

RUDOLF ŠTAJNER

ZEMALJSKI I KOSMIČKI ČOVEK

Naslov originala

Rudolf Steiner - Der irdische und der kosmische Mensch

Bibliografski broj: GA 133

Izdanje: 1932. Philosophisch-antroposophischer

Verlag, Dornach

Prevod: Mirjana Špadijer

Cetinje 2012.

SADRŽAJ

Predgovor	3
Prvo predavanje	7
Berlin, 23. oktobar 1911.	
Drugo predavanje	14
Berlin, 19. mart 1912.	
Treće predavanje	22
Berlin, 26. mart 1912.	
Četvrto predavanje	30
Berlin, 23. april 1912.	
Peto predavanje	38
Berlin, 2. maj 1912.	
Šesto predavanje	46
Berlin, 14. maj 1912.	
Sedmo predavanje	54
Berlin, 20. maj 1912.	
Osmo predavanje	61
Berlin, 18. jun 1912.	
Deveto predavanje	67
Berlin, 20. jun 1912.	

PREDGOVOR

Neizmerno bogatstvo misli i obilje duhovnih darova, koje nam je u svojim predavanjima poklonio Rudolf Štajner, čine da često biva teško svrstati pojedine nizove predavanja u određene kategorije i definisati ih u jednome smeru. Oni su poput koncentričnih ognjišta energije iz kojih na sve strane sevaju varnice, osvetljavajući ono što je blizu i što je daleko, uronjavajući u prapočetke, u besprostorno i bezvremensko, a opet i oštro naglašavajući prividno nevažne pojedinosti, koje ipak imaju presudan simptomatički značaj. Iz skupa takvih pojedinosti nastaje nešto nalik neminovnosti sudbine koju opterećuju bure, ali i nosive duhovne snage. Spoznajemo povezanosti u igri snaga koja je prethodila našoj bolnoj sadašnjici i rasterećivala se u svetskome ratu i docnijim nečuvenim burama, a koja će se i dalje rasterećivati. Razumemo zašto je to tako moralo doći i znamo koje ćemo greške okajavati, što se od nas i iziskuje. Sa nadmoćnom prodornosti nam iskrsava slika jedne povesti, i to kroz precizne konture pojedinosti koje se inače previđaju, kao i kroz moćnu kosmičko-ljudsku pozadinu, od koje potiče ono što se zbiva u čoveku.

Ove pretpostavke, što uronjavaju u kosmičke praistorije i siva pravremena istorije čovečanstva, koje ipak najjasnijim svetlom obasjavaju našu sadašnjost, naročito se snažno ističu u predavanjima koja su izgovorena članovima Antroposofskoga društva, koja su se održavala sa izvesnim prekidima ali u neprestano ponavljanim ritmovima, na mestima gde je Rudolf Štajner imao svoje stalne boravke, koji su ipak bili prekidani zbog mnogih putovanja: u Berlinu i Dornahu. Njima je, makar maloj grupi ljudi, trebalo buditi savest za zadatke sadašnjice, za ogromni značaj momenta u kome smo živeli pre izbivanja svetskoga rata, i u kome još sada živimo.

Rudolf Štajner je, ozbiljno i ubedljivo, nadovezujući vođenje svojih dokaza na sve pojedinosti života, govorio kako glasu same sudbine, tako i ljudskoj savesti koja se razbuđivala. I kad su se spolja kolebali svi oslonci u koje se čvrsto verovalo, što je bilo vidljivo svakome oku, kada su se u elementarnim snagama sudarali svi odrešeni nagoni, on je bio taj koji je uvek pokušavao da formira spasonosne i izgrađujuće misli, bez kojih se nije mogao savladati kaos. Iako je čovečanstvo bilo suviše nezrelo da bi zapazilo taj glas, ipak je u toj meri bilo moguće uneti neku svetlost u taj kaos – premda samo za malu grupu sigurno nezrelih, ali voljnih ljudi. Takođe se, tu ili tamo, moralo pokušavati sa prodiranjem u praktičnu stvarnost, dobro se naprežući u prezirnome odbacivanju od strane svega što se danas naziva praktična stvarnost, a što se, otuđeno od iste, pojavljuje govoreći o duhovnim svetovima sa svim svojim bezdušnim sredstvima sabotiranja. Živa misao ipak ima snagu da prebrodi ovaj trenutak i ponovno uskrsne u novim formama. To je njena dužnost, iako njeno dejstvo naizgled ne vodi ka uspehu. Za nju je važno očuvanje čovečanstva. Ona u svojoj čistoti mora nalaziti put ka dušama koje se postepeno, kroz iskušenja, otvaraju tokom vremena. Iz prakse života, kojoj se nikada nije htelo uskratiti duhovno viđenje, od strane Rudolfa Štajnera je bila stvorena nauka saznanja

koja je obuhvatala sva područja života i koja sa delotvornim, stvaralački delatnim impulsima može pronicati najrazličitija područja nauke i umetnosti, pogleda na svet i bavljenja religijom.

Sadoživljavanje ovih stvari bejaše i ostade uzvišeni osećaj, koji se može porediti sa zakoračenjem na strme grebene, sa snegom i suncem pročišćenim vazduhom. Čovek odahne kad stupi u ove regione više stvarnosti i kosmički uslovljenih realiteta koji se ulivaju u njegov život, darujući mu i sad već uobličavajući sliku budućnosti ljudske sudbine, kroz osnaženje njegove svesti, koja uvek uspeva da mislima obuhvati više sfere postojanja.

Predata su nam blaga duha čija nas svetlost plaši, a u kojoj možemo videti da, kroz njeno postojanje, biva razbijeno i pobeđeno mračno razdoblje kali-juge u njegovoj snazi. Mi doduše imamo još mraka u sebi, ali tu je svetlost koja ne sme biti uskraćena ni zamračenome čovečanstvu.

Ova svetlost, koju Rudolf Štajner označava kao Hristov impuls, koja bi štaviše morala pripremati i izgrađivati formu ljudske svesti u koju se on može ulivati, čovečanstvu će nositi ponovno buđenje kojim će se ono, kao jedinim putem, moći otrgnuti propasti.

Da bi se savladale prepreke koje nam je donelo doba racionalizma, više nisu dovoljne snage duše osećaja niti najtopliji, najsvetiji žar osećaja kakav je bio poznat u srednjem veku, kakav su doživljavali sveci i mističari koji su utirali put hrišćanskoga posvećenja.

Ovaj put, rozenkrojcersko hrišćanski, pre svega se obraćao snagama duše svesti. Zato je njegova misija i bila da sasvim osnaži čoveka u okviru njegove personalnosti, da mu dopusti potpuni osećaj značaja života. On je, kroz stadijume imaginacije i kontemplacije, izvodio čoveka u makrokosmos, koji je on u sebi ponovno otkrivao u slici.

Ipak se, za potpunu izgradnju snagu čovečje personalnosti, koja je postepeno mogla voditi ka svesnome zahvatanju duha od strane „ja“, činilo neminovnim otkrivanje znanja o ponovnim zemaljskim životima za onaj deo čovečanstva koji je trebalo da razvija snage personalnosti, koje su najpre bile skrivene u jednoj vremenskoj epohi.

Sadašnje novoproduće razdoblje ne treba da se obazire na prošlost kroz ponovno prihvatanje puta joge, kao ni gnostičko hrišćanskoga ili rozenkrojcerskoga puta u formi koji su ovi imali kada je, u jedno proteklo doba, trebalo da služe spasu čoveka. Ono što odgovara zahtevima novoga vremena, mora biti davanje novoga upotpunjenja najozbiljnijem putu saznanja, rozenkrojcerskome, koji u svojoj istinitosti nema nikakva posla sa ičim šarlatanskim, što se dočepalo njegovoga imena. Ta dopuna je otkrivanje velikih istina o reinkarnaciji i karmi.

Dok Rudolf Štajner nije preuzeo zadatak objavljivanja tih istina, rozenkrojcerstvo je o njima ćutalo i dobro ih skrivalo. No delovanje tokom vekova bilo je takvo, da su ove istine nanovo mogle zasvetleti iz svesti evropskoga duha, kao rezultat najstrožega misaonog toka, kao nužna posledica budnoga razumskog spoznanja i kao okolnost u čovečanstvu, pomoću koje

istorija ljudskoga razvitka stiće smisao i značaj, i to ne kao prilika za pojedinačne ljude koji su imali cilj zadovoljavanja priče o ponovnome rođenju, kao što je to bilo u budizmu. Treba samo da ukažemo na Getea i Lesinga.

Izbavljenje individualnosti koja korača kroz ponovne zemaljske živote i time se izgrađuje, ponovno rađanje božanskoga „ja“ u čoveku, to je delo Hrista, i ovo delo nam je Rudolf Štajner uvek iznova dovodio pred oči istaknutim sredstvima spoznajne snage, koja mu je uvek bila na usluzi.

Kada se, posle dužega opiranja, odvažio da prihvati molbu niza nemačkih teosofa i postane rukovodilac njihovoga rada, on je to mogao učiniti iz razloga što je Teosofsko društvo uvidelo da njegov zadatak jeste uvođenje učenja o reinkarnaciji i karmi u svet. Predavanja, na osnovu kojih je traženo da on bude vođa ovoga pokreta u Nemačkoj, bila su ona u njegovim delima „Mistika u duhovnome životu devetnaestoga veka i njen odnos prema modernome shvatanju sveta“ i „Hrišćanstvo kao mistična činjenica“. Time je bila jasno označena dopuna koju je on trebalo da donese pokretu, te mu je bila osigurana apsolutna sloboda učenja. On se sâm u duhu bavio pravim okultistima svih vremena, koje je nadovezivao na već prisutno duhovno blago, da bi se ono održalo živim i dalje vodilo u smislu napretka. Još se mogao nadati da će ovom novom dopunom istrgnuti i dogmatsku krutost Teosofskoga društva, privesti mu sveže snage i oživeti oskudno razumevanje misterija hrišćanstva.

Bez ikakvoga pre nagljivanja, polagano donoseći građevne kamenove jedan na drugoga, on je stvorio temelj za ovo razumevanje, jer je, jedino kroz spoznajnu i iskustvenu svest, trebalo da slušaoci stiču nove uvide. Tako se on najpre nadovezivao na poznatu teosofsku terminologiju, postepeno stvarajući opsežnije pojmove i žive predstave, čime su se onda mogle koristiti i formulacije koje su odgovarale pokretljivijem uobličanju svesti u modernome umu. Kad je bila načinjena baza, uvek su se mogle otvarati šire perspektive iz kojih je, kao s jedne druge, sa natčulne strane izbijala svetlost za razjašnjavanje misije zemlje i zadataka našega čovečanstva.

U svakoj od serija predavanja, koja je u ovome smislu držao Rudolf Štajner, nama je izgledalo kao da to novopripelo u duhovnoj nauci ima ogroman značaj, ne samo sadržajno nego i hronološki, jer se jedino tako doživljavalo ono živo organsko u tome stvaralačkom radu. Tadašnje opaske o dnevnim događajima, koje su sipane između njih i već su udaljene od docnijega vremena, imaju tako uzvišenu moralnu snagu i vaspitnu vrednost, da time dobijaju trajan značaj.

Nije se moglo sprečiti da zajedno sa tim, u svoj preciznosti, stupi na videlo odbojan stav kojim se Rudolf Štajner morao suprotstaviti određenim pokušajima, koji su išli ka tome da pomute objektivne istine i rasture Teosofsko društvo, putem unošenja posebnih namera i igre sa ličnim ambicijama. Današnji čitalac možda uvek ne razume opomene koje su na to ukazivale. To je uglavnom bio udar okultne sile – može se tako nazvati – sproveden tvrdnjom o jednome svetom čoveku koji se u svetu pojavio u telesnome obliku, gde se nije prezalo da se ovome dodeli Hristovo ime. Za ovu ulogu je bio odabran indijski

dečak Krišnamurti, pri čemu je sa golemom reklamom bila utemeljena „Zvezda istoka“. Teosofsko društvo je sad trebalo da služi ovome novom cilju. Postojalo je nadanje da će se tako nezgrapnim sredstvima pridobijati duše, koje su se bile otvorile tumačenju hrišćanske ezoterike od strane dr Štajnera, protiv koga je pak započet rat svim sredstvima klevetanja. Internacionalni teosofski kongres, koji je trebalo da bude održan u Đenovi 1911. godine, a za koji su bila navedena dva predavanja Rudolfa Štajnera, „Buda u XX veku“ i „Hristos u XX veku“, bez dovoljnoga obrazloženja su bila otkazana u poslednjem času – ipak iz straha od dejstva reči Rudolfa Štajnera. Ovaj događaj je mnogima ostao sasvim nerazumljiv, te se na njega ponekad moralo ukazivati u predavanjima iz te godine.

Bilo je nužno da se, uz svu ozbiljnost, naglasi kako se metodima, koji su na tako žalostan način srozavali nivo Teosofskoga društva, ništa nije moglo uraditi. Takve je reči dr Štajner izgovorio uz osobitu čvrstinu ali i sa beskrajnim bolom i, sa potresnom ubedljivošću izlivajući u reči svoju srčanost, kao želju svoga života je ponavljao da društvo, koje on vodi, ne treba da zapada u rđave greške, u koje tako lako zapadaju okultistička udruženja kada im nedostaje dovoljno iziskivanja strogih istina i kada se zaglavljaju na stranputicama taštine i samoljublja.

Ove reči je trebalo da, kao pročišćavajući plamenovi, žive u dušama onih što zastupaju njegovo delo, te da uvek iznova stupaju pred duše kao slika sećanja koje opominje.

U predavanjima, koja je 1912. godine držao u Berlinu, uvek je iskazivano mnogo toga o borbi koju je Rudolf Štajner morao izdržavati radi očuvanja čistote duha takvoga pokreta za duhovnu nauku, koji je uvek bio izložen skrivenim atacima. Raspad Teosofskoga društva vodio je ka tome da se morala oštro naglasiti samostalnost srednjoevropskoga antroposofskog rada u odnosu na anglo-indijsko društvo, te da je poslednjega decembarskog dana 1912. godine javno konstituisan „Antroposofski savez“. Ritmovi godina života omogućavaju da takvi dani sa posebnom oštrinom ponovo uskrsnu pred sećanje.

Pre trideset godina, 20. oktobra 1902., Rudolf Štajner je u Berlinu držao svoje prvo predavanje o antroposofiji, a narednoga dana je na nemački jezik preveo teosofsko predavanje Ani Besant, koja tada još nije bila podlegla docnije nadirućim kobnim uticajima. Pre dvadeset godina je Rudolf Štajner, pred nasrtajem niza okultnih napada iz Adijara, morao podupirati duh antroposofski orijentisanoga pokreta koji je on inaugurisao, i kazivati reči koje nam, iz predavanjâ 1912. godine, odjekuju kao testament i sad opet treba da stupe pred nas kao uspomena na te dane. One su svoj završetak našle poslednjih decembarskih dana iste godine u Kelnu, gde je Rudolf Štajner u svojim predavanjima „Baghavat-gita i Pavlove poslanice“ omogućio da čisto orijentalne mudrosti, u nikad slućenoj veličini, u dušama slušalaca zasijaju u svetlu hrišćanskoga saznanja.

Ove njegove potonje reči su opet bile dirljiva molba o samospoznaji i skromnosti za nosioce pokreta koji je inaugurisao. Ipak nisu dremale ni sile protivljenja. Pre deset godina, u silvesterskoj noći 1922. godine, Geteanum se našao u plamenu. Bila je spašena samo u drvetu izrađena grupa reprezentanta čovečanstva posred savladanih protivnika. Mi se smemo nadati kako će u božićnoj noći ove godine jedan dostojan prostor u novome Geteanumu podupirući opasavati ovu grupu. Opis reprezentanta čovečanstva, Hristova lika, na dirljiv način stupa pred nas u zaključku predavanja iz 1912. godine, koje samo po sebi još nije imalo misli o mogućnosti ovakve plastične izrade. No on nam tu već u rečima prilazi na način kako ga sad vidimo da pred nama stoji kao umetničko delo.

Decembar, 1932. godine
Marija Štajner

PRVO PREDAVANJE

Dornah, 23. oktobar 1911.

Budući da smo se ovde ponovo okupili posle duže letnje pauze, možda je sa par reči dopušteno govoriti makar o onome što je zadesilo antroposofski život posle ovakve pauze – a osobito o onome što nam je taj antroposofski život doneo tokom ove potonje letnje pauze, koja za naš uži srednjoevropski život uopšte nije protekla bez značaja. Znate da se do toga vremena ovde okupljamo, da bismo zatim pustili da nastupe letnje pauze i počele pripreme za minhenske priredbe; ove obično počinju nekim dramskim predstavama, koje se održavaju u duhu našega pokreta. I poslednjih godina smo bili u položaju da izgradimo ove dramske predstave! Najpre smo takvu dramsku predstavu izveli pre jednoga ciklusa minhenskih predavanja, zatim bili u situaciji da prošle godine plasiramo dve takve predstave, a ove godine smo to mogli pokušati sa tri. Razumljivo, sa ovim priredbama je uvek na najrazličitije načine povezan jedan smeli poduhvat. No sme se kazati da, zahvaljujući svestranoj požrtvovanosti onih koji su mogli učestvovati u tim umetničkim priredbama, nama je pošlo za rukom da baš u ovome pravcu započnemo nešto što će se verovatno nastaviti kao važan dodatak antroposofskome životu, i to onda, kad niko od nas tome više neće moći prisustvovati u svome fizičkom telu. Za takve stvari, koje su gotovo uvek smišljene iz najužega kruga najličnijih delovanja, uvek se mora načiniti neki početak; za one, koji se prvenstveno u tome upošljavaju, neophodno je – da bi to želeli u nužnoj skromnosti, ali i sa nužnom snagom – imati svest da se tu radi o jednome početku. Ove predstave uvek povezujemo sa nekim ciklusom predavanja, koji ne samo da sjedinjuje razne članove našega društva, nego i svakojake prijatelje naše duhovnonaučne struje, koji se – što sada smemo kazati – na minhenskim priredbama nalaze iz svih mogućih evropskih zemalja. Za onoga, koji se trudi da spolja i iznutra zagleda te stvari, ove godine će postojati dve stvari koje mogu biti naročito upadljive. Jedna je stvar upravo način, kako zamišljamo da antroposofski život pre svega unesemo u umetnost. Jer, nama tako mnogo leži na srcu, da spiritualni život bude unet u sve ogranke života i ispoljavanja postojanja. Čini nam se kako je vrlo važno da se on unese u umetnost, jer duhovna nauka ne želi da bude sušta apstraktna teorija ili učenje, već ona treba da se unese u neposredni život, da bi takoreći mogla praktično delovati. Pri tome je baš kod minhenskih predstava vrlo upadljivo da se duhovna nauka ne želi obnavljati na spoljašnji način, kroz svakojaka izmišljanja i mudrovanja, nego da iz njenoga neposrednog življenja može ponovo kretati nešto od života za umetničko delovanje. To se pokazuje u putu i načinu kako se u Minhenu, sa prisnom predanošću i narastajućim razumevanjem antroposofa, koji se tu nalaze kao učesnici, utvrđuju ove stvari. Ovo se pak pokazuje i u tome da smo 1909. godine jednu, prethodne godine dve, a ove godine, uprkos velikim teškoćama, mogli da priredimo čak tri predstave. Ako baš uđete u te stvari, moći ćete, recimo iz dela poput „Ispita duše“, uvideti kako okultno posmatranje na isti način može biti vrlo dobro

primenjeno na umetničke prikaze, kao i na spoljna posmatranja života. Ukratko, mogao bih, ako treba, mnogo govoriti o unutarnjem nervu tih stvari.

U Minhenu naročito pada u oči stalno narastajuća navala na naše predstave. I to čini da mi, kako kod umetničkih poduhvata – ali osobito kod ciklusa duhovnonaučnih predavanja – na sasvim zamašan način osećamo oskudicu u prostoru. Kod ciklusa predavanja se ova oskudica prostora i spoljašnje vidi tako, da se učesnici zbog vrućine u sali vrlo neudobno osećaju. Sad bi tu naravno bio jedan laki prigovor, koji kaže: onda se jednostavno uzme veća sala. No ovo uzimanje veće sale takođe ima svoju poteškoću. Kao što svi znate, duhovna nauka ipak zahteva izvesnu intimnost. I kao što je malo moguće da se u nekome cirkusu istinski može predstaviti jedan stari grčki dramatičar (prema sigurnim obaveštenjima to doduše može i treba da se desi u sadašnjici, ali tek nedostatak svakoga razumevanja umetnosti može voditi ka tome, da ovo može u širim krugovima naći saglasnost ili čak ohrabrenje; tome se moramo čuditi, ali ono s druge strane opet nije za čuđenje, kada se zna kako u naše vreme ima malo toga umetničkog, čime je moguće da se tako nešto smatra mogućim), dakle, kako je malo moguće u cirkusu izvoditi staroga grčkog dramatičara (što ipak nije moguće u cirkusu, nego u prostoru velikome poput cirkusa), jednako se to malo može sa duhovnom naukom: njome se već može baviti u starome grčkom teatru, ali ne i u sali čije beskrajnost vodi do na cirkuski promer. I često moram da priznam: umesto da sad u Berlinu iz sale Doma arhitekata, koja mi se čini kao maksimum veličine, pređemo u neku veću salu, ja bih mnogo radije dvaput držao predavanje u Domu arhitekata, nego jedanput u nekoj većoj sali. Ove su stvari ipak toliko povezane sa unutarnjim, intimnim suštinama duhovne nauke, koje se danas možda još ne mogu sagledati, ali će se ipak moći sagledati kada se sve, što je sadržano u duhovnoj nauci, proširi na razne ogranke života.

Što se sad tiče poduhvata u Minhenu, nije moguće išta drugo – kada putem svega što se može učiniti u jednoj maloj sali, treba postići nešto što je antroposofsko – osim da nas naš antroposofski život mora voditi ka tome, da naš unutrašnji prostor sami sebi stvaramo. To je vodilo ka pomisli da se u Minhenu podigne jedna velika građevina, da bi se, i za potrebe minhenskih ciklusa, imala vlastita kuća. Koliko ćemo u tome imati sreće, pokazaće najskorije vreme. Jer sasvim je sigurno da, ako dođemo u položaj da podignemo minhensku zgradu, to moramo brzo izvesti, jer ćemo tako doći do najlepšega ploda našeg delovanja – iz prostoga razloga, što će tada biti moguće da se na odgovarajući način deluje upravo narednih godina, ako za to budemo imali prostora. Ako budemo u položaju da sami sagradimo prostor, time će se moći postići nešto što smo videli ne samo kod malih početaka, nego i sada, kad je štutgartski ogranak sebi podigao prvu srednjoevropsku antroposofsku kuću. I oni, što su bili prisutni kod njenoga otvaranja, verovatno su dovoljno ubeđeni šta zbilja znači jedan unutarnji prostor, posvećen u antroposofskome smislu, te kako je sasvim drukčije kada se ulazi u neki takav prostor, nego inače u neku salu – sasvim nezavisno od pojedinih finesa, koje sam razlagao dok sam u

Štuttgartu govorio o značaju boje, omeđenosti prostora itd. za negu okultnoga saznanja u takvome prostoru. Jesmo li već videli da ovo udubljanje, kome stremimo na području antroposofije, u izvesnome smislu ipak nalazi mnogobrojne uši, mnogobrojna srca i duše u srednjoj Evropi – i da će ih verovatno i dalje sve više i više nalaziti. Videli smo da nas, u naše vreme, svakako lako (što moramo uvek sve više uviđati), takoreći može zaokupiti čežnja, da se na udoban način pribavljaju ubeđenja i saznanja o duhovnim svetovima. Verujem da, kada se ciklusi predavanja nadovezuju jedan na drugoga i kad se sve više zahteva razmišljanje, samoudubljanje koje je primereno osećaju, proširenje poznavanja pojedinih oblasti života – okultnoga života takođe – tada je veliki broj onih, koji su to sa nama nastojali, ponekad već osetio da mi ovde, upravo u struji duhovnoga života koju nazivamo svojom, uopšte ne činimo da to čoveku bude preudobno. I ako posmatramo sve što je u toku vremena – ako smem upotrebiti trivijalni izraz – bilo naraslo – ponekad zbilja i na moje strahovanje – veoma naraslo ovde na našoj polici za knjige, od ciklusa i spisa, šta se sve nakupilo tokom godina i što, u osnovi uzeto, onaj koji zbilja hoće da na prislan način upozna struju koju nazivamo svojom, ipak mora pomalo prepoznavati – kada se dakle promisli, moraćemo kazati sebi: mi ne činimo da to bude udobno ijednome koji hoće da uđe u duhovni svet. Pa ipak, tokom godina se sve više i više pokazivalo da smo mi u položaju da već nalazimo uši, srca, duše ljudi, ukoliko im prilazimo. Iako se – na jedan neobičan način, koji sad ne treba šire tumačiti – na primer nije realizovao kongres evropskih sekcija u Đenovi, nije se recimo ispostavilo kako bi mi sa svoje strane – jer se sad nije održao ovaj kongres – takoreći mogli imati ferije. Moglo bi se pomisliti, pošto je otpao ovaj kongres – koji je otkazan u poslednjem času, a o uzrocima i razlozima ćemo docnije – da bismo mogli praznovati. No odmah se ispostavilo kako je bilo nužno da se ovo vreme drukčije upotrebi: tokom njega upadaju predavanja u Luganu, Lokarnu, Milanu, Nešatelu i Bernu. Tako smo ipak bili u situaciji da u to vreme delamo na jednome tlu, na kome bi inače možda bilo teže delati u naredno vreme. I kad npr. pomislim da se upravo u Nešatelu priključila jedna loža, koja je imala potrebu da se nazove po imenu jedne velike duhovne, spiritualne individualnosti, po imenu Kristijana Rozenkrojca, te da je imala potrebu da čuje intimne stvari o istome (koje ću u naredno vreme i ovde uneti u predavanja), kad pomislim da ću govoriti o Kristijanu Rozenkroju, ipak je bilo neophodno sve što smo tokom godina prikupljali od okultnih istina, radi razumevanja ove jedinstvene individualnosti, te da je ipak postojala iskrena potreba da se o toj individualnosti čuje nešto intimnije, tada se mora kazati: nama je pošlo za rukom da se duhovnonaučno produbimo, iako to nije ispalo baš udobno za one koji rade sa nama. I kako mi to ipak tako lako činimo za one, koji zbilja žele da dođu do nekoga produbljanja, kako mi to lako činimo! Bez ubražavanja, smemo kazati da mi to lako činimo.

Razmislite npr. o toj činjenici! Ja sam uvek, opet i iznova, naglašavao da u okviru našega duhovnonaučnog pokreta treba da, kao osnovu čitavoga svog

antroposofskog življenja, prepoznamo okultni ideal: uistinu postoji samo jedan okultizam, samo jedna okultna istina. Ne može postojati istočnjački i zapadnjački okultizam. To bi bilo isto, kao kada bi neko razlikovao istočnjačku i zapadnjačku matematiku. Ipak se jedan ili drugi problem odnosno pitanje, kroz osobenosti ljudi, kroz okultno istraživanje bolje može rešavati na Istoku odnosno na Zapadu. Radi toga moramo kazati: što se odnosi na onu krupnu pojavu, koju ovde godinama označavamo kao pojavu Hrista, jeste dostignuće okultnih istraživanja evropskih ezoternih škola u okviru potonjih vekova, dostignuće bavljenja okultizmom na mestima Evrope. Sve što se ovde godinama kazivalo o individualnosti koju nazivamo Isusom iz Nazareta, sve što je bilo rečeno o dva dečaka Isusa, o ulasku Hristosa u telo Isusa iz Nazareta u času koji je bio markiran Jovanovim krštenjem na Jordanu, sve što je bilo rečeno o Misterijumu sa Golgote i što je sad opet bilo rečeno u Karlsruheu o misteriji vaskrsenja, sve su to istine koje danas uopšte ne bi mogle biti objavljene da se, od sredine devetnaestoga veka do u naše dane, nisu negovala okultna istraživanja u zapadnim zemljama. Ipak se hrišćanstvo ne može razumeti bez posedovanja ovih istina. Hrišćanstvo npr. ne može razumeti teolog, makar koliko veliki bio, ako ne razume vaskrsenje. Ko danas govori kao što to čine moderni teolozi, taj ne može razumeti hrišćanstvo, jer šta bi on recimo mogao započeti sa Pavlovim rečima: „Da Hristos nije vaskrsnuo, ne bi li bila uzaludna naša propoved i naša vera?“. Ukratko, ako nema vaskrsenja, nema nikakvoga razumevanja hrišćanstva! No s druge strane se opet mora pomisliti da naša pamet – bilo da se primenjuje na duhovnu ili prirodnu nauku – baš sada ima svojstvo da ne može prilaziti stvarima kao što je vaskrsenje. Moderni mislilac kaže: moram prokrstariti čitavom građom mojih misli, ako bi zaista trebalo da verujem u vaskrsenje i u ono što je opisano u Jovanovome jevanđelju! – To su, iz svoje svesti, kazali mnogobrojni ljudi. Otuda je nužno da okultizam zapadnih zemalja daje razjašnjenja ovih činjenica. Orijentalni pravac okultizma, ukoliko može biti spoljašnje poznat, ne poseduje upravo ove činjenice, koje se odnose na misterije Zapada i hrišćanstva. Zašto pak? – Tamo preko u Aziji, sa izuzetkom predela Male Azije, Hristos ipak ne interesuje ljude. Oni prema svome biću nemaju potrebu da za to pitaju, nisu je imali tokom čitavih vekova i milenijuma. Tako u Indiji i Tibetu postoji čudesno okultno učenje o biću bude ili bodisatve, ali nikoga nije naročito interesovalo razmišljanje o biću Hrista, niti pak njegovo okultno ispitivanje. Otuda nije moguće da se od orijentalnih pravaca teosofije traži neko znanje o Hristu.

Kada je u život stupio teosofski pokret, tu je, kao što svi znate, neizmerno mnogo delovala H. P. Blavacki. Čime je ona izvršila ogromne stvari? Možda time, što su tada bila postavljena tri osnovna stava Teosofskoga društva, koji još stoje na prijemnim ispravama. Sasvim sigurno ne time, da bi se reklo: mora postojati neko društvo, koje neguje „opštu ljubav za čoveka“! Jer takvih ima mnogo, te će svaki normalno misleći čovek negu sveopšte ljudske ljubavi prepoznati kao nešto što treba da se širi. H. P. Blavacki je tako snažno delovala time što je kroz nju u svet prodrlo tako veliko mnoštvo okultnih istina. I ko

uzme „Otkrivenu Izidu“ i potom „Tajno učenje“, koje je izašlo godinu dana kasnije, taj će sebi kazati: uprkos svemu što je protiv toga prigovarano, ova dela sadrže veliku sumu istina, o kojima do sada niko u duhovnome svetu – osim onih što su uživali inicijaciju – nije imao neku slutnju. I premda je gospođa Blavacki bila nelogična, nesređena glava i izmišljala stvari koje se nalaze kao saopštenja velikih majstora i ne bi trebalo tamo da stoje (sad bi predaleko odvelo, da se to razmatra), iako je ona bila strasna priroda i često govorila kako to ne ide (jer u okultizmu ne ide da se govori strasno i nesistematično), iako bi se takođe moglo kazati da bi bilo dobro uzeti „Otkriveni Izidu“ pa je sistematično i logično urediti, ili iz „Tajnoga učenja“ izuzeti pet šestina i preostalu šestinu redigovati na pravilan način, ipak se mora ići na ono pozitivno u teosofskome životu i kazati: tu je nešto moćno ušlo u okultni život!

No, kako pak uistinu stoje te stvari? Uistinu stoje tako da je H. P. Blavacki u vreme kada je pisala „Otkrivenu Izidu“, imala neku vrstu rozenkrojcerske inspiracije! U „Otkrivenoj Izidi“, do na nedostatke rozenkrojcerstva, stoje sasvim velike rozenkrojcerske istine, i sve što je u tome značajno, zaista je rozenkrojcersko. Kazao sam: do na nedostatke rozenkrojcerstva, jer staro rozenkrojcerstvo nije npr. imalo mogućnosti da uviđa istine reinkarnacije i karme, budući da ono te istine nije imalo u trinaestome, pa do petnaestoga veka. To je nešto, što se za Zapad tek docnije moglo osvojiti. Gospođa Blavacki u „Otkrivenoj Izidi“ takođe nema neko iole potpuno učenje o reinkarnaciji i karmi; ona je štaviše preuzela sve nedostatke rozenkrojcerstva. Zatim dolazi do toga da gospođa Blavacki, kroz stvari čije bi raspravljavanje danas predaleko odvelo, bude udaljena od uticaja što dolaze od rozenkrojcerstva i onda uhvaćena od strane orijentalne teosofije. Iz toga je onda proizašlo „Tajno učenje“ koje u odnosu na sve što nije hrišćansko, sadrži velike istine, a u odnosu na sve što sadrži hrišćanstvo, najviše besmislenoga. Tako je Blavackino „Tajno učenje“ vrlo upotrebljivo u odnosu na sve religije i sisteme pogleda na svet, izuzev judejstva i hrišćanstva. Što se pak tu nalazi u odnosu na judejstvo i hrišćanstvo, uopšte nije upotrebljivo, jer je Blavacki ušla u jedno polje gde se ne neguju ove istine. Sa tim je sad povezan čitav pravac, koji je docnije uzeo teosofski pokret. Ovaj teosofski pokret je bio nepristupačan za poimanje hrišćanstva. I dopustite mi da na jednome slučaju – za nas važnome slučaju – objasnim šta je to u teosofskome pokretu postalo nepristupačno za poimanje hrišćanstva.

Najuzvišenija individualnost – izuzev najuzvišenije iniciranih, koji ni u orijentalizmu ne pričaju drukčije od nas – za ovaj orijentalni okultizam jeste individualnost bodisatve. Takav jedan bodisatva bio je ona individualnost, koja se nekih pet vekova pre našega računanja vremena uzdigla do narednoga visokog položaja, koji se poima u orijentalizmu. Ovde se radilo o tome da je onaj bodisatva, koji je bio sin kralja Sudodane, u dvadeset devetoj godini postao buda. Sa postojanjem bude je za svakoga, ko razume suštinu budinoga veroispovedanja, vezano to, da se dotično biće više ne može pojaviti na zemlji u fizičkome življenju, u kome je ono postalo buda. Dakle, bodisatva postaje

buda; on potom više ne sledi zakon reinkarnacije, niti dolazi na zemlju u nekome običnom telu. On ipak ima „naslednika“. U času kada je bodisatva primio prosvetljenje i uzdigao se do bude, on je takoreći imenovao nekoga bodisatvu kao naslednika. Ovaj sledeći buda će se sad uvek pojavljivati kao čovek, kao istaknuti čovek, dok se sâm ne uzdigne do budinoga dostojanstva. Sad će svaki pristalica orijentalizma smatrati istinom da će se, tačno pet hiljada godina posle prosvetljenja Gotama Bude pod bodi drvetom, sledeći bodisatva uzdići do dostojanstva bude i pojaviti se kao Maitreja Buda. To je tri hiljade godina posle našega vremena, tako da će do tada u najrazličitijim inkarnacijama, koje će da dolaze, živeti jedan bodisatva koji će se uvek iznova pojavljivati na zemlji, ali će se tek posle tri hiljade godina posle našega doba uzdići do budinoga dostojanstva, i onda biti jedan veliki učitelj na zemlji.

To je najviša individualnost do koje se uzdiže orijentalno okultno učenje. Pošto je gospođa Blavacki donekle bila ulovljena od strane orijentalnoga pravca, time je razumevanje, koje se moglo dostići za ove stvari, ograničeno kroz orijentalne pojmove. No, sada bi i Evropljanin hteo da ima neku vrstu razumevanja za hrišćanstvo. Sa orijentalnim pojmovima ipak nije bilo moguće istinsko razumevanje hrišćanstva. Dolazilo se samo do individualnosti bodisatve i bude. Posledica je bila, da su i vidoviti dolazili samo do individualnosti bodisatve. Jedan takav je pak bio prisutan u individualnosti koja je živela sto pet godina pre našega računanja vremena, u onome Ješu ben Pandiri koji je stajao u posebnome odnosu prema Esenjanima, koji je imao učenike – između ostalih i onoga, koji je potom priredio Matejevo jevanđelje. Individualnost bodisatve, koji je bio naslednik Gotama Bude, bila je utelovljena u Ješu ben Pandiri. O istome govori i orijentalna teosofija. I za vidoviti pogled biva upravo tako, kao da se sto pet godina posle Ješu ben Pandire u svetu nije desilo ništa naročito. – Uzmite H. P. Blavacki: ona je svoj okultni pogled usmeravala na tačku gde je živio Ješu ben Pandira; znala je da je u njemu bila utelovljena individualnost velikoga bodisatve. No budući da je, kroz ulovljenost u orijentalnu teosofiju, njeno oko bilo ograničeno, nije mogla videti da je sto pet godina kasnije tu bio Hristos. Ukratko, ona je o Hristu znala samo ono što se o njemu kazivalo u zapadnim zemljama, te iz toga sebi oformila ideju da neki Hristos uopšte nije živio, da je to samo obmana, te da je samo, sto pet godina pre našega računanja vremena, živio neki Ješu ben Pandira koji je bio kamenovan i obešen na drvo, da dakle nije bio razapet. Ovoga Ješu ben Pandiru ona će opisati tako kao da bi to bio Isus iz Nazareta. To je ipak potpuna zabuna. I o stvarnome Isusu iz Nazareta, koji je bio nosilac Hrista, uopšte nije bilo išta rečeno, jer se onaj, koji je tu bio sto pet godina ranije, uzurpira i naziva Hristos. Nazvali su ga Hristos, jer su hteli da mu daju neko evropsko ime.

Mi ipak moramo kazati: u toj se struji naprosto ne vidi šta je Hristovo biće. U trenutku kada se mora upozoriti na tako nešto, naravno da se dolazi u neugodan položaj; to se ne može osporiti. Radi čega? Ovde već moram da kažem: za svakoga, ko zna za jednu ili drugu nauku, ima stvari oko kojih se

može sporiti. Ipak ima stvari oko kojih se ne može sporiti, gde se, kad onaj drugi misli nešto drukčije, mora sebi kazati: on tada zapravo ne zna o čemu se tu radi. Nekoga možemo prepoznati samo kao izuzetno ohola čoveka, ako on kaže: ti to ne razumeš! U tome neugodnom položaju se nalazimo i mi kad ne možemo odobravati onima koji o Ješu ben Pandiri govore kao o Hristu. Oni zapravo nisu došli do razumevanja o tome. Neugodno je što se to mora kazati, ali jeste tako. Njima se zato ne može zameriti kada o onome biću, koje isto tako priznaju, govore kao da bi se ono uvek moglo ponovno inkarnirati u telu. Jer o onome biću, koje se kao Hristovo biće samo jednom moglo pojaviti u telu, oni nemaju nikakva pojma! – I sad uzmite u ruke „Ezoterno hrišćanstvo“ od Ani Besant, čitajte ga pažljivo, kako je to uobičajeno u teosofskim krugovima: u njemu je opisana jedna individualnost, koja je živela sto pet godina pre našega računanja vremena, samo što je učinjena pogreška time što je ono označeno kao Hristos. Sad pretpostavimo da je neka ličnost – npr. ona što je napisala ovu knjigu – htela da kaže: u dvadesetome veku će se u nekome čoveku od mesa pojaviti onaj koga je svojevremeno opisala u „Ezoternome hrišćanstvu“; onda se protiv toga, sa našega stanovišta, ne bi moglo prigovoriti išta osim da bi neko, ko je to slušao, otišao prema Indiji i tamo govorio: buda će se ponovo inkarnirati. Jer, tu bi mu se kazalo: „Ti si baš sasvim neobrazovani Evropejac! Svi znamo da se buda više ne može pojaviti u mesu; ti ništa ne razumeš o budizmu“. No, i mi, kao Evropejci, takođe moramo zahtevati isto, ako neko kaže: „Hristos će se po drugi put inkarnirati!“. Tome bismo mogli da odgovorimo: „Ti to ne razumeš, jer nam pravo spoznanje Hristova bića pokazuje da je to takvo biće koje se samo jednom može pojaviti u telu od mesa!“. To su, da kažemo, razumevanja različitoga nivoa. Tu onda nema nikakvoga nesporazuma.

Ja pitam: sa čim se graniči ono što bi nas moglo razdvajati od nekoga orijentalnoga teosofskog pravca? Da li poričemo da je sto pet godina pre našega računanja vremena živio čovek koji je, zbog huljenja na boga (blasfemije), bio kamenovan i potom obešen na drvo? Ne, mi to ne poričemo. I da li poričemo, da se u ovome biću krila jedna velika individualnost? To ne poričemo. Ne poričemo niti da se ovo biće ponovo može inkarnirati u dvadesetome veku. Mi to priznajemo. Ima li dakle ijedne realne tačke, gde bismo poricali ono što se karakteriše u toj drugoj struji? Jedino to, da moramo kazati: oni ne poznaju onoga, koga mi nazivamo Hristom; oni tako nazivaju nekog drugoga. Mi ipak moramo zadržati pravo, da to smemo ispraviti. To bi inače bila samo stvar nomenklature, kada se time ne bi i izričito kazivalo da nije postojalo išta od onoga, o čemu mi govorimo kao o ishodištu našega računanja vremena. Jer, tu postavljamo naša dva dečaka Isusa, Jovanovo krštenje na Jordanu, Misterijum sa Golgote. O tome oni ništa ne kazuju! Ipak smemo imati prava da nešto znamo o onome o čemu oni ništa ne znaju! Jer, inače bi se odlučivalo: što mi ne znamo, ne sme znati niko drugi, budući da je sve, što mi ne znamo, pogrešno. U tome se pogledu mi nalazimo na tlu da čak i ne negiramo, a ako se nešto negira, to onda čini druga strana.

Veoma je lako odstraniti svaki nesporazum, koji može da se nametne. Radi toga, u osnovi uzeto, nikad nije moguće da na našem tlu nastane neki nesporazum, i njega ni nema. Mi ipak moramo imati prava da okultna istraživanja, kojih na onome tlu naprosto nema jer se o njima ništa ne zna, a koja beskrajno produbljuju problem Zapada, da ih dakle prinesemo teosofskome životu. Tako vidimo da, ako postoji dobra volja, u jednoj važnoj tački uopšte nije nužno proisticanje ikakve disharmonije u okviru teosofske struje. Radi toga je svakako neophodna dobra volja, ne ona koja recimo ide ka tome da se prećutkuje neka istina, koja se može prepoznati kao prava, jer to ne bi bila dobra volja, nego poricanje istine. Ipak dobra volja mora biti utoliko prisutna, da bi čovek bio razborit. Jer, pomoću čega nastaju različita mnjenja? Možda time da se neka stvar posmatra sa raznih stanovišta, ili možda i time, da se ona posmatra sa raznih visina. Ako je to slučaj, drugi pak neće moći ni da navede razlog, i onda se radi o tome da se ovo uvidi i da se ima obzira.

Upravo bih na današnji dan, kada smo prvi put ponovo na okupu, morao da to navedem kao nešto što barem za nas mora da bude sasvim utvrđeno, i što sam naveo kao dokaz kako se to, upravo u okviru naše struje, lako može videti kada se želi jasno gledati. Zato smemo da kažemo: nama uopšte nije neophodno da ikome činimo opoziciju; mirno možemo dočekati opoziciju dok se ona izvršava prema nama. Mirno možemo dalje raditi, i danas ovde ne bi isticali tu stvar niti o njoj govorili, kad naši prijatelji ne bi bili zbunjeni i kad se ne bi govorilo: „Teosofi su međusobno sasvim nesložni!“. Kada se ulazi u te stvari, možda se dospeva do onoga što je krajnje neugodno, te se mora kazati: „Na drugoj strani se ne znaju određene stvari!“. Time se nekome može utisnuti pečat oholosti, i to se ponekad mora preuzeti na sebe, ako postoji svest da se, u ozbiljnosti, mora biti smeran i skroman. Takođe je poslednje godine bilo neophodno izvršiti ono što je zbilja trebalo zabeležiti kao napredak okultnoga rada od sredine trinaestoga veka, kako je to npr. prikazano u mojoj knjizi „Duhovno vođstvo čoveka i čovečanstva“. Sva dostignuća, koja su prisutna od onoga doba, jedva da su pomenuta od strane ijedne struje, osim od naše. Zato smemo kazati da na naprednim okultnim dostignućima nailazimo na neprijatnosti, da bismo već jednom nametnuli naš okultni pravac. I kao dobar rezultat našega letnjeg rada smemo posmatrati to, što je u osnivanju radnoga ogranka u Nešatelu postojala potreba da se veliki učitelj hrišćanstva, Kristijan Rozenkrojc, jedanput tačnije upozna u njegovim raznim inkarnacijama i u njegovoj svojstvenosti. – Sâm sam danas kazao ovo što je bilo navedeno, da bi svako od vas imao mogućnosti da daje obavesti o tome kako stvari zaista stoje, kada neko sa druge strane kaže: „Ovde je rečeno da se Hristos ponovo inkarnira u dvadesetome veku – a tamo je rečeno da Hristos dolazi samo kao duhovno biće; to du dva različita stanovišta!“. Ne, ne sme se zastati kod toga da su to dva različita stanovišta, već se mora naglasiti – na drugoj strani takođe – da se tamo govori o jednome biću, koje je bilo kamenovano sto pet godina pre našega računanja vremena. No, kada npr. u potonjoj knjizi Ani Besant, „Promena sveta“, ove stvari bivaju zamućene i ne skreće se pažnja da je samo

uzurpirano Hristovo ime, kad dakle postoji gruba protivrečnost između „Ezoternoga hrišćanstva“ i „Promene sveta“, onda su to ipak stvari na koje se mora ukazati, da neko ne bi poverovao kako se u novoj knjizi Ani Besant govori o Hristu. Jer, Ani Besant bi inače morala kazati kako je načinila debeli konopac kroz „Ezoterno hrišćanstvo“, čiji sadržaj više nije tačan. Da je taj sadržaj tačan, upravo bi se u njemu govorilo o biću koje je živelo sto pet godina pre našega računanja vremena, a ne na izvestan način na početku ovoga našeg računanja vremena, kao što mi govorimo o Isusu Hristu.

Tako je karakteristika naše struje da se, do u najskorije vreme, sa našim učešćem uzdignemo nad dostignućima okultnih istraživanja. Zato u izvesnome smislu, iako nesvesno, i jeste neka vrsta klevetanja kada mi, ne sami među sobom, nego od onih spolja, bivamo nazvani rozenkrojcerima. To je, u izvesnome smislu, jedna vrsta klevetanja. Kada nas spolja nazivaju rozenkrojcerima, to barem podseća na jednu simpatičnu stvar, koja se odigrala na trgu jednoga srednjoevropskog grada, gde je bilo rečeno da se ipak zna kako taj i taj jeste flegmatičan. „Šta“ – kazao je neko – „taj treba da bude flegmatik? Ja ipak znam da je on mesar, a ne flegmatik!“. Ista pak logika, po kojoj neko ne može biti flegmatik ako je mesar, utemeljena je kada se kaže: struja u kojoj živimo nije teosofska, nego rozenkrojcerska. Zašto mi negujemo rozenkrojcerske principe? Zato što ima okultnih mesta gde se neguje rozenkrojcerstvo, i jer mi postojeće rozenkrojcerske rezultate, koji se tu neguju, moramo prihvatiti unutar naše teosofske struje, isto kao što smo iskreno govorili o orijentalizmu, bramanstvu, o starome i novom hrišćanstvu. Ne verujem da se u mnogim drugim teosofskim ograncima, kao kod nas (gde sa to desilo), na primer govorilo o meksikanskim božanstvima. Tako pak, pored svih ostalih stvari, bivaju prihvaćeni i rozenkrojcerski okultni rezultati. To je sasvim normalno, kada se ne omalovažava prihvatanje okultnih dostignuća. I da mi imamo jedan dobar deo simbola, koji potiču iz rozenkrojcerstva, dolazi otuda što takve stvari najbolje dejstvuju na narav i srce modernoga čoveka. Tako mi i jesmo moderni teosofi upravo radi toga što ne omalovažavamo prihvatanje rezultata najmodernijih istraživanja. Da li je možda neko ikada čuo, kako sam ja upotrebio oslovljavanje: „Dragi moji ‘rozenkrojcerski’ prijatelji!“ Razlog je taj, što mi stojimo na opštem tlu teosofije. Zato je tek nesvesno klevetanje, kada se naš pokret obeležava naznakom „rozenkrojcerski“. Sa ovim se stvarima mora imati uvidavnosti.

Naš zadatak će se ove zime posebno odnositi na to da još više produbljujemo učenja i istine koje smo ranije primili. Tako bih poimence, da bih pripremio teren i posle toga ovde mogao govoriti o Kristijanu Rozenkrojcu, sad govorio o trostrukome raščlanjenju čoveka u njegovoj istinskoj osnovi, ukoliko je čovek takav da može prihvatati intelektualne, estetske i moralne impulse. Ove stvari ćemo morati vrlo duboko tražiti u okultnim podosnovama, i to upravo time što ćemo posmatrati intelektualnoga, estetskog i moralnog čoveka, i dovesti do produbljivanja učenja koja smo npr. primili o Saturnovome, Sunčevom i Mesečevom razvoju.

DRUGO PREDAVANJE

Dornah, 19. mart 1912.

Danas bih vam, kao uvod u naša razmatranja, najpre pripovedio dve priče u vidu novele. Prva priča, iz koje izostavljam tačan datum, prvenstveno bi bila sledeća.

Jednom su živela dva dečaka. Oni su bili vezani srdačnim prijateljstvom od najranijega detinjstva. Jedan je bio sasvim posebno nadaren, izuzetno je lako učio, i to njegovo izrastanje je vrlo brzo vodilo ka buđenju najboljih nada za dostizanje visokoga akademskog stepena. Drugi dečak je bio manje nadaren. Prvi ga je morao svagda poučavati, što je izuzetno rado činio, morao mu je pomagati, i ovaj drugi nije morao osobito mnogo da uči. To najpre nije baš mnogo štetilo njegovome spoljnom životu, utoliko što je, kao prvo, imao malo nasledstvo i otuda ono najpotrebnije za svoj život. Dečak koji je bio nadaren, koji je sad poodrastao i gotovo stajao pred dostizanjem akademskoga stepena, potom je umro. U predelu, gde se odigravala ova priča, bilo je uobičajeno vrlo brzo zasnivanje porodice, tako da je onaj drugi, gluplji, sad trebalo da brine o porodici preminuloga. To je i činio, ali se time njegovo nasledstvo vrlo brzo trošilo. Ipak je govorio sebi: ovde su se duhovni darovi moga prijatelja pokazali kao tako prolazni, tako da će vrlo brzo propasti i moji spoljni darovi; sada dakle moram utemeljiti svoju spoljnu egzistenciju. To je i učinio, budući da je postao trgovac. Morao je vrlo mnogo putovati unaokolo. Dok je jednom u tuđem predelu sedeo ispred neke kuće, do njega se posadi džinovski veliki čovek. Ovaj je ostavljao utisak kao da danima nije ništa jeo i da je bio veoma gladan. Tu mu se onaj drugi smilovao i dao da mu se donese jelo. To je bilo vrlo brzo pojedeno. Trgovački putnik je to video i bio veoma začuđen. I kako jedno jelo nije dostajalo da bi utolilo glad, doneo mu je i drugo. Krupni čovek ga je pojeo sa velikom proždrljivosti i, kada je ipak trebalo da bude sit, reče da bi još morao imati jedno čitavo prasence i vrlo, vrlo mnogo kolača. Njih je takođe sve pojeo i onda prividno bio sit od svoga vrlo značajnog obroka. Kroz ovaj su događaj oni postali prijatelji, veliki i mali čovek, i sada su zajedno putovali. Krupni je ipak malome vrlo brzo postao dosadan, pa je kazao da mu može uskratiti svoje društvo. Veliki je pak malome zajamčio svoje prijateljstvo i govorio da ga ne želi napustiti ni u dobru ni u zlu. Sad je mali imao želju da pita velikoga o njegovome životu. Tu je ovaj kazao. „Na zemlji nemam kuću, na moru nemam brod; danju boravim na selu, noću u gradu“. Ovaj iskaz je mali najpre vrlo slabo razumeo. Tu su se dogovorili da moraju preći jednu široku reku. Čamac, u kome su sedeli, prevrnuo se i potonuo. Obojica, i mali i veliki, pali su u vodu. Veliki se podigao izuzetno brzo, odneo maloga na bezbedno mesto, priveo čamac i u njega postavio druga, zatim opet zaronio i izneo sva trgovčeva blaga koja je ovaj hteo da ukrca, do na sve pojedinosti koje su popadale. Tu je mali razumljivo zadobio izuzetan rešpekt spram velikoga, i oni su po prirodi prijateljstva vodili raznorazne, između ostaloga i duboke razgovore. Tako je mali govorio velikome: „Ah, kad bi se čovek samo mogao spoznajno uzdići do

neba, i kad bi ipak bilo moguće znati šta se tamo gore događa!". Tu mu je veliki odgovorio: „Imaš li možda želju da se uzdigneš u vazduh?". I kad je mali to potvrdio, vrlo brzo je osetio nešto poput umora i zaspao. Kada se probudio, gledao je gore na zvezde, kao da su na nebu bili utisnuti prašnici u čašice lotosovih cvetova; jednu je štaviše mogao otkinuti i sakriti u svoj rukav. Zatim je gledao kako prilazi veliki zmajev brod, koga je vukao i vodio zmaj. Iznad toga je bilo veliko bure sa vodom i veliki je maloga, koji je sad bio kod njega u oblacima, upozorio da se voda može izlivati tako da kaplje na zemlju. I mali je razumeo da se sad nalazi u situaciji u kojoj se inače nalaze duhovi vazduha, kad puštaju da na zemlju pada kiša. Još je zamolio velikoga, da vodu iz bureta izlije iznad njegovoga zavičaja. Zatim ga je još zamolio, da ga ponovo pusti na zemlju pomoću nekoga užeta. No, veliki mu je pre toga još kazao: „Vidi, ti si me sad izbavio; ja sam sin boga gromovnika i moja je služba da ostvarujem darovanje zemlje kišom itd. I kako jedno kratko vreme nisam redovno ostvarivao svoju službu, morao sam voditi život kakav ti je poznat". Zatim je ponovo spustio maloga na zemlju. Ovaj je sad opet bio u svome zavičaju i sa sobom još doneo zvezdu, koju je ubrao na nebeskoj livadi, i postavio je na svoj sto. Tu je ova čudesno obasjala čitavu sobu; moglo je da se čita pri sjaju ove zvezde, koja se danju pokazivala samo kao jednostavan meteorski kamen, a noću ipak čudesno zasijavala. Ovo je išlo sve dok nešto sujetna čovekova žena jednom nije češljala kosu pri sjaju te zvezde, što se ovoj nije svidelo i bivala je sve manja i manja. Jednoga dana je žena imala čudan poriv: prigušila je ovaj kamen! Posledica je bila da je mali čovek iznenada video pojavu dobro mu poznatoga velikog čoveka, koji mu je govorio: „Vidi, time što je sad nastupilo, ja mogu da dostignem jedan poseban razvojni stepen. Sada ću moći da, kao sin boga groma, na jedno vreme dođem na zemlju: ova gospođa će me roditi kao svoga sina. Ja ću biti tvoj sin!". I zbilja, bio je rođen kao sin ovoga čoveka. Taj sin je imao svojstvo da u tmuni svetli kao nekad zvezda, tako da su ga i nazvali dete-zvezda. I tako je on poživio. Iako je njegovo svetljenje opadalo sa poodrastanjem, ono se ipak pokazivao u formi njegove velike nadarenosti. Vrlo brzo je postao izuzetno značajan čovek u životu.

To je priča u vidu novele. Sada ćete me pitati, zašto sam vam pripovedao tu priču. Ipak, pre no što vam to kažem, pripovediću vam i drugu, sličnu priču.

Bio jednom neki čovek, koga bi kod nas možda nazvali dvorskim ili vladinim savetnikom. On je sa svojom familijom boravio u izuzetno lepoj, prostranoj kući. Ipak se u ovoj kući posle nekoga vremena ispolji nešto neobično: u njoj se naime danju, a osobito noću nije moglo imati mira; čovek je sa svih strana bio udaran, štipan, sve stvari su bile porazbacivane – ukratko, tu se ispoljavala strahovita sablasna avet. Usled toga je čovek napustio ovu kuću i pribavio drugu. Ostavio je na čuvanje nekome slugi, ali ovaj vrlo brzo umire, posle nekoliko dana. Ubrzo je tamo poslat drugi sluga, koji je takođe umro. Sa trećim je bilo isto tako, te je čovek sad hteo da kuću ostavi bez slugu. Tu je došao jedan mladi čovek, slobodouman, koji je trebalo da se priprema za ispit i zato hteo da pribavi ovu kuću. Dvorski savetnik ga je opomenuo: tu se nikad ne

može ostati živ, svaki put se iskušavaju strahovite stvari. No mladi čovek je kazao: „Upravo sam napisao raspravu o ‘Nestvarnosti duhova’, koja je dokaz da nema nikakvih duhova. Mogao bih napisati još mnogo toga sličnog, i čovek koji je napisao tako nešto, ne straši se onoga što se događa u takvoj kući!“. Tu je dvorski savetnik bio sklon da mu prepusti kuću. Mladi čovek je uzeo sa sobom čitavo mnoštvo knjiga koje je hteo da prostudira, te se posadio da bi započeo sa svojim radom. No to nije dugo trajalo, nešto ga čupkaše čas za jedno čas za drugo uho, čas opet negde drugde – ukratko, bio je uznemiravan na najrazličitije načine. I kada bi zatim otišao da spava, tu je tek naveliko bivalo rđavo. Čitave noći ovaj dobri slobodoumnjak nije imao mira, te započe da se straši na najkukavičkiji način. Ipak nije hteo da se žrtvuje toj sramoti, i zato ju je uspravno podnosio. I tako je on to podnosio, pokazivala su mu se i obličja u vidu duhova, koja su se naginjala nad njegove knjige i šalila se tako što su mu npr. zatvarala oči kada je hteo da čita, i tome slično. Ovaj dobri čovek je bio baš odvažan, ali stvar je ipak bila neugodna. Sada je to u načinu išlo dalje, sve dok on, kroz svoju dobrodušnost, nije sklopio neku vrstu prijateljstva sa dva duhovna bića, koja su ga stalno zadirkivala i sa svih strana ometala. To je išlo dotle, da je otkrio: ona ne mogu da čitaju, ali bi to rado htela. I tako se ispostavilo da je on ustrojio pravu školu za duhove i podučavao ih pisanju po diktatu o svakojakim stvarima, koje su stajale u njegovim knjigama, itd. Oni su radi toga bili izuzetno zahvalni, i tako je svako ponešto učio. Za njega je sad opštenje sa duhovima bilo postalo baš zanimljivo, a duhovi, koji su boravili u kući, štaviše su putem njega nešto profitirali. Tako se približavalo vreme kada je trebalo da ide na ispit; on je, usred mnoštva zabavljanja, bio naučio tako mnogo, da se nadao kako može ići na ispit. No imao je jednoga neprijatelja, koji je išao dotle da se pronela glasina kako je pismeni deo ispita postignut prevarom. U toj zemlji su bili izuzetno strogi u ovim stvarima i, budući da se u to najpre verovalo, on je radi toga bio utamničen. Sada je bio baš dugo zatvoren u tamnici i tu mu nije davano da išta jede. No jednoga dana mu je njegova prijateljica-duh donela da jede. Donosila mu je i druge stvari, i zbrinjavala ga svime što mu je bilo potrebno. Zbog toga se, između njega i duhovne prijateljice, isprelo još veće prijateljstvo no što je ranije postojalo. I posledica je bila, pošto je dokazana njegova nevinost i on opet bio oslobođen, da je svoju duhovnu prijateljicu – premda je ranije „dokazivao“ nestvarnost duhova – smatrao tako „stvarnom“, da je čak rešio da se njome oženi! Ona je pak kazala da u položaju u kome je bila, ne može da se udaje, jer pripada duhovnome svetu. Kad je on ipak otišao nekome svešteniku-čarobnjaku i pitao ga za savet, već je postojao nekakav izlaz iz toga. Tako je on išao kod ovoga čarobnjaka koji mu je dao čarobnu izreku, govoreći da njegova duhovna prijateljica treba, upravo kada se kreće neki sprovod, da u mrtvački sanduk pritajeno unese čarobnu izreku, čime će ona postati čovečje biće i moći da se uda. Nedugo iza toga, tu je zaista trebalo da se desi neki pogreb. Duhovna prijateljica je prišla kovčegu, pritajeno kazala čarobnu izreku, i na tom mestu iščezla unutar kovčega.

Ljudi su bili krajnje iznenađeni kada su videli da je obličje, koje je bilo i spolja vidljivo – jer ono je, posle kazivanja čarobne reči, postalo vidljivo i za ostale – umaklo u unutrašnjost kovčega. Postavili su dakle kovčeg na zemlju, otvorili ga, ali se ispostavilo da u njemu uopšte nije bilo lešine. Usled toga se pogreb nije mogao održati. No posle nekoliko dana je duhovna prijateljica došla svome prijatelju i ispričala mu kako je ona sad postala ljudsko biće koje je bilo u onome kovčegu, te da bi se oni mogli bračno vezati. Tako su sada njih dvoje, koji su se upoznali u kući duhova, živeli zajedno kao bračni drugovi.

Kad malo razmislite o ovim pripovestima, moraćete sebi nešto da priznate. Prelistajte svu literaturu, koja je pristupačna u Evropi: i kad se vraćate u najstarija vremena verovanja u duhove, ne nalazite slične priče. Nailazi se na igru sveta duhova unutar čovekova sveta, ali na takav način da se u času, kada se čita priповest, neizostavno ima nazor kako se „naravno ne može dopustiti zaigravanje duhovnoga sveta u ljudskome“, tako da u evropskoj literaturi nika-ko ne nalazite slične novelističke priče. One su sasvim osobite. Kada se prati put i način, šta se događa u ovim pričama, pada u oči osobenost da se npr. u prvoj priči kaže: zvezda biva rođena kao sin jednoga čoveka i dalje živi na zemlji kao čovek! Zato je takoreći za svest, koja razmišlja kao što to leži u osnovi prve novele, samorazumljiva pojava da su bića na zvezdama srodna sa bićem čoveka, te da bi oni, što kao ljudi tumaraju zemljom, zaista mogli da budu utelovljena zvezdana bića. To je u prvoj priči utemeljeno kao nešto po sebi razumljivo. U drugoj je utemeljeno da čovek koji se vezuje, štaviše bračno vezuje sa bićem drugoga čoveka, ovo biće drugoga čoveka najpre upoznaje u duhovnome svetu, te da se to biće zatim spušta u fizički svet i tamo dalje živi. Ta crta je dakle sasvim slična onoj u prvoj priči. Taj sasvim svojstveni zajednički život sa duhovnim svetom – ne samo kako to nalazimo u našim evropskim sagama i legendama, nego i na sasvim drugome osnovu i tlu, kao što smo i kazivali – onako svojstven kao tamo, nama u čitavoj evropskoj literaturi ne stupa u susret, a eto biva tako da se novija literatura ugleda na takve stvari.

Sada se podsetite na nešto, što sam vam kazivao u poslednjem javnom predavanju. Tu sam, kao što se može pročitati, govorio o toku zemaljskoga razvoja i poreklu čoveka, povezano sa tim. Skrenuo sam pažnju da je to, što sada nazivamo razvojem čovečanstva, srazmerno kasno dobilo svoj početak. O razvitku čoveka i čovečanstva danas govorimo tako, da kažemo: kad čovek ulazi u zemaljsko fizičko bitisanje, time pre svega ono što nazivamo unutaršnjim jezgrom njegovoga bića, dolazi iz neke prethodne inkarnacije. Ono u čoveku dela u okviru određenoga područja rada, plastično obrazuje finije organe, mozak, finiju telesnost uopšte. Ukratko, u čoveku imamo jezgro duhovno-duševnoga bića, koje dolazi iz ranijih inkarnacija i uvlači se u ono što dolazi od predaka i kroz generacije se dalje nosi putem fizičkoga nasleđa. Tako u čoveku, koji stupa na zemlju, imamo da je to, što dolazi iz ranijih inkarnacija, spojeno sa onim što se nosi od generacije do generacije i obavlja se oko nečega što ide od utelovljenja do utelovljenja. Još sam kazivao kako je ovaj način razvitka čovečanstva nastupio tek tokom atlantskoga vremena, kada su se na zemlji

pojavi uslovi koji su omogućavali takav razvoj čoveka i čovečanstva. I ukazao sam da je ovome putu i načinu razvoja čovečanstva prethodio jedan drugi, u kome faktički čovek zemaljskoga postojanja nije bio utro put uzajamnoga dejstva muškarca i žene, niti spajanje onoga što dolazi od muškarca i žene sa onim što prolazi kroz razna utelovljenja, nego da mi, kada se dalje vraćamo u razvoju zemlje, dolazimo do sasvim drukčijega puta i načina nastanka i porekla čoveka. To je iz razloga, što je zemlja tek u postatlantsko vreme postala ono ka čemu je išao njen razvoj tokom vremena. U poslednje atlantsko vreme nije bilo tako suštinske različitosti od sadašnjega zemaljskog obličja, ali je prvo atlantsko vreme ipak bilo tako suštinski različito od docnijega, da svi, koji ne računaju sa tim da su u ono vreme vladali drugi uslovi, sebi stvaraju pogrešnu sliku o konfiguraciji zemlje. Jer zemlja, pošto je proživela Saturnovo, Sunčevo i Mesečevo vreme, nije bila samo jedno živo, nego i duhovno biće, veliki organizam prožet duhovnim i duševnim. Mi ne idemo unatrag ka nekome beživotnom gasovitom balonu u smislu Kant-Laplasove teorije, nego ka Zemlji kao velikome živom biću. I u stara vremena je razvoj čovečanstva bio takav da se nije izvršavalo oplodjenje između muškarca i žene, nego između „gore“ i „dole“, i to na način da je zemlja u svojoj životnosti više davala supstancijalni element, koji je bio materijalan, dok je odozgo, poput kiše koja se oplodavajuće sliva nad površine livada, dolazio duhovni princip i vezivao se sa više materijalnim principom. Kroz ovo oplodjenje, u postojanje su stupali prvi ljudi. To je ono što smo mi pokazali i što je štaviše bilo rečeno u ranije pomenutome javnom predavanju, a što se može i logički odobriti, kada se ono posmatra prema čisto prirodnim principima. – Zatim je zemlja izdvojila čvrstu masu poput neke vrste koštanoga sistema, te je onda bilo nemoguće da bi opet mogla, kao ranije, imati nešto poput jajeta za oplodavanje. To je moralo više biti upućeno na unutrašnjost čoveka. Na mesto oplodjenja „odozgo“ stupilo je oplodjenje pomoću dva pola, i što je ranije bilo utiskivano kroz međudejstvo „odozgo“ i „odozdo“, sada prelazi na odnose nasleđa i sa njima povezane odnose reinkarnacija. Time se u unutrašnjost sakrilo ono što se ranije odigravalo na površini. Pojavili su se ljudi, koji su sve više i više bivali sposobni u smislu razmnožavanja svojstava koja protiču u nasleđivanju, a koja je čovek ranije primao iz duhovne sfere. Ta svojstva se sad dakle nasleđuju ili prenose od reinkarnacije do reinkarnacije. Sada se samo treba podsetiti na izvesne stvari, koje su tada bile rečene: kako su prvi ljudi, koji su se pojavili, bili dvopolni, kako je zatim došlo do diferenciranja na muško i žensko i kako su se onda izgradile današnje prilike, tako da je ono što je ranije delovalo više odozgo – taj više ženski element – prešlo na ženu, a što je više delovalo u zemaljskome elementu, u liniji nasleđa je prešlo na muškarca.

No, vama je iz raznih nagoveštaja, koji su tokom godina davani o čovečanstvu i njegovome razvoju, takođe jasno da su se ovi odnosi odigravali do unutar atlantskoga doba, te da je zapravo tek u drugoj polovini atlantskoga doba nastupila današnja forma razvoja čovečanstva. Kad dakle pogledamo unatrag na atlantsko stanovništvo naše zemlje, moramo da kažemo: ovo

atlantsko stanovništvo je zapravo još živelo usred onoga što je preostalo od starih odnosa, tj. oplodjenja zemaljske supstancijalnosti pomoću nebeske duhovnosti, za njega je nastanak čoveka bio neposredno utelovljenje, silaženje duhovnoga u supstancijalno. Kao što mi gledamo kišu koja pada sa neba i kvasi zemlju, tako je atlantsko čovečanstvo gledalo kako se čovek spušta iz nebeskih visina, vezuje sa supstancijalnosti koju je davala zemlja, utelovljuvajući se i onda lutajući na zemlji. Ti uslovi su se menjali tek polagano i postepeno, tako da su u izvesnim oblastima već dugo bile prisutne pripreme za današnje prilike, dok je u drugim oblastima, gde su se bili sačuvali preduslovi za stare prilike, bilo tako da su ljudi znali: čovek najpre boravi gore u duhovnome svetu i onda sebi traži telesnu supstancu, da bi se povezao sa zemaljskim čovečanstvom. Kada je dakle čovek u atlantsko vreme gledao svoje bližnje kako lutaju naokolo, govorio je sebi: „To je uzeto od zemlje, a što se nalazi unutar toga, uzeto je iz istoga sveta kome pripadaju zvezde. Čovek je sišao iz svetova zvezda!“. Tako su ljudi znali nešto što kao bajka odjekuje iz davnih dana: da se čovek spustio iz nebeskih visina, da se obavio i zaodenuo zemaljskom materijom. Znali su međudejstvo neba i zemlje, i dok su gledali čoveka uobličena na zemlji, znali su: čovek je sišao dole; on je pre svega duh; kad primi materiju, ide unaokolo po zemaljskome krugu! U čoveku se dakle videlo nebesko biće, biće iz duhovnoga sveta. Jer, znalo se: tako kako idu unaokolo, ljudi se od duhova razlikuju samo time što su presvučeni materijom, dok duhovi to nisu. To je bio blaži prelazak od duhovnoga ka fizičkome svetu. I Atlantidanin nije recimo poricao duhovni svet, nego mu je bilo jasno kako ipak nije bilo tako krupne razlike između fizičkih ljudi i duhovnih bića, koja pripadaju duhovnome svetu. On je znao: sa čovekom se može opštiti pomoću znakova, pošto su se upotrebljavali prvi elementi prvobitnoga ljudskoga govora – sa duhovima takođe, tako da se čovekovo opštenje sa duhovima dešava na sličan način kao i sa ljudima.

Razumljivo, o ovome neposrednom poznanju veze čoveka sa duhovnim svetom, malo se toga sačuvalo posle atlantske katastrofe. Postatlantsko vreme je u bitnome bilo pozvano da u čoveku obrazuje smisao ze zemaljsko bitisanje, za sve što se može dobiti kroz izgradnju fizičkoga oruđa njegovoga tela, tako da je u toku postatlantskoga vremena razumljivo vrlo brzo iščezao suživot sa duhovnim svetom. No što je iščezlo za normalnu svest, sačuvalo se u atavističkim proviđenjima, posebno u momentima kada je duša bila sama sa sobom. Moglo bi se kazati: što je ranije bilo iskustvo, što je duša proživljavala dok je upravljala pogled na duhovnu okolinu, to docnije biva ponovo rođeno, ali ponovo rođeno kao fantazija. Pretpostavimo da bi u postatlantsko vreme postojao neki narod, koji bi bio sasvim naročito obeležen time što je u najvećoj meri još zadržao svojstva i snage atlantskoga doba. Naravno, ovaj narod u postatlantsko vreme ne bi mogao da ima atlantske doživljaje. No u njegovoj bi fantaziji moralo nastupati nešto, što bi ovu *njegovu* fantaziju razlikovalo od one kod manje zaostalog ostatka novoobrazovanih postatlantskih rasa. Zato su merodavne rase postatlantskoga doba manje dopuštale održavanje ovih po sebi

razumljivih opštenja čoveka sa duhovnim svetom. Naprotiv, narod koji je sasvim karakterističan po tome što je u postatlantsko doba uneo ono što se tu može uneti kao duševno ustrojstvo iz atlantskoga doba, takav narod mora pokazivati sasvim drukčija naknadna dejstva u duši, nego što je to slučaj kod istinskih postatlantskih rasa. Kod naroda, koji u smislu okultnoga shvatanja o svetu može biti okarakterisan tako da ne spada u napredne rase, već se pokazuje kao preostatak starih atlantskih rasa, kod njega bismo morali naslutiti da fantazija, koja pripoveda o povezanosti čovekova sveta i sveta duhova, deluje na sasvim drukčiji način nego kod ostalih naroda. Kod takvoga naroda bismo mogli naslutiti da će na groteskni način u fantaziji nastupati nešto poput toga, da će biće neke zvezde iznenada odlučiti da se utelovi kao sin čoveka koji je ovoj zvezdi ukazao dobročinstvo, kao što je to ispričano u našoj prvoj novelističkoj priči, gde vidimo kako se biće zvezde rađa kao sin čoveka sa kojim se sprijatelji i koji je sa duhovnim bićem, sinom boga gromovnika, jedno vreme lutao zemljom. Sa druge strane vidimo i onu drugu pripovest o sasvim blagome prelasku ka zaljublivanju sa duhovnim bićem odozgo, te da takvo biće onda ne silazi u ljudsko postojanje uobičajenim putem, već sebi bira jedno mrtvo telo i tako se zapućuje dole. To je kao kad bi neka atlantska duša, koja je često gledala kako se čovek spušta i prima zemaljsku supstancu, zalutala u neko telo koje uopšte nije primereno postatlantskome nego atlantskom dobu, gde nije trebalo da se čovek rađa na sadašnji način, nego da naprosto primi zemaljsku materiju. U tome smislu bi se takve pripovesti mogle shvatiti kao posledice ranijih stanja. Kod neke rase, koja bi bila preostatak ranijih atlantskih rasa, ne bi dakle trebalo da se čudimo takvim pričama. I interesantno je da je jedan niz takvih priča, koje nose sasvim isti karakter kao navedene, sabran od strane Martina Bubera pod naslovom „Kineske duhovne i ljubavne priče“, izdat od strane Ritena i Leninga u Frankfurtu na Majni. Ovo pokazuje da je tu zbilja slučaj, koji se sme naslućivati prema onome što nam pokazuje okultna nauka, i kada su to samo tradicije.

Tako vidimo da sve, što nam pristupa iz sveta, možemo jasno da osvetlimo, ako samo imamo strpljivosti da istinski uočavamo prisnije veze razvitka sveta. Ljudi sadašnjice će možda sa čuđenjem stajati pred takvim stvarima. No oni će ih već poimati kad vide da tako nešto naprosto biva samorazumljivo za onoga koji shvata intimnije veze razvoja čovečanstva. Duhovna nauka se recimo neće sve bolje i bolje poimati time da se pedantno traže logički dokazi, jer dokazi su dobri samo za onoga koji hoće da veruje u tvrdnje. Dokazi su tu samo za onoga koji može da im veruje kao „dokazima“. No ne treba jednostavno verovati u te dokaze; time se štedi verovanje u tvrdnje! Duhovna nauka će se u duše uživljavati time što će sve više i više pokazivati da sve više prostora dobijaju zakoni čije se saznanje može dobiti samo na okultnome putu, a koji zalaze do najtajnovitijih kutaka kako duhovne, tako i materijalne kulture. Mudrosti će se uživljavati time što će sve više ljudi imati strpljenja da prati kako je sasvim usklađeno sve što se uspeva sakupiti iz sveta, da bi se ono pomaklo u svetlost

duhovnoga pogleda na svet, te kako tek na taj način stvari mogu iskusiti svoju punu osvetljenost i svoje pravo razjašnjenje, dok one inače ostaju nerazumljive.

Kada to uočimo, moći ćemo da kažemo: postatlantska kultura ima svoj posebni zadatak, da se od strane čovečanstva, koje na pravi način razumeva svoje vreme, postepeno usvajaju saznanja, upošljavanja volje i duševna ustrojstva, koja mogu da budu usvojena uz pomoć telesnoga oruđa. U ovome pogledu će se moći sve više i više napredovati. Ovim napredovanjem se, u osnovi uzeto, stoji unutar razvoja koji je započeo upravo sa kulturom svetih indijskih rišija, pa do silaska Hristova impulsa u naše čovečanstvo. Uz to je pak sačuvano mnogo toga što je, kao nešto „ukoričeno“, od starih blaga prisutno u čovečanstvu. Evropsko čovečanstvo je u najvišem stepenu već bilo začuđeno time da u svet pridolaze neposredni spiritualni uvidi, kada su mogle da budu otkrivene mudrosti Indije ili stare Persije: kultura Krišne ili Brame, kultura drevnoga Zaratustre itd. Naravno, spiritualni element je bio više prisutan u starim kulturama, nego u docnijim tvorevinama saznanja. I kad je zapadnjački čovek bio upoznat sa ovim drevnim kulturama, one su delovale zbunjujuće – kada su one npr. bile otkrivene od strane nemačkoga duhovnog razvitka prve polovine devetnaestoga stoleća, recimo na način kako je Fridrih Šlegel otkrio indijstvo, ili kako je docnije bilo otkriveno persijanstvo. Delovalo je tako zbunjujuće da mi, kad to uzmemo u obzir, razumemo filofske pravce na koje je duboki uticaj izvršila orijentalna filosofija, kao npr. kod Šopenhauera ili Eduarda fon Hartmana. Tu imamo pravo čuđenje Zapada spram onoga što je, kao neka uvezena spiritualnost, sadržano u ovim drevnim kulturama. Sada se nalazimo naspram jedne druge epohe, u kojoj će još jedna, sasvim drukčije uvezena spiritualnost, moći da dovede do čuđenja zapadnjaka, naime ona spiritualnost, koja doduše uopšte ne pripada misiji postatlantskoga čovečanstva, koja je pak ostala kao neko nasleđeno dobro, i koja je bila sakupljana do unutar naše epohe u okviru kineskoga, zapadnjaku baš sasvim skrovitoga kineskog duhovnog života. I biće potrebna tek neka okolnost da bi takoreći ono, što će se tada dešavati, zapravo dovelo do savladavanja evropsko-zapadnjačke duhovne kulture, tako da bi ova recimo mogla zaboraviti svoju pravu misiju, svoj istinski značaj i zadatak. Tada će ljudi, koji se sve više i više uživljavaju u budućnost, morati sebi da objasne kako to duhovno blago, uramljeno na našem zemaljskom krugu, kako to spiritualno saznanje, preostalo iz drevnoga atlantskog doba, još postoji u mnogo većoj meri od onoga što je izronilo kod oglašavanja stare kulture bramana i Zaratustre, a koje će se osloboditi kad kinestvo jednom bude slobodno u svojoj duhovnoj kulturi. Ono će zatim biti dvojako potrebno čoveku koji živi u susret budućnosti. Spoznaće se kako se tu mora izliti jedna značajna struja spiritualnoga života, koja će na čudesan način i spoljašnje podučavati ljude o onome o čemu će oni svakako moći da budu podučavani, ako će da se u spiritualni život probijaju na putu koji otvara duhovna nauka. Ako pak daleko najveći deo čovečanstva ostane u uspavanosti naspram onoga što može da mu pruži duhovna nauka (da bi sad upotreбили izraz, koji je naš cenjeni prijatelj M.B. na našoj generalnoj skupštini

upotrebio u jednu drugu svrhu), onda će jednom, kada se – na način koji svakako neće biti prikladan za evropsku zapadnjačku svest – budu izlivala spiritualna duhovna blaga iz kinestva, ovaj deo čovečanstva time biti zbunjen i videti kako se jedna takva kultura ne može poimati filistarskim pedantnim stilom zapadnjaka, već samo udubljanjem u ono što je sagrađeno na staroj kineskoj kulturi, a što je postojalo kao tao-kultura. Duhovna nauka je ljudima često neprijatna iz razloga što se njome moraju baviti tako da veruju u nju. Oni pak, koji se dalje trude da budu uspavani, biće zbunjeni, ali će se ipak dobro osećati kada im iz duhovne nauke pristupi mnogo toga u vidu razotkrivanja kinestva, poput naslednoga dobra iz staroga atlantskoga doba. Tada će kod njih štaviše bivati tako, da će moći kazivati: „Ne treba da verujemo u to; studira se ono što je istorijsko, jer je ono interesantno!“. Tako čine filolozi, arheolozi. Ne treba da se veruje u te stvari; dok studiraju, ljudi treba da budu rešeni da „veruju“ u stvari. Ono pak, što se tu oslobađa, delovaće i na druge načine: delovaće kroz svoju moć, kroz svoju samorazumljivost, svoju veličinu, i ono će da zbunjuje, da šokira. Tako će ono izlivati iznad toga što je čovečanstvo za sebe osvojilo u hrišćanskoj kulturi, da će ljudi hteti da imaju pravo stanovište i pravu percepciju spram onoga što će dolaziti u zarđaloj kulturi kineske obojenosti. Bivaće tako, da će ljudi govoriti: „Ova spiritualnost je tada postojala; ona je nekad označavala duhovnu kulturu naše zemlje“. No svako vreme ima svoju sopstvenu misiju, tako da evropska zapadnjačka kultura ima zadatak da iz opsega svetskoga postojanja isisa sve ono što se iz duhovnoga može isisati tako da se ovo duhovno pokazuje iza čulnoga sveta i uprkos njemu, iza onoga što mogu da gledaju oči i hvataju ruke, i što nam se pokazuje kao otkrovenje iz duhovnih svetova. Moraće se razumeti kako tu postoji jedna drukčija misija iz drugih vremena, i mi ćemo morati čvrsto da stojimo na tlu koje je istesao kineski element!

To će davati drukčije stanovište. Tako će se radosno prihvatati ono što preživljava iz davnih vremena, ali će to biti prosvetljeno, oživljeno onim što se postepeno uzdizalo iz novijih vremena, iz postatlantske hrišćanske kulture. Oni slabi će ipak kazivati: „Mi spiritualnost uzimamo kako nam je data, jer hoćemo da imamo samo senzacionalni uvid u duhovne svetove!“. Tako će verovatno biti izvesnih teosofa nove vrste, koji će da kažu: „Istina ne počiva na duboko shvaćenome principu Hrista, već na onome što su sačuvali Kinezi, a što će se ponovo pojaviti kad oni iznesu atlantske mudrosti, koje su spuštene u najdonje slojeve duše“. – Nad Evropom će se možda izliti neka nova tajna nauka, prepisana iz kineskih istina, koja će tada kazivati: „Imaju li ipak ovi moderni teosofi neku vrstu uzora u jednoj starijoj teosofiji, oni teosofi, koji svoj zadatak nisu videli u tome da izvor spiritualnoga života izvlače iz hrišćanske mistike i hrišćanske ljubavi, nego usto još prepisuju, čak nepotpuno prepisuju mudrosti stare Indije, pomalo ukrašene mudrostima staroga Egipta!“. I ti slabići bi jednako lakomo mogli izvirivati prema kinestvu, kao što izviruju i prema onome što od spiritualnosti, kako veruju, otkriva staro ili takođe novi indijstvo. No za Evropljanina Kina leži s one strane određenih voda, jednako daleko kao što leži

Indija! Kada se bude pripovedalo da su u Kini, uz pomoć snaga koje su sada ponovno oslobođene, opet utvrđena određena otkrovenja, ljudima će to možda izgledati jednako verovatno, kao da je tako nešto bilo utvrđeno u Berlinu.

Kada to promislimo, naći ćemo ravnotežu između radosnoga primanja onoga što je čovečanstvo sačuvalo iz davnih spiritualnih doba, i učvršćivanja na tlu, na kome je to vodilo čovečanstvo tokom vremenâ razvoja. Da se pazi na ovu ravnotežu i da se ona istinski uočava, jeste i biće briga duhovnoga pokreta koji nazivamo svojim. Naprosto je neistinito, ako bilo ko kaže da mi poričemo ili zanemarujemo ono što se npr. nudi u indijskoj spiritualnosti. To je neistina. I ko je učestvovao u našem duhovnom pokretu, zna da je to neistina. Bilo bi žalosno kada bi takve neistine, kao karakteristike našega pokreta, recimo mogle zauzimati mesto napolju u svetu. Sa protivničkim nazorima se lako izlazi na kraj, oni se lako izravnavaju. No sa onim, što se netačno prikazuje, može se izazvati nerazumevanje na nerazumevanje; jer, nerazumevanju je svojstveno da stalno rađa nova nerazumevanja! Sa toga gledišta, naš prvi zadatak mora biti da tamo gde se sami postavljamo na stanovište kome je vođen zapadnjački razvoj, budemo svesni kolika je njegova opravdanost u odnosu na ostale faze razvitka čovečanstva. Na drugoj pak strani moramo biti razboriti da sve karakteristike, koje šaljemo o drugim fazama razvitka čovečanstva i drugim spiritualnostima, zasnivamo na poštenim, istinitim prikazima. I sve više treba naglašavati ono što se mora uživljavati u srca teosofa: iako će potonuti mnogo od onoga što smo mogli da osvojimo u duhovnim uvidima, ostaće taj prožimajući karakter! I kao što nam se mogu prikazivati stvari, tako pred našim duhovnim okom može da izroni sledeće: treba da poradimo da se to sprovede uz nastojanje ka *čestitosti, iskrenosti i istinitosti!* I ako se u budućnosti ne bude moglo baš ništa drugo kazati u odnosu na pojedine stvari, koje su ovde bile utvrđene, osim da je mnogo toga ispravljeno a mnogošta nije ni ostalo, ipak je poslat primer kako ni na okultnome području, na području ozbiljnoga duhovnog istraživanja, ne treba da zaigravaju šarlatanstvo i prevara, nego da, uprkos svakome nastojanju prema okultnom znanju, ovo može da bude prožeto istinoljubivošću, iskrenošću i čestitošću: *bio je poslat jedan primer za to.* Ako se to bude moglo kazati o našem pokretu, tada će, za razvoj spiritualnoga i istinskog okultnog kretanja, našim pokretom biti ostvareno nešto što je dobro! I onda će se možda, kao naša najlepša svest, smeti priznati da se nismo *hteli upuštati niušta*, niušta o čemu se u budućnosti neće moći govoriti kao što je upravo nagovešteno.

*

TREĆE PREDAVANJE

Dornah, 26. mart 1912.

Polazište našega današnjeg razmatranja nadovezao bih na reč „slučaj“. Mi na najrazličitije načine kazujemo da su nam izvesni događaji u spoljnome svetu objašnjivi time što oni „zakonomerno“ protiču, što u njima spoznajemo određene zakone, prirodne zakone. Za to vreme se o drugim događajima govori tako, da čovek zapravo kaže kako ne poznaje nijedan „zakon“ zbog koga bi se ovo ili ono ispunilo u određenome času, te da u nekome takvom protoku činjenica, kakav mu se nalazi pred očima, može da prepozna samo „slučaj“. Naročito će naša današnja nauka biti sklona da svuda, gde nema dovoljno zakona koji su sasvim apstraktni i čisto primereni razumu, a koje ona priznaje kao jedine i naziva ih „prirodnim zakonima“, ona će dakle naročito govoriti o „čistome slučaju“, što znači o onome, čemu je uopšte uskraćeno usvajanje bilo kakve zakonitosti. Današnja nauka je zakinuta upravo tamo gde ona govori o slučaju, gde ne dopire sa svojim zakonima niti govori o ikakvoj zakonitosti. Jer, u osnovi uzeto, kako se zaista pokazuje u celini i pojedinostima, u čitavome protoku čovečjega vremena jedva da je išta netolerantnije od onoga što se na činjenicama izgrađuje kao „naučno uverenje“. To se ne odnosi na same „činjenice“ nauke, koje ne mogu biti netolerantne; naprotiv, u odnosu na prikaze činjenica, i današnjoj nauci možemo pripisati najveću zaslugu. Materijalističko uverenje našega vremena jeste ono naj, najnetolerantnije, što je u toku vremena uopšte moglo da zadesi čoveka.

Ako makar jednom, u smislu naše duhovne nauke, osećajno pogledamo na „slučaj“, pre svega ćemo se pitati kako slučaj prilazi čoveku. Kako se ono, što nazivamo slučajem, prikazuje čoveku? Kada se to pojavi, prikazuje se kao da čovek iz svojih misli, iz svojih ideja bilo kakve vrste, ne bi mogao pretpostaviti da ovome slučaju pripiše neki smisao, neku unutarnju zakonitost. Prikazuje se kao da čovečja pamet takoreći mora pustiti da taj slučaj ide onakav kakav se nudi, te da se ne bi moglo voditi računa, da li se u ovome slučaju nalazi ikakva zakonitost. Naročito sa onim slučajnostima, koje kao takve prividno neobjašnjivo upadaju u čovečji život, najčešće biva tako da ljudi baš ne priželjkuju da iste obrađuju svojom pameću, svojim razumom. Čovek se, na čudan način, drukčije odnosi prema osećaju, a u sadašnjici se recimo ne uzima u obzir ono što je ipak duboko poučno: prema putu i načinu kako deluje, osećaj se ne može uvek savladati od strane prosuđivanja razumom i pameću, nego on navise deluje iz skrivenih podosnova duše, koje su još mudrije nego što je to čovek u svome razumu i svojoj pameti. Tako se događa da čoveka zadesi ono što što razum i pamet nazivaju slučajnošću, no čime se čovek ipak nalazi privučen ili odbijen u svojim osećajima, radi čega oseća da je ugodno ili neugodno dotaknut. Uzmimo tek jedan sasvim određeni slučaj, za koji nećete moći poreći da se vrlo često može, na sličan način, uvek iznova i nanovo sretati u vašem životu. Uzmimo slučaj da neki učenik sedi i srahovito se znoji, jer ne može pogoditi rešenje

ovoga zadatka. Ipak ga je rešio, posle dugoga sedenja i znojenja, pa je sad radostan jer je dobio rezultat. No, on sebi kaže: „Ako treba da budem sasvim siguran da nisam naseo i neću dobiti lošu ocenu, moram još jednom proračunati ovaj zadatak!“. I on se usredsređuje na to da ga, pošto je pojeo večeru, još jednom proračuna. Tu sasvim slučajno, kroz nešto što se sa tim uopšte ne može povezati, ulazi učenikov kolega i pita: „Šta si dobio?“. Na taj način je učenik pošteđen onoga što je inače bujalo u njemu; sada je izbavljen od toga da još jednom potroši sat vremena u sedenju i znojenju, te može odmah leći da spava. – Ako je sad otac neki prosvećeniji čovek, kazaće: „Drugi se učenik nije obrušio da mome sinu oduzme jedan sat, koji bi ipak mogao da škodi njegovome zdravlju, već ga je poslala njegova majka, da bi mi doneo ovo ili ono što sam zaboravio“. Otac to dakle naziva slučajem. No, možete li poreći ono što nije za poricanje: da je učenik imao baš ugodan osećaj, iako on neće poverovati da mu je neki anđeo doveo toga kolegu? On će time biti baš ugodno dirnut u svome osećaju, sasvim drukčije nego što možda govore razum i pamet. Otac sasvim sigurno neće biti sklon da prihvati kako je anđeo sa neba poslao ovoga kolegu njegovome sinu, ali će ipak uz simpatiju biti dirnut ovom stvari.

Na to ja sada mislim, kad kažem da osećaj može biti mudriji kada deluje iz skrivenih dubina duše, nego što su razum i pamet, koji tek treba da se samostalno izgrade tokom zemaljske misije; da se samostalno izgrade tako da su, upravo kao napušteni od Boga, upućeni na same sebe, zbog čega se takođe može lako zapasti u zabludu da u onome, što se njima nudi, ne živi bilo kakva božansko-duhovna zakonitost, nego da zapravo u tome „uopšte ništa“ ne živi. Tako smemo da kažemo: što se uzdiže iz dubina duše, pomoću čega smo – kao u ovome slučaju – mudriji u osećaju nego u razumu i pameti, to nam sasvim jasno pokazuje tačnost tvrdnje duhovne nauke kako ono što se nalazi u skrivenim dubinama duše i iz ovih se uzdiže kao osećaj, upravo vodi poreklo iz one epohe u kojoj čovek još nije bio prepušten samome sebi, te da ono, što u našim osećajima govori kao simpatija i antipatija, potiče još iz razdoblja staroga Meseca, te da čovek tek tokom zemaljskoga razvoja treba da postane tako mudar u svome razumu i svojoj pameti, kao što je kroz drevni Mesečev razvitak postao mudar u svome osećaju. – Sad neko može da kaže: „Ja sam promišljeno zapazio da ni osećaj ne mora uvek biti sasvim mudar, da i on ipak može biti vrlo glup“. To potiče otuda što kod nas, zemaljskih ljudi, na osećaj već utiču naš razum i naša pamet, da oni već deluju dole na osećaj, tako da ovaj, kad biva glup, biva glup samo time što na njega utiču razum i pamet. Da se, već kroz opšte odnose inkarnacija i opšti razvoj čovečanstva, nije pokazao ovaj uticaj razuma i pameti, osećaj bi u čoveku činjenično bio mudriji od pameti i razuma, koji su gluplji.

Kad tako posmatramo stvari, u odnosu na „slučaj“ nam se ispostavlja nešto izuzetno poučno. Možemo štaviše postaviti pitanje: nije li oštromno da čovek izvesne stvari, koje hoće da sagleda, može nazvati „slučajevima“? Nije li to oštromno? Pitanje bi moglo biti vrlo dobro postavljeno, i ono se ne pokazuje kao besmisleno, kad pomislimo da čovek u zemaljskome razvoju upravo treba

da razvije razum i pamet, što mi nazivamo našom normalnom svesti. On treba da toliko podmakne do kraja zemaljskoga razvitka, da uviđa zakonitosti u onim činjenicama, koje danas još smatra slučajnima. Tako mu one danas još pristupaju kao „slučajne“. On tu još ne može da, kao u neminovnim prirodnim događajima, prepozna zakonitosti. One mu još skrivaju svoju zakonitost. No čovek će upravo na onome što tokom zemaljskoga razvitka skriva zakonitost i time se pokazuje kao slučaj, učiti da spozna dublju zakonomernost koja će se, kad bude prošao zemaljski razvoj, faktički nametnuti sa istom neminovnosti kojom se sad nameću prirodni zakoni – ali tek kada bude prošao zemaljski razvoj. Kada bi čoveku već sad, poput pirodnih zakona, na isti način prilazilo ono što nazivamo slučajnostima, on na tome ne bi mogao ništa učiti. Ne bi se mogao odlučiti da kaže: ti to možeš sagledati kao nešto umno, a takođe i kao slučaj! Dakle, budući da je čovekovo glavi i njegovoj samovolji dato da primeni razum i pamet na ono što se pokazuje kao „slučajno“, on kroz to uči da se snalazi u zemaljskim inkarnacijama, uči da sa razumom i pameti prozire ono što, prividno bez reda, pruža „slučaj“. Tako dakle ono što mu se prividno ne može pojaviti kao krute, apstraktne zakonitosti, njemu se mora pojavljivati u vidu duhovnih zakonitosti.

Tu imamo uvid u veoma mudru povezanost postojanja svetova koja nam, kada je oštroumno shvatimo, kazuje: u postojanju svetova je vanredno oštroumno utvrđeno da nam izvesne stvari pristupaju u vidu slučaja; radi toga ih sami tek moramo namotavati na niti zakonitosti, koje upravo moramo otkrivati u samima njima. Kroz to shvatamo same sebe, bacamo same sebe na polugu vage, da bi naš razvoj dalje išao, da bi se u našu volju postavila odluka: da li da budemo mudri ili glupavi, da li da u slučajnosti priznamo zakonitost, ili da uvažavamo samo krute prirodne zakone. Tako će se u toku vremena postupno obrazovati one grane nauke koje će se služiti samo spoljnim, apstraktnim prirodnim zakonima, koji su primereni razumu i koji će sve drugo odbacivati kao slučaj. Ove spoljne grane nauke će se pojavljivati kao poslovanje duševnoga života, koje bi se ipak – kada bi čovek svojim duševnim bićem u smislu Geteova „Fausta“ pogledao u jedan viši svet i došao u blizinu onoga što se u čitavoj mistici označavalo kao „večno žensko“, gde bi večni prirodni zakoni i naučne grane simbolično-mistički bili prikazano kao „žensko“ – koje bi se dakle, na kraju zemaljskoga postojanja, pokazale kao „glupe devojkje“.¹ Naprotiv u onome, što se danas uvažava kao „duhovna nauka“, obrazovaće se nešto što će unositi zakonitost i mudrost tamo gde glupe devojkje, spoljne nauke, ne mogu uneti nikakvu zakonitost. To će da izgradi jedan broj naučnih grana i ove će, krajem zemaljskoga razvitka, da budu „mudre devojkje“. A lepa parabola u jevanđelju ukazuje šta će biti sa glupim i mudrim devojkama kada se navrší vreme.

Ove stvari su uvek prikladne da nas uvedu u neke od tajni razvitka svetova. Kada pak ono, što puštamo da na nas neposredno deluje iz promatranja

¹ Matej, 25:1-13.

spoljnoga sveta, povežemo sa mnoštvom onoga što smo iskusili kroz duhovnu nauku, nama se ipak iskazuje vrlo značajna veza, i ja vas molim da tu vezu sa mnom pratite u mislima.

Znate da je čovek tokom svoga zemaljskog postojanja sve više usvajao sadržaj saznanja, tekovine i doživljaje normalne svesti. Sav se pak razvoj događa polagano i postepeno. Radi toga će se uzdizati – i već se sad uzdiže u razvitku našega čisto apstraktnog razuma i pameti, u suštoj prirodnoj nauci – ono što će tek u budućnosti biti normalno za čoveka: uzdiže se ono što ne vodi poreklo samo iz normalne svesti, nego gde se radi o višim formama svesti. To je naravno nešto što mora da bude zastrto normalnom svesti, ali što ukazuje na dublje podosnove postojanja. Radi toga će, naravno, svuda gde se uzdiže nešto što prekoračuje normalnu svest, takođe na čudesan način više izlaziti na pomol mogućnost da se ono „laka srca“ označi kao slučaj. Ili, drugim rečima: dogodi čovek u zajedničkome življenju dela jedino sa normalnom svesti, on će takođe laka srca moći da govori o slučaju. Pogledajte tek jednom na život: ako vi, kao ljudi, normalno saobraćate na način da ni u najneznatnijem ne zahtevate da u tome saobraćaju igra ulogu išta osim onoga, što bi razum i pamet mogli uneti u govor i poslovanje ljudi, dotle ćete laka srca moći da govorite o slučaju. Jer, tada će sve ono što se ne prikazuje kao zakonitost koja se može pronaći u zajedničkome bitisanju ljudi i u spoljnim činjenicama, sve će se to prikazivati kao slučaj, i to tako da će čovek teško dospevati do stvarne zakonomerne povezanosti, koja takođe leži u pozadini prividnoga slučajnog.

Ipak pretpostavimo da u naš zemaljski život ulazi nešto što probija uobičajeno saobraćanje ljudi, zasnovano jedino na razumu i pameti, nešto što je u ljudskome suživotu više od suštoga razuma i pameti! I da biste videli našta mislim, ja bih da vam navedem jedan određeni „slučaj“ koji se zbio u životu, a na kome možemo mnogo toga naučiti sredstvima duhovne nauke. Neka bude naveden jedan baš oštar, manje lep, doista ružan slučaj, na kome ćemo ipak, kao na nekome eksperimentu, moći da naučimo šta se tu doista dešava.

Na jednome se mestu zbilo, da je sveštenik neku ženu odvratio od njenoga muža. Bio je razvio neku vrstu ljubavnoga odnosa sa njom, i to je mužu bilo izuzetno bolno. Na istome su se mestu sad našla dva međusobno sprijateljena čoveka, koji su svešteniku bili privrženi ne jedino putem njihovoga razuma i pameti, nego i kroz njihove osećaje. Bili su opčinjeni njime, jer ovaj nije dejstvovao samo pomoću razuma i pameti, nego i kroz religijske obrede, kroz ono što se u religiji nalazi od spiritualnoga života. Nije se radilo o tome da je obred u ovome slučaju delovao dobro, već o tome za kojim su sredstvima njih dvojica posegnula, te da je sveštenik upravo bio njihov dušebrižnik... I to je otišlo dotle da su ta dva prijatelja htela da svešteniku učine nešto dobro, i razgovarali su o tome da svim sredstvima uklone muža sa puta. Slučaj je gnusan utoliko što je spiritualni element pomešan sa egoistično ljudskim: to dakle, na izvestan način, postaje crna magija. Dva prijatelja su dakle razgovarala o ubistvu supruga, što su i učinila. Tako su obojica na sebe svalila krivicu, i to ne samo kroz odluku razuma, nego i kroz prisustvo psihičkoga

elementa koji je delovao kroz njihovo zajedništvo. Imamo dakle neobičan slučaj, da unutar jedne ljudske veze nemamo jedino razum i pamet, već i ono što se nalazi iza njih. Imamo to kao delotvorno, jer je sveštenik upravo bio sveštenik i delovao je sredstvima spiritualnoga života. Šta sad možemo očekivati, prema duhovnonaučnim pretpostavkama koje smo već usvojili? Budući da ovi događaji znače uzroke i kao takvi imaju posledice, možemo očekivati da se na ono što se desilo, nadoveže i nešto drugo. Vi ćete u većini slučajeva, gde se dešava jedino ono što ima posla sa razumom i pameti, nalaziti mnoge „slučajnosti“. Ove će „slučajnosti“ u životu govoriti tako da ćete ih laka srca oslovljavati kao slučajnosti, ako vas još nije dotakla duhovna nauka. Ljudi ipak neće tako lako kao slučajnosti oslovljavati ona dejstva u životu, koja slede iz uzroka u kojima je sudelovalo nešto specijalno psihičko. Dva prijatelja su zajedno izvršila ubistvo. Treba dakle očekivati da bi karma u ovome slučaju posebno delovala i primorala, kroz način kako nastupa, da se ipak ne misli samo na slučaj! Ipak se dakle moralo desiti nešto naročito, kad postoji uzrok kao u ovome slučaju: takoreći jedan upliv, koji bi se mogao označiti rečima poput sive ili crne magije. I, vidite, šta se tu zbilja desilo? Dve ubice su se na neobičan način razbolele, doduše od dve različite bolesti, i obojica su umrla u istome času! Ko sada uopšte želi da govori o „slučaju“, i ovde će naravno opet želiti da govori o slučaju. No čovek, koji uopšte ne želi da govori o slučaju, tu će ipak pokušati da nešto dublje porazmisli. I što je bilo navedeno za ovaj eklatantan primer, to ćete naći kao mnogostruko potvrđeno, ako samo hoćete da istinski istražujete tamo gde u životu možete naslutiti da ulogu igra nešto drukčije od onoga što isključivo pripada zemaljskoj misiji i zemaljskoj svesti, gde dakle igra ulogu nešto što ima svoje prvobitno stanje iza sfere bitisanja, što već kroz neobičan spoljni tok više ili manje upućuje na nešto „abnormalno“, kako bi to čovek obično kazao. Ko pak posmatra sa stanovišta duhovne nauke, kazaće: „To je kao kada bi se prstom ukazalo da, pošto u uzroku leži neki drukčiji smisao, posledice se u svome karmičkom toku takođe pokazuju kao sasvim posebno značajne“.

Ovde dakle vidimo kako na delu, kad uočavamo vladavinu natčulnoga u pozadini čulnog, već kroz put i način kako nam prilaze te pojave i spoljne činjenice, bivamo upućeni: sa ovim spoljnim činjenicama biva nešto drukčije, nego sa onoma koje protiču tako da u njima učestvuje natčulno. – Bilo bi vanredno poželjno, da se u spoljnoj nauci ispituje nešto drukčije od svih mogućih nepotrebnih stvari koje se danas tako višestruko iznose u njoj, a koje je u izvesnome pogledu oduhovljeni estetičar Fridrih Teodor Fišer jednom žigosao time što je kazao: „Jednom se našao neki učenjak, koji se bio zakopao u Geteovu kuću i tamo ispitivao svu moguću, godinama nataloženu prašinu, kao i sve papire koji su se već dugo nalazili u korpama, zatim išao u svakojake napuštene prostore, prevrtao smrdljivu burad sa smećem, a onda ostvario jednu raspravu o 'Povezanosti ozeblina gospođe tajnoga savetnika Getea sa simbolično alegoričnim figurama u drugome delu Fausta'." – To je nešto radikalno. No u katalozima knjiga, izdatim o najučenijim raspravama, već se

može naći tako nešto. Za spoljnu nauku bi bilo korisno da se umesto onoga, što je hteo da okarakterise „F-Fišer“, jednom primene stvari u kojima se eklatantno pokazuje da u zbivanjima, koja je čovek sklon da smatra slučajnostima, ipak gospodari nešto što nam već po načinu pristupanja pokazuje da u takvim događajima, gde čovek uronjava u psihičko, takođe eklatantno istupa *smisao*. On naravno istupa i u onome što se tako lako naziva slučajem, samo što se to tamo tačno ne vidi. Tu već mora da priđe duhovno posmatranje – ako treba da se u tome vidi vladanje svuda prisutnih zakona. I tada u onome, što nam upravo prilazi kao suprotnost zakonitosti, što nam prilazi kao slučaj, vidimo dakle, i kad posmatramo samo naš život, sudaranje dva sveta, istinsko sudaranje dva sveta.

Kako to ?

Čovek treba da izvrši svoju zemaljsku misiju, tj. da izgradi ono što sada nazivamo normalnom svesti. On, dakle, kroz mudro uređenje sveta, ima pred sobom mogućnost da čitavu jednu veliku sferu događaja posmatra kao „slučaj“. Tu dakle uvođenje zakonitosti donekle podleže njegovoj samovolji. No nikada ne protiče samo jedna struja, već uvek protiče više njih. Vidimo kako svuda zaigrava spiritualno, što znači takvo spiritualno, u kome učestvuje i čovek. Spiritualno bi postojalo i u nekome spoljnom događaju opisane vrste, kad dotični, o kome je bilo reči, ne bi bio sveštenik. No on onda u tome ne bi bio uspostavljen tako da sâm, sa svojim duševnim razvitkom, učestvuje u spiritualnome. To je ono što se, pored struje koja je primerena razumu i pameti, takođe jasno prikazuje u svetu. U našem životu uvek igraju ulogu obe struje. Ne smete recimo verovati da su na primer oni, što nastupaju kao monisti, što znači materijalisti, uvek sasvim nezavisni od spiritualnoga ili da baš ništa ne veruju, kao što to pretpostavljaju. Sav monizam nije ništa drugo do verovanje, samo što se radi o tome da on, kao verovanje, u bitnome zatamnjuje spiritualno naspram čoveka. Tako se istinski radi o tome da se kod takvih stvari zaista prozre „maja“. Svakako da je teško uvek prozreti maju, pri takvim ljudskim predrasudama. Kada se neko duboko uvuče u maju, ne proniče je tako lako. Ko se danas nalazi na stanovištu istorijskoga materijalizma, možda će da kaže: razvoj čovečanstva protiče tako da će se, iz određenih čisto materijalističkih suprotnosti, u zajedničkome životu ljudi razviti bilo kakva vrsta sloma, iz koje će zatim proizaći novi društveni poredak. Mi znamo da je takva pretpostavka bila izvršena u struji „istorijskoga materijalizma“. Proricalo se da razvoj tako ide po sebi, da se, kroz suprotnost klasa i staleža, ostvaruje propast društvenoga poretka, iz koga bi se zatim razvila neka vrsta novoga utemeljenja društva. Neki takav istorijski materijalist će sasvim izvesno dodati da on ništa ne veruje, nego se samo oslanja na istorijske činjenice, i on će iz unutarnjega zadovoljstva, čak blaženstva, kazivati: „Kakvi su bili ti ekcentrici koji su govorili o apokalipsi, o ‘hiljadugodišnjem carstvu’ itd., koji su iz duhovnoga sveta govorili o drukčijem izgledu budućnosti!“. On će ih sa visine gledati kao zaostale proroke. No da ipak samo prihvata drukčije verovanje, da na mesto spiritualnoga stavlja materijalističko verovanje – o tome on nema ikakvu slutnju!

Samo onaj, koji traži istinu, mora proniciati tako nešto. On mora sve više izlaziti iznad maje.

Tako se, na navedeni način, u nama sudaraju dva sveta: jedan koji je čisto povezan sa razumom i pameti, kako se ovi utvrđuju iz zemaljske misije, i drugi koji je povezan sa spiritualnim događajima, koji se grupišu tako da u svojoj „slučajnosti“ takođe eklatantno govore sami za sebe (kao što je to bilo u navedenom slučaju, koji možemo umnožiti kroz bezbrojne druge).

Šta nas onda može voditi ka tome, da recimo zastanemo kod onoga što sasvim leži u smislu zemaljske misije: da kroz našu vlastitu samovolju upravo unesemo zakonitost u slučaj, tako da na to zbilja nadovežemo ono što nam je dao mudri razvoj svetova – da izvesne stvari možemo posmatrati kao „slučajne“ i da, tek kada postanemo mudriji, tu hoćemo da unesemo zakonitost? Zbog čega mi tako možemo unositi zakonitost? Uočimo, takoreći bez poštene prema sadašnjim slabostima, ono što se tu nalazi.

Ljudi sadašnjice će se, sa srčanom naučničkom odvažnosti, oslanjati na prirodne zakone i njima obuhvatati prirodne činjenice. Tu su ljudi odvažni. Zašto su oni tu odvažni? Možda je nemilosrdno, ali na izvestan način ipak istinito: ljudi su odvažni jer uz to ništa više ne spada! Nikakva posebna hrabrost ne ide uz priznavanje prirodnih zakona, uz njihovo pretpostavljanje tamo gde spoljne činjenice tako strogo govore! Danas ćemo čak biti skloni da onome koji osporava prirodne zakone, pripišemo veći rešpekt nego onome koji ih priznaje. Kada bi neko kazao: ljudi tu govore kako postoje prirodni zakoni, ali to takođe može biti samo slučaj! – tada bismo ovome možda pridavali više rešpekta, jer bi bila radikalno odvažna odluka da se, u sferi zakonitosti, prizna i neki čisti slučaj. Niče je bio blizu toga da sve posmatra kao slučaj. Tako bi neko mogao kazati: kada se sunce dosad uzdizalo svakoga dana, to bi se takođe moglo zasnivati na slučaju, i ljudi ne bi imali manje prava da ovo svakodnevno uzdizanje sunca uviđaju kao slučaj, nego što bi ga imali za ostale događaje! To bi moglo da bude snažno, hrabro, samo što bi naravno bilo pogrešno. Ipak je priznavanje prirodnih zakona koji deluju u hemijskim, fizičkim zakonima, ipak je to hrabrost koja je tu, koju ljudi imaju i koju ne treba osporavati, ali ona je jeftina! Jer, svet se ne može tako lako posmatrati kao čista slučajnost, ako se ima posla sa prirodnim činjenicama. No hrabrost isparava naspram stvari koje se obično označavaju kao slučajne, gde bi čovek upravo trebalo da bude jak – naime, spram slučaja – i da sebi kaže: „Meni tu, u određenoj sferi, pristupaju događaji koji se prividno povezuju bez smisla. U njima ću tražiti jedan dublji smisao!“. Uvođenje smisla u spoljne slučajnosti znači: sa jakom se dušom baciti u susret spoljnim naznakama, tako da bi hrabrost potrajala i naspram prividno slučajnih događaja. Tako dakle današnja fantaziranja o slučaju potiču iz unutarnje slabosti, jer se čovek ne usuđuje da prizna zakon u odnosu na stvari koje danas naziva „slučajem“! To je nešto što se sme označiti kao naučnički kukavičluk, kao kukavičluk nauke spram slučaja: zastati i nemati hrabrosti da se unesu zakoni u ono što se pokazuje kao puki zamršeni kaos, jer zakon se sâm ne nudi niti primorava da bude iznet iz unutrašnje hrabrosti. Zato naspram strašljive

nauke, koja danas hoće da se proteže jedino na prirodne zakone, mora stupiti jaka, odvažna, puna hrabrosti nauka duha, koja tako unutra oživljava dušu, da u prividni haos slučajnosti biva unet zakon i red. I to je ona strana duhovne nauke o kojoj se mora kazati: čovek pomoću nje mora ojačati, da zakonitosti ne bi priznavao jedino tamo gde ga spoljni odnosi primoravaju na snagu i hrabrost, nego i tamo gde on mora dozvati svoju unutrašnjost, da bi govorio kao što njemu inače govore sami prirodni događaji sa njihovom prinudom. Priroda je pripravna, ona je tu. Čovek joj stupa u susret. Pored prirode i svuda unutar nje, postavlja se slučajnost. Čovek je sâm upleten u ovu slučajnost, i jedan veliki deo onoga, što on zove svojom sudbinom, leži u zakonima ove slučajnosti. Šta mora da se dešava? Na to još treba danas odgovoriti.

Mora se dešavati nešto što čovek naslućuje u spoljnome egzoternom svetu, o čemu pak sebi uopšte ne stvara predstave. Da bi se desilo ono što treba da se desi, potrebno je raspirivanje impulsa koji goni ka spoljnoj naučnosti, jedno raspirivanje koje ne dolazi samo od ove spoljne naučnosti, koje nikako ne može dolaziti od nje. Potreban je neki uticaj na ovu spoljnu nauku, uticaj iz duhovnoga, spiritualnog istraživanja. Spoljna nauka, budući da se ona može primoravati ka svojim zakonitostima, neće se moći pribirati do hrabrosti koja je neophodna da bi se, u carstvu prividne slučajnosti, imao uvid u spiritualne zakonitosti. To je u vezi sa onim što je ovde često bilo dotaknuto: duhovna nauka, kad treba da bude ozbiljno uzeta, mora da se odazove na raspirivanje hrabrosti ljudske duše, koje mora voditi ka onome što se, kao sasvim novo, mora unositi u svet, iako to, što je novo, nije ništa drugo do novo shvatanje istoga impulsa koji je doduše bio dat čovečanstvu, ali manje ili više dat kao nesvestan, a koji od našega doba mora biti dozvan u svest. Svuda se vidi kako mora da dođe jedan novi impuls. To pak zapažaju i drugi, koji ne žele ovaj novi impuls. Oni to sasvim jasno zapažaju, ali sebi ponekad na vrlo čudan način polažu račun o tome. To doduše ne kazuju direktno, ali je čudnovato da svi, koji nemaju hrabrosti za ono što je sada bilo naznačeno, ipak uspevaju da se još na neki čudan način nemire svim mogućim filozofskim i ostalim razglabanjima o duhovnome svetu, koja još zaključuju neki mali kompromis sa onim što gospodari kao prirodnjačko ubeđenje. Vi ćete tu ili tamo nalaziti neki priznanja dostojan „obzir“ za sve što upućuje na duhovni svet, ali što ipak dopušta da bude nabacano zajedno sa svim što se inače rado ima, i još se može pokazati među čestitim prirodnonaučno nastrojenim ljudima. No tu će makar kako biti učinjen neki izuzetak. Oni što s pravom veruju kako imaju prava da „nezavisno“ prosuđuju o tome, oni će dakle kazati: „Pa, sa onima što zastupaju idealističku filozofiju koja vrši opšte, na razumu zasnovano prihvatanje duhovnoga sveta, sa njima se i može razgovarati, ali se sa njima ne može raspravljati“. Ipak u čudne tonove, u čudna dela zapadaju ljudi kad čuju nešto o duhovnoj nauci ili teosofiji. Tu im biva neugodno! O tome sebi ne daju baš čitav izveštaj, ali jedno im je jasno: sa tim neće da imaju nikakva posla! Tu bivaju i neumoljivi, i ne baš sasvim obzirni. Tu biva grdnji, i duhovna nauka se predstavlja kao nešto fantazersko, prosanjano i samovoljno. Čak i oni, koji još

ponekad odozgo naniže imaju nekoga obzira prema drugim idealističkim pravcima, ipak se prema duhovnoj nauci odnose tako da gotovo treba osramotiti Geteovu izreku: „Ljudi nikad ne nanjuše đavola, pa čak ni kada ih za šiju ščepa!“² Jer, oni teosofiju osećaju kao kad bi ona bila utelovljeni đavo. To često ne kažu, ali je to tako, na sasvim čudnovat način tako!

Danas možemo ukazati na slučaj koji se zbio u samim našim redovima, a to možemo jer on sada već prolazi kroz nemačke novine. Neki naš čovek je, kao doktorsku tezu, predao jednome nordijskom univerzitetu raspravu „Odnos ‘ja’ prema mišljenju“. Da je bio u srećnome položaju, u kome sam bio ja pre no što sam, pod imenom „teosofija“, zastupao pogled na svet koji i sada zastupam, dakle kada sam pisao moju „Filosofiju slobode“, ljudi ne bi imali nikakvu slutnju – kažem nikakvu „pogrešnu“ slutnju – da u ovoj raspravi o odnosu „ja“ prema mišljenju postoji neki odnos prema teosofiji. Jer, u tome se ne daje ništa o teosofiji. Kao što toga nema ni u mojoj „Istini i nauci“, nema ni u „Filosofiji slobode“. Kod ova dva spisa ljudi nisu čak ni slutili šta se krije iza toga, ništa nisu ni govorili, i te stvari su većinom doživele znatno povoljnu ocenu. To sam mogao tačno proveriti. – Na osnovu mojih spisa o Geteu, jednoga dana sam bio pozvan da napišem poglavlje o Geteovome odnosu prema prirodnoj nauci. Rad se zadugo nije pojavio, rukopis je dugo ležao kod izdavača. Tada se gotovo podrazumevalo da mi bude povereno ovo poglavlje, i takođe niko nije sumnjao na čoveka koji je dolazio u obzir, da je dakle trebalo da upravo ja napišem rad o ovome poglavlju. No, tu se pojavilo nešto neobično: ja sam bio počeo da izgovaram reč „teosofija“, štaviše sam oficijelno nastupao u okviru teosofskoga pokreta – i rasprava mi je bila vraćena kao „neupotrebljiva“! – Vidite koji unutarjni razlozi tu igraju ulogu. Tu se mogu uloviti stvari, koje igraju ulogu: da naš prijatelj nije bio teosof, ljudi ne bi krivo sudili o postojanju jedne logičke dijalektičke rasprave o odnosu „ja“ prema mišljenju. No onaj univerzitetski grad, gde je ovo izašlo na pomol, nije velik. Znalo se da je dotični čovek teosof i sad je njegov rad bio neupotrebljiv za učenjake, koji su usto i eksperimental-psiholozi i koji su kazali: zakone priznajemo samo onde gde vlada spoljna prinuda. Kada pak neko priznaje zakone u kojima ne vlada spoljna prinuda, kao što ni u odnosu „ja“ prema mišljenju ne može vladati neka spoljna prinuda, tada dotični čovek bez okolišanja biva odbijen. Ukratko, rasprava našega prijatelja je bila odbijena. – Tu se pak dogodilo i nešto drugo. Ova rasprava je bila pisana na nordijskome jeziku koji je moglo znati vrlo malo njih, te je ona poslata jednome starom nemačkom učenjaku, koji je „slučajno“ znao ovaj nordijski jezik (ovo namerno kažem). On je izrekao svoj sud koji je bio objektivan, i vidite, to je bio vanredno povoljan sud.

Ovu priču pominjem – a na ovu raspravu se ređaju i druge – da biste vi mogli znati i proceniti tu stvar, kao i jer se tako nešto uvek i iznova događa, čak se može naći i među ljudima koji su teosofi, koji to ozbiljno uzimaju i kažu: tu ili tamo postoji nešto spiritualno – dok bi oni trebalo da budu tako obučeni da ono

² Gete, *Faust*, I deo, Auerbahov podrum.

što treba da dođe kao uistinu novi impuls, ne treba da traže tu ili tamo, nego u samoj duhovnoj nauci. Jer ono, što u svetu treba da vodi napred, uspeva samo kada se shvati u sopstvenoj snazi. I tako se čovek mora shvatati u njegovoj vlastitoj snazi, da bi on svet, u njegovim prividnim slučajnostima, ipak pronicao kao pun smisla i prožet božanstvom. Ovaj impuls mora biti dat iz duhovne nauke. Kako on mora da bude dat? Tako što će ljudi spoznavati da je jednom, u toku razvoja čovečanstva, postojao trenutak koji upravo sad treba da se nanovo spozna, a koji nam, između ostaloga, tako značajno biva nagovešten u Markovome jevanđelju koje se nekada pojavilo, a sada pak mora biti osvojeno čovečjom svesti. To u prvome poglavlju Markova jevanđelja biva nagovešteno rečima „Ispunio se sadržaj starih vremena i prišlo je nebesko carstvo. Spoznaj i pogledaj na ono, što teče iz novih vesti!“. I onda se, nešto malo dalje, značajno govori o Isusu Hristu. U našoj se zajednici doista ne radi o zastupanju neke ortodoksne dogme, nego o ukazivanju kako je na jednoj poziciji razvitka čovečanstva naišao impuls, koji sada mora voditi do jačanja unutarnjih snaga kojima se spoznaje čovečje „ja“, ali se takođe uči posmatranje samoga sebe u svetu i unošenje u samoga sebe onoga što se inače pojavljuje samo kao „slepi slučaj“. Zašto iz prirodnih pojava čoveku ne govori nikakav slučaj? Zašto čovek tu govori o zakonitosti? Iz razloga što su se, posle Saturnova, Sunčeva i Mesečeva razvoja, umešali duhovi oblika, eksusije, duhovi otkrovenja. I kada se otkrivaju prirodni zakoni, to nisu neki apstraktni zakoni, nego su to, u spiritualnome smislu, dela eksusija, duhova oblika! I dok čovek gleda na tok prirodnih događaja, on u prirodnim zakonima gleda dela eksusija. No u čoveku je onemoćala hrabrost. I tamo gde govore eksusije, gde one opipljivo ne ukazuju na ono što su uneli u činjenice prirode, čovek više uopšte ne sluti da i tamo u zakonitostima govori duhovnost. Mora se ipak ići ka tome da čovek u događajima, koje on danas još baca u carstvo slučaja, uči da govori kao što eksusije govore u činjenicama prirode. Čovek je iznemogao u svojoj hrabrosti. Kako on samo uči da govori o onome, što se kao čovekova sudbina provlači kroz čovečanstvo? Jedino poput „gramatičara“, koji samo nabrajaju reči i ne traže nikakve veze, koji čak često veruju da u njima ne postoji neka delatna i živa snaga. Čovek ipak mora učiti da traži veze ne samo u činjenicama prirode, u delima eksusija, već da takođe mora, kroz jedan unutarnji impuls, učiti da o događajima u čovečanstvu govori kao što bi eksusije govorile i u onome, što nam se danas javlja kao slučajnost. Da bi se to moglo dešavati, morao je da dođe jedan koji ne govori poput onih što ništa ne znaju o prividnim slučajnostima. Taj je morao da dođe, taj koji je morao da govori drukčije od „gramatičara“, da govori kao što eksusije govore u činjenicama prirode. Tako je govorio Hristos iz Isusa! I to nam jevanđelje pokazuje na čudesan način, dok nam, ne na čisto apstraktan način, govori: „I oni se začudiše nad njegovim učenjem“, nego pošto odmah dodaje: „Jer on je učio, kao što uče eksusije“. Kako uče eksusije? Na činjenicama prirode! Tako je, sa istom prirodnom neminovnosti, Hristos iz Isusa govorio ono što je imao da kaže o carstvima, kojima se prividno ne može zavladata pomoću prirodnih zakona.

To je impuls koji mora ulaziti u ljude. Tada će oni nalaziti hrabrosti da u današnjim „slučajnostima“ prepoznaju carstvo spiritualne zakonitosti, i malo pomalo učiti da o njemu govore onako kao i duhovi oblika u činjenicama prirode. Veliki *uskršnji impuls* čovečanstva je bilo to, da je u Isusu iz Nazareta živelo nešto što je govorilo sa istom unutarnjom neminovnosti, sa kojom inače govore prirodni zakoni u prirodnim činjenicama, od zemaljskoga mineralnog carstva, pa naviše do carstva oblaka, carstva zvezda. Tako je govorio Hristos u Isusu iz Nazareta! I kada čovek nađe mogućnosti da svoju hrabrost raspali kroz ovaj impuls, tada će spoznavati jedinstvenu zakonitost u svim činjenicama dešavanja u svetu, u činjenicama prirode kao i činjenicama duha, za koje se veruje da se u njima zbiva slučaj. To je ono što je novo, da dakle ljudi – nezavisno od svih predrasuda – moraju učiti da razumevaju iz čega se sastoji ono moćno u impulsu Hrista, i iznad čega ih može izdići ovaj impuls. Sa ovakvim mislima koračamo u susret onoj svetkovini, koju označavamo kao svetkovinu podsećanja na činjenice kroz koje se, u toku razvoja čovečanstva, spoznavalo da je ovome čovečanstvu bio doznačen jedan takav impuls. Mnogo šta od onoga, što je bilo rečeno u današnjem predavanju, moći će se sasvim dobro upotrebiti kao neka vrsta uskršnje meditacije, i tada ćete primećivati da ono što se iz razmatranja poput današnjega uliva u duše, može da bude korisno za štimung koji čoveka može voditi u susret svetkovini Uskrsa.

*

ČETVRTO PREDAVANJE

Dornah, 23. april 1912.

Neki naši prijatelji iz nemačke sekcije bili su poslednjih sedmica sa mnom, u okviru vanjskoga područja teosofskog rada: stupili smo na radno područje Finske u Helsinkiju. Takav boravak na polju spoljašnjega teosofskog rada uvek je u položaju da učesnicima predoči zajedničku pripadnost teosofskome životu, s jedne strane, gde on istinski biva zastupan širom zemaljskoga kruga, a s druge strane duboku utemeljenost ovoga teosofskog života u kulturi sadašnjice, neophodnost ovoga života za kulturu sadašnjice. Mogao bih kazati da je za moju svest bilo sasvim posebno važno što su mi naši prijatelji u Finskoj zatražili jedno predavanje o drevnome, poštovanja dostojnom eposu Finaca, o „Kalevali“. Time što je ova želja jednom bila izrečena, za mene je bilo neophodno da se, takođe sa stanovišta okultizma, bavim ovom sasvim neobičnom pesmom čudesnoga finskog naroda. Pri tome je preda mnom opet stupilo i nešto, što sam u mnogim drugim prilikama već češće i ovde pominjao, na ovome mestu. Obuzme nas sasvim naročiti osećaj kada se, potpuno nezavisno od svega što su ljudi dosad znali o duhovnome svetu i na svoj način doveli do izražaja rečima, kada se udubljujemo u ovaj duhovni svet i i utvrđujemo kako se u njemu uviđa i kako čovek stoji spram njega, i kada se, nezavisno od toga, zapitamo kako mi, pošto smo dobili uvid u duhovni svet kao i u čovekov odnos prema njemu, kako mi dakle razumevamo ono što je sadržano u predanjima i dokumentima najrazličitijih naroda, koji nam već vekovima pričaju. Kako to razumevamo sa saznanjima, koja su dobijena o natčulnome svetu? – Tu smo videli kako na primer u biblijskim i drugim dokumentima, koji su jasno sazdana na osnovu okultizma, svakako na drukčiji način nego što ih mi sada moramo davati, kako iz starih vremena, iz najrazličitijih doba razvoja čovečanstva u najrazličitijim formama biva dovedeno do izražaja ono što mi danas sami nalazimo. Time ovi dokumenti za nas poprimaju sasvim novi vid i novu snagu. Tada kažemo sebi: u svetovima, u koje želimo ući na stazi duhovnoga saznanja, kroz naše uzvinuće ka inicijaciji, u ovim svetovima su stajali izvesni ljudi i iz njih epohama davali svoja velika otkrovenja. I oni su, u najrazličitija vremena, u njima stajali na najraznovrsnije načine.

Takav, sasvim poseban osećaj mogao bi nekoga obuzeti u odnosu na okultni značaj drevnoga, poštovanja dostojnog finskog eposa „Kalevala“. I za mene je upravo „Kalevala“ bila posebno živa u osećaju i, rekao bih, posebno karakteristična. Ova finska pesma je doduše prevedena na sve evropske jezike, ali se ona, u osnovi uzeto, sasvim znatno razlikuje od svih ostalih pesama u prozi i bez daljega se ni sa jednom ne može uporediti.

No vi znate da je pre mnogo godina, kada se prvi put pojavila moja „Teosofija“, da je tada jedna unutarinja nužnost, jedno samostalno posmatranje spiritualnoga sveta vodilo ka tome, da se čovečji duševni život podeli na tri člana duše: na dušu osećaja, na dušu razuma ili ćudi, i na dušu svesti. Ova tri

člana duše dobijena su kroz okultno istraživanje, samo kroz okultno posmatranje. Kada je bilo dobijeno ovo raščlanjenje, pri tome se nisu bacali ikakvi pogledi na ovo ili ono predanje. Ništa drugo se nije prizivalo, osim onoga što se utvrđuje kada se okultni pogled usmeri na duhovne svetove. Budući da su naši prijatelji iz finske sekcije zatražili okultni interpretaciju „Kalevale“, sada je neminovno da se na nju pogleda sa stanovišta okultnoga istraživanja.

Uvek je bilo iznova i nanovo naglašavano da čovečja svest i čovečji duševni život nisu uvek bili kakve ih danas imamo, nego, ako idemo unatrag u razvoju čovečanstva, dolazimo do onih prastarih vremena u kojima nije bilo prisutno današnje opažanje, današnji način mišljenja niti današnji odnos prema spoljnome svetu, nego je tadašnjim pradavnim ljudima bilo svojstveno izvorno vidovito gledanje. Kada takoreći bacimo pogled unatrag nad razvoj čovečanstva, tada od određenoga trenutka, koji recimo započinje sa šeststotom godinom pre hrišćanskoga računanja vremena, to je i vreme kada u razvoj čovečanstva ulazi naročita konfiguracija duševnoga života koja je onda vodila ka više apstraktnome naučnom mišljenju, dok su ranije još uvek bili prisutni delovi, ostaci drevnoga vidovitog gledanja ili barem sećanja na njega, koji su se kod jednoga naroda održali duže, kod drugoga kraće. Kada idemo unatrag u razvitku pojedinih naroda, svuda nalazimo da su se oni tek postepeno probijali ka današnjoj svesnosti. Ranije su imali sećanje na pradavna čovečja vremena, kada je normalna ljudska svest imala neku vrstu vidovitoga gledanja. I u vreme sumraka između staroga vidovitog gledanja i današnje svesnosti, zapravo su nastajali epovi, narodna pevanja.

Istinu kakvu sad utvrđujemo, da se čovečja duša deli na dušu osećaja, dušu razuma ili ćudi, i na dušu svesti, čovek pradavnih vremena naravno nije uopšte mogao da utvrdi. No ljudi su tada u potpunosti imali pravo vidovito gledanje, iako ono nije bilo prosvetljeno današnjim intelektom i današnjim razumom, iako je ono bilo nešto snoliko, polutamno. Oni su, pre no što se uzdigla današnja svest, imali nešto poput međustanja između našega sadašnjeg budnog stanja i stanja spavanja, u kome su ipak imali živa sećanja da im je nekada prilazilo nešto drugo, da su svi odnosi bili drukčiji. Pojedini čovek se prema drugome nije odnosio kako to utvrđuje današnja svest, već kao što je to utvrđivalo drevno vidovito gledanje. Šta su narodi proživeli od vremena propasti staroga vidovnjaštva do ulaska u današnju svesnost, to su oni opisivali u epovima, u velikim pevanjima naroda.

No današnji materijalistički čovek kaže da se ljudski duševni život postepeno razvijao naviše iz materijalnih procesa vezanih za ljudski organizam, iz procesa kakvi se nalaze i kod nižih bića. Duhovna pak nauka pokazuje da to, što se kod životinje utvrđuje u duševnome životu, nikada ne bi moglo dati podsticaj za raščlanjenje duše na dušu osećaja, dušu razuma ili ćudi i na dušu svesti, da je naprotiv ova unutaranja trojnost čovečjih duševnih članova iz duhovnoga sveta neposredno ulivena u zemaljskoga čoveka. Zato čovek, kad gleda naviše u duhovni svet, može kazati sebi: tu se nadole slivaju tri struje koje u duhovnome svetu odgovaraju trima bitnostima, koje su neposredni inspiratori duše osećaja,

duše razuma ili ćudi, i duše svesti. Tvorca ova tri duševna člana takoreći treba da tražimo u svetu koji danas zapravo pripada natčulnim svetovima, sa kojim asu ljudi prastarih vremena stajali u neposrednoj vezi.

No mi znamo da u času, kada se uzdignemo u duhovni svet, naša ljudska obličja postaju imaginacije, svejedno da li se uzdižemo kroz svesno školovanje, kako će to biti slučaj kod modernoga čoveka, ili je to bivalo kroz staro vidovito gledanje ranijih vremena, gde se duša takođe uzdizala do neke vrste imaginacije. Otuda je ona u slikama imala pred sobom pomenuto trostruko izlivanje ljudske duše iz duhovnoga sveta. – Sada nam, iz finskoga nacionalnog eposa, pristupaju tri junaka. Najpre su ova tri posebna stvorenja krajnje neobična, imaju nešto nadljudsko, a opet postepeno dobijaju nešto autentično ljudsko. Ako se sada priđe bliže i poimence ispita stvar okultnim sredstvima, pokazuje se da su u ova tri herojska obličja dati tvorci, poslednji tvorci i inspiratori snaga ljudske duše. Tvorac duše osećaja odgovara onome što je u „Kalevali“ opisano imenom Vejnemejnen. Tvorac duše razuma ili ćudi opisan je kao Ilmarinen, a tvorac duše svesti kao Leminkejnen. Dakle ovde, kod ovoga tako čudesnog naroda, u njegovoj nacionalnoj pesmi, u obliku imaginacije iz izvornoga čovečjeg vidovitog gledanja, nama prilazi ono što ponovno nalazi moderno istraživanje. I kada posmatramo savremenoga čoveka koji nam pristupa kao spoljašnje biće koje imamo pred sobom, on je omogućen samo kroz to, što je u toku razvitka čovečanstva na zemlji prvo bilo podareno ovo tročlano biće duše. (Ovo sam već napomenuo u javnim predavanjima u berlinskome Domu arhitekata: „Poreklo čoveka u svetlosti duhovne nauke“ od 4. januara 1912. i „Poreklo životinjskoga sveta u svetlosti duhovne nauke“ od 18. januara 1912.) Potrebno je da sebi predstavimo kako je jednom u toku zemaljskoga procesa takoreći postojalo nešto nediferencirano zemaljskim životom, što nije bilo ni čovek niti životinja, da su se zatim odvojila bića koja su došla samo do životinjstva, dok je čovek, kada su tu već bile sve životinje, još trebalo da čeka drukčije zemaljske uslove i zato mogao da poprimi svoj današnji oblik. To znači da dok su životinje već razvijale svoje različite oblike na zemlji, čovek je još bio gore u duhovnome svetu. On se razvio tek kada su životinje već bile dobile svoje čvrste forme. I zaista je tako, da je čovek najpre primio ovu obdarenost sa tri duševna člana, sa dušom osećaja, dušom razuma ili ćudi, i dušom svesti. Zatim je on u zemaljske uslove uneo mogućnost da u spoljnoj formi nastupi kao čovek, kakav je upravo sada.

Kada to uviđamo, možemo kazati: čovek koji nam danas pristupa kao dovršeno biće, zapravo je najpre poslao dole životinjsko carstvo i sâm prispeo docnije, kada su zemaljski uslovi bili takvi da je svoj duševni život, obdaren tročlanim uređenjem, mogao dovesti do izražaja u spoljašnjoj formi. No, šta to zapravo znači? Kada se uoče ove okultne istine, time ona religijska predanja, koja su sazdana na okultizmu, načudesan način ponovo dobijaju svoju duboku vrednost i bivaju oslobođena starih predstava, sa kojima se zapravo ništa ne bi moglo tačno povezati. Čovek je u sebe mogao preuzeti zemaljske stvari i zemaljsku materiju tek kada je ovu mogao tako prerađivati, da je ona mogla

postati njegov sadašnji oblik, oblik koji je mogao da postane otisak njegovoga tročlanog duševnog života. Čovek je dakle prerađivao zemaljsku materiju prema zakonima njegovoga duševnog života, učlanio zemaljske materije u plan svoga duševnog života i tako postao zemaljski čovek. Znači da je on ovu zemaljsku materiju kovao prema uzoru svoje duševne praslike. Sada treba samo pomisliti na biblijsku predstavu o prerađivanju zemaljske tvari (ne zemaljskoga praha, nego zemaljske supstance) prema čoveku. Time je dat duboki smisao ove biblijske predstave, koja je bila tako mnogo izrugivana od strane moderne bistrine – hoću reći „prosvećenosti“. Jer, u tome se naime ukazuje na momenat kada su životinje već bile tu, jer su se ranije spustile, a iz zemaljske supstance se tek, po uzoru na prasliku duše, formiralo ono što sad pred nama stoji kao telesni čovek.

Sada je sasvim čudesno, da je ovaj tok bio upravo veličanstveno prikazan u imaginativnome, u finskoj nacionalnoj pesmi „Kalevala“, gde je on doduše bio prikazan kao kovanje tajanstvenog predmeta koji se tu zove „sampo“. Za ovaj tajanstveni predmet su davana najčudnija objašnjenja. U istini je to etersko telo, skovano iz sadejstva tri principa duše, čiji je otisak fizičko telo! – Tako ovde imamo nešto (i uopšte nije nužno da te stvari još tačnije izvodimo, potrebno je samo ukazati na njih), sa ovim finskim nacionalnim pevanjem imamo nešto što sasvim razumljivo potiče iz sećanja finskoga naroda, što je pak bilo sećanje na još ranija vidovita opažanja u kojima su ljudi još nešto znali o silasku čoveka, kao duševnoga bića u njegovoj tročlanosti, u fizičko telo. U takvoj stvari vredi primetiti da u starim pevanjima o junacima čovečanstva ponovo nalazimo ono što danas osvajamo kao istine, kao saznanja o duhovnim svetovima. Što smo na mnogim primerima pronašli s obzirom na dokumente koji su važni za sve ljude, to ovde nalazimo na jednome posebnom primeru koji je usto, moglo bi se kazati, kao iz zaborava izronio devedesetih godina devetnaestoga veka! Jer, on je bio zaboravljen i tokom devedesetih je ispostavljen iz pevanja koje je živelo u narodu. Ništa od onoga, što danas imamo kao „Kalevalu“, nije bilo napisano početkom devedesetih godina, nego se tek bilo pročulo iz naroda i potom se ispoljilo, ono je dakle živelo samo u narodu. Kad stojimo pred nekom takvom činjenicom, nije nam potrebno ništa osim onoga što je tu. Šta se dakle nalazi u nekome takvom slučaju? To, da devedesetih godina jedan lekar zapaža: „Tu narod peva o svakojakim stvarima, koje su sasvim interesantne“. I on ide na to da jednom sabere ove stvari. Sad one bivaju ispostavljene, na taj način opet postaju vredne ovome narodu. Obezbeđuje se da te stvari budu prevedene na sve evropske jezike, učenjaci daju glupa objašnjenja o pojedinim stvarima – ali ova stvar je tu, ona je živela u narodu.

Prihvatimo se sada onoga što danas imamo kao duhovno saznanje: ispostavlja se da, samo kada postoji dobra volja, hteli mi ili ne – u onome što je živelo u narodu, što je iščitano iz naroda, nalazi se okultni sadržaj koji danas ponovo nalazimo onako kako to činimo u Homerovoj „Ilijadi“, u „Odiseji“, u pesmi Nibelunga itd. – ako imamo dobru volju. Mora se samo imati dobra volja

za istraživanje tih stvari, mora se ozbiljno istraživati, ovim se stvarima naravno ne može prilaziti sa alegorijama ili sredstvima simboličkoga značenja mitova, nego se mora pustiti da one neposredno deluju na nas. Što smo sami utvrdili na okultnome području, to nas osvetljava imaginacija iz sivih prastarih vremena. No ovde sad prilazi i nešto posebno. Meni je, naime, u „Kalevali“ prišlo našto sasvim naročito. Kada sam uzeo u ruke „Kalevalu“, takođe sam saznao da su završne rune, koje se bave nekim dodirom starofinskoga duhovnog života sa hrišćanstvom, očito morale biti kasnije dodate. Dok sve ostalo ima karakter staroga paganstva, završne rune u potpunosti unose nešto hrišćansko, ali blago hrišćansko. I tu mi se na čudnovat način ispostavilo da „Kalevala“ uopšte ne bi bila zamisliva bez ovih poslednjih runa. To znači da kako je „Kalevala“ nastajala i živela u narodu, sve je uobličavano tako da je, sasvim razumljivo, napokon dostiglo vrhunac u blagome ukazu na hrišćanstvo. I može se kazati da je to jedva prepoznatljivo hrišćanstvo za hrišćansko poimanje, da je to najbezličnije hrišćanstvo koje se samo može zamisliti, naj-ne-palestinskije. Tako mi ovde možemo računati da je iz jedne te iste duše bilo rođeno ono što se kod kultura ostalih naroda Evrope više nije moglo roditi zajedno sa hrišćanskom kulturom. Jer, dok je došla hrišćanska kultura, proticalo je dugo vreme u kome se vidovnjaštvo još vraćalo u doba koja odgovaraju učlanjenju trostruke ljudske duše u čovekovo obličje. Tako mi ovde, u ovome finskom narodu, imamo još nešto od stapanja prastare vidovitosti sa onim što se zbiva u hrišćanskoj kulturi. Time je ovde dato nešto sasvim čudesno, sasvim jedinstveno, što se možda inače ne može naći na zemlji. Možda je, kroz naročito uvažavanje koje u Finskoj vlada prema „Kalevali“, ovaj epos sačuvan da ne pretrpi sudbinu „Ilijade“. Jer, ne znam di li je mnogima od vas poznato kako je „Ilijada“ rascepljena na male delove od strane učenjaka, koji su onda tvrdili da ovaj epos uopšte ne potiče od jednoga čoveka koji je nazvan Homer, već da je on samo docnije sabrao ta pevanja. U „Kalevali“ se doduše ima činjenica da je ta stvar sabrana, ali to je celina, jedinstvena celina. Možda će je u budućnosti morati zadesiti neke izmene, ali to je jedna celina. Ovde se dakle nalazi činjenica da je iz svesti naroda iščitana jedna suma okultnih imaginacija, koja se, kroz svoju vlastitu sadržinu, za duhovni pogled jasno iskazuje kao takva. Ako se ova stvar prati unatrag pomoću akaša hronike, ispostavlja se da ona odvodi u prastare svete misterije nordijske Evrope, da su ove stvari inspirisane od strane iniciranih, da su date narodu i postale utelovljene.

Zašto sam vam razlagao ove činjenice?

Što inače razgovaramo o duhovnonaučnim stvarima, što smo već godinama razgovarali, to smo takođe razgovarali u Helsinkiju i razgovaraćemo u drugim krajevima Evrope. Jedna posebna novina, kazao bih, i nešto specijalno finsko bilo je javno predavanje, koje sam se usudio da održim o okultnoj sadržini narodnih eposa, i posebno o okultnoj sadržini „Kalevale“. I tu se u potpunosti osećalo ono što je bitno za duhovnonaučni pokret i što će se, kao bitno, sve više i više uvažavati po celoj zemlji. Sa duhovnom naukom se, s obzirom na duhovni život, svuda osećamo kao kod kuće. Jer, ona je svetlost koja usijava u

put duha, kojim je krenulo čovečanstvo na zemlji. I tako prevladava osećaj da se u ovim zajedno pročitanim pesmama naroda, koje sad čine celinu, utvrđuje kako je duša naroda nekada govorila i pevala, do u deveti, deseti, jedanaesti vek, imajući još živa sećanja na davno vidovito gledanje kakvo je onda živelo u narodu, u ovome izuzetnom finskom narodu koji je još sačuvao običaje i umetnost magične vrste, da bi se onda videlo kako nam tek duhovna nauka sve stvari čini razumljivima, kako nas vodi ka njihovome razumevanju.

Među mnogim naznakama, koje su se mogle navesti za ono što nam se takoreći prikazuje kao velika spiritualna činjenica vremena koje nam neposredno dolazi, takođe je i ovo: duhovna nauka nas vodi na jezički sasvim strano područje – jer se finški jezik sasvim razlikuje od ostalih evropskih jezika, ništa se od njega spolja ne razume, bivamo nošeni u sasvim stranu oblast – i šta se upoznaje kroz duhovnu nauku? O čemu se pomoću duhovne nauke govori sa ovim narodom koji je, s obzirom na ono što se dešavalo poslednjih stoleća, potpuno stran ostalim evropskim narodima? Sa njim govorimo o onome što mu je najsvetije, što sad opet oživljava tako da ljudi teže prema „Kalevali“, ona postaje živa u čitavome kulturnom svetu. Odmah se uči razumevanje u najsvetijem, što tu izgovara duša naroda.

Tako čovek može da bude iznad čitavoga zemaljskog kruga, ako poima dve stvari, koje moraju biti osnovni nerv za sav teosofski život. Prva je, da mi na delu stojimo pred jednim novim otkrovenjem spiritualnih činjenica za čovečanstvo. Na to smo često upozoravali. Najviše ukazivanja na ove činjenice nalazite u mojoj rozenkrojcerskoj drami „Dveri posvećenja“, tj. da mi idemo idemo u susret vremenima kada će ljudske duše sve više i više biti otvorene za spiritualne svetove, tako da će se unositi objave iz duhovnih svetova. Ljudskoj duši, koja raste u susret duhovnome svetu, kojoj će ovo biti neka vrsta prirodnoga događaja, uistinu će se otvarati duhovni svetovi. Tako će ljudi postepeno – u toku naredna tri milenijuma – narastati u duhovnome svetu. Kroz duhovnu nauku samo moramo učiti da razumevamo u kojoj meri i zbog čega to mora tako da dođe. Rekapitulirajte samo jednom činjenicu, koja je češće bila navedena.

Kada imamo u vidu postatlantske kulture, u doba prve postatlantske, pradavne indijske kulture svetih rišija, imamo, moglo bi se kazati, kulturu koja neposredno izvire iz čovečjega eterskog tela. Zatim u prapersijsko vreme imamo kulturu iz onoga što nazivamo telom osećaja, astralnim telom. U egipatsko-haldejsko vreme imamo kulturu iz duše osećaja, iz duše razuma ili čudi imamo kulturu grčko-latinskoga doba, a u naše vreme kulturu iz duše svesti. Zatim će doći kultura iz duhovnoga Ja, itd. Ako uočite sav ovaj tok postatlantskoga kulturnog razvitka, kazaćete sebi: u čitavome ovom postatlantskom kulturnom razdoblju imamo neku vrstu uzlazne linije do u grčko-latinsko vreme. Tu je jasno primetno da je s jedne strane (što se ne može poricati) čovek najviše spušten na fizički plan. U ogromnoj isprepletanosti i zamršenosti duhovnoga života sa fizičkim telom, pokazuje se svojstvenost ovoga četvrtog postatlantskog kulturnog perioda. No istovremeno se pokazuje

onaj udar, koji nazivamo Misterijumom sa Golgote. Često smo isticali ovo nužno podudaranje četvrtoga postatlantskog kulturnog razdoblja sa Misterijumom Golgote. Dozovite sve ono što znate o toj stvari. No treba uočiti i nešto drugo kao jednu važnu činjenicu. U pojedinačnome, individualnom životu, višestruko se izražava ovaj tok razvoja čovečanstva. – Do na sedmu godinu života imamo razvoj fizičkoga tela. Iz prikaza, koje smo ovde češće davali, i koji je sadržan u mome malom spisu „Vaspitanje deteta sa gledišta duhovne nauke“, mi znamo da do sedme godine prvenstveno imamo razvoj fizičkoga tela. On tu leži poput razvoja čovečanstva pre velike atlantske katastrofe. Zatim od sedme do četrnaeste godine života na izvestan način ponavljamo – iako je to zastrto koprenom – ono što je u samu ljudsku kulturu utisnuto kao kultura eteskoga tela koja se, uzdignuta do najviše slave, nalazi u staro indijsko vreme. Zatim imamo kulturu, koju bi mogli označiti kao primerenu prapersijskome vremenu. To je kultura astralnoga tela, od četrnaeste do dvadeset prve godine života. Zatim imamo kulturu egipatsko-haldejskoga razdoblja, koja se u pojedinačnome životu ogleda u razvoju čoveka od dvadeset prve do dvadeset i dve godine života. Zatim sledi razvoj koji možemo naznačiti grčko-latinskom kulturom, i koji se u pojedinačnome životu ogleda od dvadeset osme do trideset i pete godine. To je značajno vreme, jer, kao što se tada za postatlantsko čovečanstvo desio zaokret od silazne ka uzlaznoj kulturi, takođe se u pojedinačnome čovekovom životu može desiti zaokret između dvadeset osme i trideset i pete godine. Tako istovremeno u pojedinačnome individualnom životu stojimo usred uzlaznoga i silaznog toka. Kad prekoračimo trideset i petu godinu života, mi takoreći idemo u uvenuće, u spoljnu uvenulost i usahlost čoveka. U ovo vreme mora u pojedinačnoj čovečjoj prirodi postojati nešto što odgovara zaokretu od silazne do uzlazne kulture. Nije slučajno da Misterijum sa Golgote za Isusa Hrista pada upravo u ovo razdoblje – između dvadeset osme i trideset i pete godine. To je po sebi razumljivo za onoga koji prozire ove veze. To je moralo nastupiti upravo u razdoblju koje odgovara razvoju duše razuma ili ćudi. Ako sad uočimo spoljašnju kulturu čovečanstva, vidimo da se od kraja srednjega veka nalazimo u razvoju duše svesti. On će još zadugo trajati. Zatim dolazi razvoj duhovnog Ja.

Sada „ja“ pojedinačnoga čoveka nastupa sasvim neregularno, doduše grandiozno neregularno. Danas mogu – u budućnosti ću šire izvoditi ove činjenice – samo nagovestiti o čemu se tu radi. Zamislite kako se u regularnoj organizaciji čoveka do sedme godine razvija fizičko telo, do četrnaeste etersko, itd. Zatim bi se tek unutar duše razuma ili ćudi uistinu regularno pojavilo „ja“, kao što ste mogli pročitati u „Vaspitanju deteta sa gledišta duhovne nauke“. To je iz razloga, što tek tada imamo spoljašnju organizaciju kao pravi instrument za „ja“. No ipak, već u najranije doba – sasvim nezavisno od spoljne organizacije – nastupa „ja“ za čoveka, koji se posmatra kao spoljna organizacija, u onome trenutku, do koga se on vraća u sećanju. Otkuda dolazi to da čovek, posmatran kao spoljna organizacija, svoje „ja“ rađa između dvadeset osme i trideset i pete godine, ali ga u stvarnosti rađa u najranijem

detinjstvu? To dolazi od remećenja unutarnjega naspram spoljnoga čoveka kroz luciferske snage. Luciferske snage, kao što smo to uvek morali prikazivati, označavaju neko zaostajanje u vremenu. Naše „ja“, kakvo nosimo u sebi, počiva na luciferskim snagama, budući da počiva na podsećanju na ono, što nam je zaostalo od našega doživljavanja. Lucifer oslobađa ovo „ja“. Zato ono živi razrešeno od spoljašnje organizacije. Jedno razdoblje je bilo takvo, da se čovek spolja morao nadovezivati i na nešto drugo, ne samo na svoje puko „ja“. On se morao nadovezivati, kada je to trebalo da bude na ispravan način, na čoveka koji je jednom živeo u četvrtome postatlantskom kulturnom razdoblju, koji je dostigao svoje tridesete godine, zatim Hristom bio inspirisan sa jednom snagom, koja pak na zemlji nije mogla nadživeti trideset treću godinu, već je sa ovom godinom prošla kroz smrt. To je, pre svega, jedno spoljašnje istorijsko nadovezivanje. Što sam vam često razlagao sa jedne strane, to sad uzmite i sa unutrašnje strane. – Kad čovek misli unatrag, on se podseća na svoje „ja“ koje je jednom bilo rođeno; podseća se do na onaj trenutak, u kome leži razvoj duše svesti. Jer, čovek se uspava u zemaljskome bitisanju; šta je bilo pre ovoga trenutka, kazuju nam roditelji, starija braća i sestre itd. Kako se sad čovek priseća ovoga „ja“, koje je luciferično, tako će se on docnije videti u kao da u imaginaciji stoji naspram nekoga drugog „ja“. U naredna tri milenijuma to nastupa kao nešto sasvim posebno u razvoju čovečanstva. Čovek će se ubuduće prisećati kako je u određenome trenutku njegovoga detinjstva uronilo lucifersko „ja“, te da se u jednome drugom trenutku, koga se priseća, naspram luciferskoga „ja“ postavlja recimo Hristovo „ja“, ako da će se, umesto jedne, pojaviti dve ja-tačke. Budući da to nastupa kao sećanje, ono će biti dokaz da događaj Hrista ne treba tek da se desi, nego da se on već odigrao. Ukratko: kao što se savremeni čovek seća svoga „ja“, tako će se on docnije podsećati na imaginaciju drugoga „ja“, i time nalaziti put ka onome, što smo okarakterisali kao pojavu Hrista.

Da čovek tako zaista raste u susret novim unutarnjim iskustvima, spiritualnim doživljajima sasvim nove vrste – to je ono što se mora poimati na tlu duhovne nauke. Jer to, što čovek treba da iskusi, naravno mora biti pripremljeno. Tako mi dakle idemo u susret novim doživljajima ljudske duše. To je prvo, što je neminovno za duhovnu nauku. Drugo je, da će novi doživljaji biti takvi da će nositi spokoj, slogu i harmoniju nad zemljom i među ljude. I oni će ih uistinu nositi! Zato prevladava nešto tako veličanstveno u razumevanju duha naroda iz sasvim drugoga ugla. Razumevamo šta je pevao duh naroda, kada se to osvetli duhovnom naukom. Mora samo postojati volja da se uđe u ono što proističe iz ovoga duha naroda, i da se tome ništa ne dodaje. Tu ona druga strana, strana uverenja, mora da bude spiritualno shvatanje sveta. Uočimo sasvim ozbiljno tu drugu stranu. Kakva je ona? Ljudi su se borili, više nego borili, kroz neka uzastopna vremena krvavo ratovali oko pojedinih religijskih nazora. Kada se razume osnovni nerv duhovne nauke, u budućnosti se više neće ratovati zbog pojedinoga religijskog nazora. Čovek će uočavati pojedine spiritualne činjenice, i o pojedinim religijskim problemima imati različitosti

mišljenja kakve ima o drugim stvarima, ali ne tako da ona vode do krvavih ratova. Spoznavaće se da velike objave naroda, kakve nastupaju, odvede na određene važne spoznaje. Dolaziće se do temelja istinitosti ovih saznanja; razumevaće se da su te istine sadržane u raznim religijama. Nauka, koja poredi razne religije, danas je daleko napredovala s obzirom na pojedine religijske sisteme i njihovo međusobno poređenje. Ona je obelodanila lepe rezultate. No kojim je nazorom ona više ili manje prožeta? Kojim je nazorom ona prožeta, kada i sama, više ili manje, takođe dodaje kako su sve religije pogrešne. Nauke koje upoređuju religije ne jurišaju ka sadržini istina, nego ka sadržini zabluda. Duhovna nauka će se ustremiti na sadržaj istine u pojedinim religijama, na ono što je u religije ušlo iz principa inicijacije, iz raznih posvećenja. I kako će onda ljudi stajati naspram njih? Zapitajmo se jednom: kako će hrišćanin stajati naspram Bude? Učiće da spoznaje ono što je sasvim veličanstveno i uzvišeno u budističkome sistemu. Budući da će se sâmo hrišćanstvo probijati ka razumevanju reinkarnacije i karme, hrišćanin će upoznavati onu veličinu koju, u reinkarnaciji i karmi, u sebi nosi budizam. On će razumovati i nešto drugo: da u razvoju sveta naime ima određenih individualiteta, koji od bodisatvi postaju bude. Hrišćanin će razumovati ono što uistinu može učiti da razume jedino kroz teosofski razvitak: kako je sin kralja Sudodane u dvadeset devetoj godini svoga života postao buda. (Upravo je moralo biti tako, da se sve ove činjenice utvrđuju samo ako se stvari uočavaju onako kako ih učimo u duhovnoj nauci.) To je sve povezano sa onim što je prikazano u malome spisu „Vaspitanje deteta“. Kroz takvo razumevanje hrišćanin će takođe poimati da biće, poput jednoga takvog individualiteta, više ne silazi na zemlju u fizičkome telu. Onaj koji je istinski hrišćanin teosof ili teosof hrišćanin, ako hoćete, neće kao na neku fabulu ili neki mit gledati na ono što se daje u budizmu, nego on, kao i budist, sâm veruje u ovu istinu: da je bodisatva u dvadeset devetoj godini postao buda i da on ponovo ne dolazi u fizičkome telu. I on rešpektuje i poštuje ovo verovanje, veruje zajedno sa budistom, veruje ono što veruje budist, stoji unutar budizma na njegovome tlu, ne uzima ga kao detinju fantaziju, nego zna da se u sinu kralja Sudodane jedna individualnost uzdigla do takvoga dostojanstva da više ne treba da silazi u fizičko telo, nego da na drugi način deluje u okviru razvoja čovečanstva. I hrišćanin se nikada ne bi umešao u spiritualne stvari budista na način, da bi ga upućivao na nešto što mu je tuđe. On će razumeti ono, što budist kao istinito može dobijati iz budizma.

I šta će kazati neki budist, koji kao budistički teosof stoji naspram hrišćanstva? On će pokušati da pojmi šta znači da u jednoj personalnosti, koja je označena kao Isus iz Nazareta, u tridesetim godinama njenoga života „ja“ biva zamenjeno onim koga je četvrti postatlantski kulturni period nazvao Hristom, i koji je zatim tri godine boravio u telu Isusa iz Nazareta. On će razumeti šta znači da to, što egzistira kao supstanca Hrista i što je sa Isusom Hristom moralo ići kroz smrt, da je to izliveno nad kulturom čovečanstva. On će pokušati da pojmi kako ovaj život, od Jovanova krštenja na Jordanu do Misterijuma na Golgoti, prikazuje neponovljiv događaj u razvoju čovečanstva, i

da to, što je jednom bilo inkarnirano u Isusu iz Nazareta, neće moći ponovo da dođe, isto kao što ni Gotama Buda više ne može doći na zemlju. Hrišćanin, koji stoji na teosofskome tlu, poštuje kako je buda tu bio ranije kao bodisatva, da bi se onda kao buda uspeo u duhovne svetove. Kako je individualitet Hrista sišao u telo Isusa iz Nazareta, kako je u njemu živeo tri godine, prošao kroz smrt, kako se ova snaga raširila nad spiritualnom atmosferom zemlje u u njoj dalje živi, sva ta priznavanja spiritualnih činjenica poštuje budistički teosof, odnosno teosofski budist, naspram onoga što hrišćanstvo mora priznavati kao svoju veroispovest. Uzajamno priznavanje veroispovesti na zemlji – i time uzajamna harmonija – to je osnovni nerv teosofskoga posmatranja sveta. I bilo bi besmisleno kada bi hrišćanin učio kako bi mogla nastati neka individualnost koja bi bila ponovno utelovljeni buda. Protiv takvoga postupanja bi se moralo usprotiviti budističko stanovništvo u predelima gde bi bilo doneto takvo učenje. U hrišćansku zajednicu bi pak moralo uneti razdor, kada bi ljudi slušali da bi se ono što čini Hrista, opet moglo inkarnirati u telu. Teosofija je ipak tu, da bi po zemlji nosila suprotna razumevanja pojedinih religijskih struja koje potiču iz inicijacija. Kada se to bude razumevalo, teosofija će stvarno biti u srcima ljudi. Tada neće biti stvaranja nijedne nove sekte, nijedne objave spoljnih fizičkih proroka, na koje čovečanstvo više ne čeka u spoljašnjem smislu. Tada će se ipak poimati onaj rozenkrojcerski princip, koji je utvrđen od osnivanja rozenkrojcerstva: da oni, koji treba da poučavaju, ne smeju pre vremena govoriti o svojoj misiji pred spoljnim svetom. Unutar rozenkrojcerstva postoji jedno staro pravilo da se, nasuprot spoljnome egzoternom svetu, savremenima nikad ne govori o bilo kome „jednom“, koji treba da važi kao učitelj rozenkrojcerskoga pravca – dogod ne prođe sto godina od njegove smrti; ne pre toga, jer jedino tako može biti unet nepersonalni element u istinski spiritualni pokret.

Dve su stvari, koje čoveka čine teosofom u okviru teosofskoga pokreta. Prva stvar: biti načisto da mi stojimo pred takvim razvitkom ljudske duše, u kome će ova duša sve više i više uviđati usijavanje spiritualnoga elementa, te da će time nastupiti natčulni događaj Hrista o kome smemo proročanski govoriti. Druga stvar: biti načisto da teosofija sve više i više mora voditi ka razumevanju onoga što je religijski sveto za pojedinca. Po tome, da li je neko u sebi načisto sa ove dve stvari, na tome čoveku će se moći prepoznati da je on zbilja pojmiio zadatak teosofije u sadašnjosti.

*

PETO PREDAVANJE

Dornah, 2. maj 1912.

Kad sravnimo ono što je od duhovnoga života, od shvatanja o duhovnome svetu i svetu uopšte, stupilo na dan u toku razvoja čovečanstva, na jednoj strani zaista dobijamo sliku smisaonoga napretka, napretka celokupnoga razvoja čovečanstva po čitavoj zemlji. Takođe, kada sredstvima duhovnoga istraživanja i duhovnonaučnim načinom mišljenja pratimo ovaj napredak, dobijamo utisak da čovek uopšte, kao pojedinačna individualnost, učestvuje u ukupnome napretku čovečanstva, budući da on svojom dušom, u uzastopnim ponovnim utelovljenjima, proživljava svoje postojanje u uzastopnim razdobljima i epohama, i takoreći kroz to ima priliku da, s jedne strane, prenese sve što je u svojoj duši usvojio u stara i novija vremena, ali da, s druge strane, takoreći ima priliku da u svemu učestvuje. Kada je sa svojom dušom živeo u jednoj kulturnoj epohi, on zapravo ne nestaje za ukupni razvoj čovečanstva, nego ostaje da bi ponovo učestvovao u onome čemu je i zemlja vođena u docnije vreme. Zapažimo takav ukupni razvitak. Treba se samo prisetiti pojedinih stvari, koje smo ovde često naglašavali u našim duhovnonaučnim razmatranjima, pa ćemo videti da napredak nije nešto čisto pravolinijsko, te da čovek ne bi mogao kazati: počinje se od jednostavnih, primitivnih stvari, sve se više i više penje uvis – nego da napredak, i uopšte sav razvoj, jeste nešto komplikovanije.

Kada se osvrnemo na postatlantska vremena, stićemo uvid kako je posle velike atlantske katastrofe najpre postojala jedna kultura koju označavamo kao staroindijsku, kultura takve uzvišenosti i sa takvim uvidom u duhovni svet, kakva od onoga vremena više nije bila dostignuta i kakva će opet biti dostignuta tek kada prođe peto i šesto postatlantsko kulturno razdoblje i kada nastane sedmo. Tako mi, u odnosu na izvesne vrste duhovnoga razvoja čovečanstva, utvrđujemo neki silazni tok, a posle toga opet uzlazni. Nalazimo na primer grčko-latinsku kulturu, za koju kažemo da na izvestan način prikazuje nešto najuzvišenije s obzirom na sjedinjavanje grčkoga naroda sa umetnošću, i na uređenja u grčkome i rimskom državnom životu, tako da je bio dostignut određeni harmoničan suživot čoveka sa fizičkim planom. No takođe vidimo da je za ovu epohu karakteristična izjava jednoga velikog Grka: „Radije biti prosjak u gornjem svetu, nego kralj u carstvu senki!“. Znači da je za ovu epohu najvišega sjaja čovečanstva na fizičkome planu, prisutna samo neznatna svest za značaj spiritualnoga sveta, koji se nalazi s one strane fizičkoga plana. I od toga vremena vidimo opadanje neposrednoga srastanja čoveka sa fizičkim planom, opadanje onoga što je kao veliko stvoreno u ovome smeru, ali zato vidimo i postepeno urastanje čovečanstva u spiritualne svetove. Neka ovo bude karakteristika komplikovanosti toka razvoja čovečanstva, te da, kada se uzdižu prednosti i svetle strane neke epohe, time se uopšte ne sme misliti da bi ostale epohe, koje nemaju ovo ustrojstvo, recimo bile obscenjene u apsolutnome smislu. Ako često govorimo o onome što je hrišćanstvo donelo svetu, znamo da s obzirom na to stojimo tek na jednome početku, i da one spiritualne visine,

koje su na orijentu bile dostignute pre vremena hrišćanstva, još nisu ponovno osvojene. Sve to moramo uzimati u obzir, da ne bi došlo do nekoga privida kako mi, kad uzdižemo prednosti nekoga razdoblja, bivamo recimo nepravedni prema veličini i značaju ostalih epoha. U ovome vas smislu takođe molim da shvatite jednu razliku, koja ne želi da karakteriše prednost na jednoj strani i gubitak na drugoj. Želim samo da naznačim tu različitost, kad karakterišem razliku između određenoga, ne hrišćanskoga i ne starohebrejskog, nego prehrišćanskoga orijentalnog kulturnog razvitka i samoga hrišćanstva – naime hrišćanstva, koje vidimo kako opet narasta kroz njegovo duhovnonaučno produblјivanje.

Kad pogledamo na orijentalno shvatanje sveta, vidimo na čemu je ono čvrsto stajalo, našta je ono uvek ukazivalo, dok se hrišćanstvo na to manje osvrtao u svome dosadašnjem razvitku. Orijentalni pogled na svet je imao onu ideju, onaj veliki zakon, koji danas opet osvajamo pomoću duhovne nauke: stanovište o *vraćanju čoveka* u razne zemaljske živote i o zakonu *karme*. Dok je hrišćanstvo kroz vekove računalo samo sa životom čoveka između rođenja i smrti i jednim, na njega nadovezujućim tekućom, takođe jednokratnim nebeskim životom, u orijentalnome svetu gotovo da imamo jasno saznanje o vraćanju čoveka u ponovne zemaljske živote. I to znamenito, što su imali orijentalni pogledi na svet, sve je više i više bilo iznošeno iz ove velike zakonitosti razvoja čovečanstva. Time se u orijentalnome učenju izgrađivalo nešto o vođama i velikim herojima razvoja čovečanstva, što se načelno razlikovalo od svega što se o istima izgrađivalo u okviru zapadnjačkoga razvoja. U okviru orijentalnih pogleda na svet nalazimo ukaze na bića, o kojima nam se otpočetka kazuje da uvek ponovo dolaze, te da se punovažnost njihovoga delovanja može prepoznati upravo kroz punovažnost u njihovim uzastopnim zemaljskim životima. – Gledamo Gotama Budu, koji nam je prikazan, i već u davanju njegovoga imena vidimo o čemu se tu radi. Jer, buda nije neko vlastito ime kao što su to Sokrat, Rafael ili druga, nego je to naziv ranga. I na tlu shvatanja sveta, na kome je izraslo budino učenje, govori se o mnogim budama. „Buda“ je jedno dostojanstvo. Često smo isticali da je Gotama Buda, pre no što je, kao sin Sudodane, upravo postao buda o kome danas govori orijentalni pogled na svet, da je on najpre bio bodisatva. To znači da orijentalno shvatanje sveta pogleduje na individualnost koja ide kroz pojedine inkarnacije, da izviđa kako se ova individualnost uzdiže od inkarnacije do inkarnacije, i onda dolazi do visine koja biva dostignuta sa dostojanstvom bude. I onda ta individualnost, sa svim što je ostvarila kao urezano, ne biva označena nekim vlastitim imenom. Kad u budizmu treba govoriti o jedinstvenosti bude, samo će se retko govoriti o princu Sidarti, a najčešće o onome dostojanstvu do koga se nije samo on uzdigao, nego se i drugi može uzdići. Tako orijentalni pogled na svet, kad upozorava na velike vođe, ukazuje na ono što prolazi ponovne zemaljske živote i svodi veličinu i značaj svojih vođa upravo na ono što su oni zaslužili kroz te ponovne zemaljske živote.

Uporedimo ovu pojavu sa onom što je prednjačilo u zapadnjačkome kulturnom razvoju. Tu slušamo kako se pripoveda o veličini Platona, o veličini Sokrata. Tu nam pristupa lik poput Pavla. Pa, možemo početi već od Staroga zaveta, gde nam pristupa lik poput Mojsija. Nadalje susretamo likove poput Rafaela, Leonarda da Vinčija, Mikelandela itd. Na Zapadu se govori o pojedinoj ličnosti, nema se u vidu individualnost koja se provlači kroz ponovne zemaljske živote. Ne okreće se pogled na ono što ide od rođenja do rođenja, od smrti do smrti, nego se govori o onome što je tu, kao pojedina ljudska personalnost, stajalo i živelo od ove do one godine. Tako vidimo da orijentalno shvatanje sveta više gleda na tekuću individualnost koja ide od utelovljenja do utelovljenja, a da se zapadnjačka kultura manje brinula šta je na primer bio Sokrat u ranijem zemaljskom životu, pre no što je postao Sokrat, ili šta će od njega postati u kasnijem životu. Isto tako postupamo sa Pavlom ili drugima. To je važna razlika. Upravo je jednostavno karakterisati stvari tako da se kaže: čitavo biće Zapada je dosad polagalo značaj na personalnost i sasvim naročito ukazivalo na važnost pojedinoga čovekova života. Tek sada, kad u duhovnome životu stojimo pred jednim velikim zaokretom – pošto smo unutar zapadnjačke kulture takoreći usvojili merilo za procenu pojedine personalnosti – opet počinjemo da uzlećemo ka onome što, kao po sebi razumljivo, leži u osnovi orijentalnoga pogleda pri razmatranju čovekova bića. To nas ponovo uzdiže ka onome što u pojedinoj personalnosti živi kao „individualitet“, i što je upravo išlo od života do života. Tu nam se pojavljuje nešto svojstveno, poput važne perspektive za budućnost. I ova perspektiva za budućnost će sve više i više biti potrebna čovečanstvu.

Tako vidimo da smo u hrišćanskome shvatanju sveta u stvari izgubili nešto, što je orijent već imao i što tek treba da opet počnemo osvajati. Tok razvoja čovečanstva uopšte je takav da se moraju odbacivati izvesni stari delovi, da dolaze novi, te da će ono staro opet biti osvojeno pomoću novoga. Tako je jednom, u pradávná vremena, čitavo čovečanstvo imalo prvobitnu vidovitost. To je moralo biti odbačeno. Zatim na njeno mesto stupa čisto spoljašnje shvatanje opažanja. I ovome će docnije opet prići buduća vidovitost. Tako je u velikome, kao i u pojedinačnom. Time je ipak u čovečanstvu probuđeno nešto od ogromnoga značaja. Jednom je već moralo biti tako, da se raspadne zapadnjačko posmatranje čovečanstva u pojedinačnim ličnostima. Posle toga, čovečanstvo danas stoji pred neminovnim produblivanjem, pa će ono već po sebi nalaziti čežnju da međusobno povezuje pojedine delove koji istupaju u čovekovome životu između rođenja i smrti. Onda će iz toga zasijavati neizmerno razumevanje za napredak, za snage koje se svuda razvijaju kroz struju duhovnoga napretka i napretka čovečanstva. Po možemo ispitati na jednome pojedinačnom slučaju.

Podsetite se predavanja „Prorok Ilija u svetlosti duhovne nauke“ (14. decembar 1911., Berlin). Prisetite se da je tada bilo ukazano kako se, kroz okultno istraživanje, slika ovoga proroka na sasvim neobičan način pojavljuje pred nama. Sada neću da opet ulazim u pojedinosti, samo ću da kažem kako je

u slici ovoga proroka, kroz okultno istraživanje, izašlo kako je Ilija sa posebnim intenzitetom i snagom ukazivao da se ono što čovečanstvo može da nazove božanskim, zapravo može uvidati samo u njegovome prvobitnom vlastitom obliku – i to u najdubljem centru čoveka – u pravome čovekovom „ja“. Tako mi veliku Ilijinu proročku reč možemo ovako sažeto okarakterisati: od njega je poteklo saznanje da sve što nas može učiti o spoljnome svetu, jeste samo poređenje, te da saznanje o istinskoj prirodi čoveka može nicati samo u vlastitome „ja“. Ilija jedino nije došao do toga da spozna snagu i značaj *pojedinanoga* „ja“, nego je postavio jedno *božansko* „ja“ koje stoji izvan čoveka. No trebalo bi spoznati ovo božansko „ja“, spoznati da ono uzračava u čovečje „ja“. Da ono vaskrsava u čovečjem „ja“ i tu razvija svoju punu snagu – to je tekovina hrišćanstva. Time se delatnost Ilije pojavljuje kao najavljivanje hrišćanstva. Tako se recimo može govoriti kada se istražuje okultnim sredstvima i opisuje pojedinačni Ilijin život, kako je on stajao u istoriji razvoja čovečanstva.

Zatim se možemo prihvatiti toga da okarakterišemo jedan drugi život, život personalnosti koju znate kao Jovana Krstitelja, i da tu upoznamo kakva je mogućnost da čovečanstvo, iz usta Jovana Krstitelja, sazna šta je trebalo da dođe u neposrednoj budućnosti. „Menjajte duševno ustrojstvo!“ – takve bi otprilike bile Krstiteljeve reči, „ne gledajte više na prošla vremena, gde je božansko traženo samo na ishodištu razvoja čovečanstva; gledajte u vlastite duše i u ono što je najdublje u njima, pa ćete spoznati da su se približila nebeska carstva!“. To znači da postoji razvitak, da „ja“ faktički može u sebi naći božansko. – Vidimo neku vrstu oglašavanja hrišćanstva, izmenjenoga spram Ilije kroz tok vremena. Kad opisujemo spoljašnju personalnost Jovana Krstitelja, vidimo kako nam se ona sasvim drukčije prikazuje. Sada pak treba da kroz duhovnu nauku ispitamo ove stvari, i da se sve više uživljavamo u njih. Isto biće, koje je boravilo u proroku Iliji, ponovo je oživelo u Jovanu Krstitelju. Da bismo razumeli pojedini život, mi se pripajamo onome što je orijent već imao, samo što on nije, na tako vanredan način, naglašavao punosnažnost pojedinačne personalnosti.

Idemo dalje. Imamo mogućnost da okarakterišemo onu čudesnu personalnost koja je živela između 1483. i 1521. godine, koja je rođena na Veliki petak i time se gotovo živo uspostavila – da bi se to najavilo već kroz njeno rođenje – u Misterijum sa Golgote. Tada upoznajemo lik velikoga slikara Rafaela. U zapadnjačkome posmatranju podrazumeva se navika da se Rafael opet posmatra za sebe. No ako se danas posmatra lik Rafaela, mora se kazati: prema jednome obuhvatnijem, dubljem posmatranju sveta, uskoro će izgledati da je zapadnjačko posmatranje zaista jedva dovoljno u odnosu na Rafaela. Ovaj čudesni lik Rafaela posebno se pokazuje za onoga koji teži dubljem posmatranju stvari. Čini se kao da je njegova nadarenost rođena neposredno sa njim. Vidimo kako je on „dopustio da bude rođen“ – može se tako kazati – na Veliki petak, da bi takoreći pokazao kako se uspostavlja u Misterijum sa Golgote. Zatim vidimo kako ga ne možemo posmatrati drukčije nego kao da je odmah, u prvoj postavci, tu najavljeno sve što se opet pojavilo u njegovoj

docnijoj veličini. Rano je ostao siročić i bio ubačen u svet, u rimski sjaj i gospodstvo. Tu ga vidimo kako se korak po korak, u jednome kratkom životu, penje do ogromne uzvišenosti. Šta je pak ovaj Rafaelov život? On nam neobično izgleda. Treba samo malo posmatrati okruženje unutar koga je rođen Rafael. Pomislite da je on rođen na prelasku petnaestoga u šesnaesto stoleće, u vreme opsežnih sporenja na religioznome području, gde je hrišćanstvo bilo rascepkano u sekte nad sektama po celoj zemlji, kada su se, s obzirom na hrišćanstvo, zbivale najsilnije i najstrahovitije borbe. Posmatrajmo sad njegove slike! Čudno je kako nam izgledaju te slike. Možemo ih gledati zaboravljajući na ono što se tada događalo u vezi hrišćanstva, i vidimo kako nam u susret svetli nešto od najuzvišenije svojstvenosti: klicanje o veličini snage hrišćanstva, koje je zahvatilo u razvoj čovečanstva! – Ako se danas postavimo ispred neke slike kao što je „Atinska škola“, kako je obično zovu, vidimo one čudesne likove, koje će filistri odgonetnuti tako što će uzeti u ruke turistički vodič i onda znati: jedan je Sokrat, drugi Diogen itd., dok nam to baš ništa ne govori o posmatranju umetnosti. No ako samo uzmemo u ruke jevanđelje i pažljivo pročitamo apostolske poslanice, osećamo da u jednoj slici pred nama stoji sva snaga različitosti između prehrišćanskih gledišta u Grčkoj, i gledišta samoga hrišćanstva. Ovo nam takođe pristupa u drugoj slici koja se zove „Disputa“, ali koju nije trebalo tako imenovati. Istina je da u „Atinskoj školi“ pred sobom imamao onu scenu iz jevanđelja, gde Grci zapažaju da dolazi ličnost koja im govori: „Dosad ste slušali o svakojakim bogovima. Božansko se ipak ne izražava u slikama. Veličali ste žive bogove. No ima nešto još veće: veličina Boga koji je umro na krstu i koji je vaskrsnuo!“. Mi osećamo njegovu snagu i pristupamo slici koju nazivaju „Atinska škola“. Gledamo neobične glave filozofa, koji pažljivo slušaju dok im govori Pavle. I to nas čini grešnima pred neposrednim pogledom filistarskoga tumačenja, koje je tek docnije bilo dato, da se u sredini nalaze Aristotel, Platon itd. Osećamo za je Rafael zapravo hteo da predstavi momenat kada se Pavle nalazi među Grcima. Pa, kad tačno pogledate jevanđelje, u onome liku, čiji izraz upućuje na nešto važno, nalazite čak jednu ličnost iz jevanđelja. Tako bi se u jevanđelju štaviše mogao videti model za jednu ličnost ove slike, naime za ličnost Pavla.

I tako idemo od slike do slike, zaboravljajući šta se unaokolo zbivalo, jer nam iz tih slika govori jedna velika snaga, tako da imamo osećaj: tu hrišćanstvo nastavlja da živi u svojoj najvećoj snazi, u slikama koje je stvorio Rafael; tu živi hrišćanstvo o kome ne može biti spora, hrišćanstvo koje se ne može raspasti na sekte. U narednim vremenima se ipak ne zna mnogo o hrišćanstvu koje živo deluje kroz Rafaelove slike. Kada se one još tačnije pogledaju, postoji jedan drugi osećaj: kao da bi onaj, koji je naslikao ove slike, hteo da slika večnu mladost, večnu snagu pobede hrišćanstva. I kad tako gledamo na ove slike, možda se zapitamo: „Kakvo je bilo njihovo dalje dejstvo?“.

Treba da se samo prisetime kako je ubrzo došlo vreme u kome je takav moćnik umetnosti, kakav je bio Bernini, koji je neizmerno mnogo učinio za umetnost, opominjao zbog oponašanja Rafaela. Može se čak govoriti o

„zaboravljenome Rafaelu“. I u Nemačkoj i u Zapadnoj Evropi, u osamnaestome veku je čudno izgledalo to sa Rafaelom i njegovim razumevanjem. Pročitajte čitavoga Voltera, pa ćete jedva naći ponešto o Rafaelu. Možete pogledati jednoga drugog, koji je docnije svakako došao do drukčijega gledišta. Možete razmisliti kako je bilo čudno sa Geteom, kada je prvi put pohodio drezdensku galeriju. Kad stupite pred „Sikstinsku madonu“, možda ćete pretpostaviti kako je u Geteovoj duši tada izniklo jasno oduševljenje ovom slikom. To biste mogli pretpostaviti posle svih hvalospeva, kojima je on kasnije govorio o „Sikstinskoj madoni“. Ipak se moramo posetiti, šta je on bio čuo od činovnika drezdenske galerije i oficijelnih čuvara ove slike. Čuo je da je dete u rukama majke, u čijim očima prepoznajemo neobično vidovito gledanje, opšte-realistički slikano. Ono nije moglo poticati od Rafaela, nego ga je morao doslikati neko drugi; naročito mali anđeli nisu mogli poticati od Rafaela. Kad je „Sikstinska madona“ došla u Drezden, to nije bio pobednički pohod. Onda je svakako bila Geteova zasluga da on, pošto je bio došao do priznavanja Rafaela, doprinese razumevanju „Sikstinske madone“ i Rafaela uopšte.

Pogledajmo sada tok razvoja u devetnaestome veku. Odustanimo od onoga što se zbivalo u katoličkome svetu i gledajmo samo na protestanske krajeve, kojima je konfesionalno daleka dogma Marije. Pogledajmo šta se tamo događalo kao pobednički pohod ne samo za „Sikstinsku madonu“, nego za sve Rafaelove madone. Čak ako sada nemamo u vidu originale, nego ako mislimo na mnoge bakroreze uspostavljene na najbolji način, možemo zapaziti kako su se ljudi trudili da čitavo Rafaelovo stvaralaštvo što je moguće savršenije iznesu pred čovečanstvo. Malo je ljudi ipak imalo priliku da vidi original na izvoristu. Razumljivio je, da se na nekome bakrorezu ne može videti šta je zaista umetničko; bilo bi grubo varvarstvo verovati u to. No tu je nešto ušlo u razvoj čovečanstva: u predele, gde se uopšte ništa ne želi znati o dogmi bezgrešnoga začeca, uvuklo se hrišćanstvo koje je nezavisno od svih konfesionalnih razlika. Ljudi su u teorijama i sistemima branili konfesionalne razlike. I dok su oni to činili, jedna jedinstvena slika ove velike misterije – moglo bi se kazati u okultnim potezima – uvukla se u oponašanje Rafaelove umetnosti, ponovno oživljavajući ovu misteriju! Pred nama opet stoji jedan glasnik hrišćanstva. Iz toga će se u budućnosti razvijati još velikih i neizmernih stvari. I kada budemo imali razumevanja za to, u pomoć će nam dolaziti osećaji koji prodiru u čovečanstvo: ono što dozračava od „Sikstinske madone“ i ostalih madona, od „Madone sa ribama“ ili „Atinske škole“, „Dispute“ i drugih Rafaelovih slika. Iako to ne znaju, ljudi danas u svojim dušama imaju osećaje interkonfesionalnoga hrišćanstva, koje živi u ovome čudesnom okultnom pismu.

Jedan je, dakle, opet najavljen i unapred utemeljen kao glasnik novoga shvatanja hrišćanstva: Rafael, koga ljudi najpre nisu razumevali. Kroz okultno istraživanje učimo da je ista ona individualnost, koja je jednom delovala u Iliji i docnije u Jovanu Krstitelju, ponovo živela na zemlji kao Rafael. Time opet učimo da razumevamo kako se u istoj duši, od života do života razvijaju snage, i učimo da razumevamo mnogo toga o dejstvu ranijih uzroka. Krstitelju je bila

odsečena glava. Njegovo delo tek kasnije izniče u onome što je činio njegov veliki naslednik. Novo oglašavanje Krstitelja u Rafaelu, bilo je zaboravljeno kroz duga vremena. Ono opet izniče u onome, što mi duhovnonaučno takođe treba dalje da govorimo o Hristovome impulsu. Kako beskrajno jasno biva pospešeno naše razumevanje, kad povezujemo karakteristike onoga što se provlači kroz pojedine pesonalnosti, i kako nam tada biva jasna pojedina personalnost!

Kazao sam: Rafaelove slike nam izgledaju kao klicanje o snazi hrišćanstva. Rafael razumljivo stoji na tlu događanja hrišćanskih činjenica, ali on to utelovljava na sasvim svojstven način, iz određenih osećaja. Puštamo da nam pogled luta i pitamo se: šta nije slikao Rafael, koji je ostvario toliku veličinu s obzirom na umetničko utelovljenje hrišćanske snage? – Nije naslikao nijednu scenu sa Maslinske gore, niti ijedno raspeće. Kada je naslikao „Nošenje krsta“, to je bila vrlo loša slika. Vidimo da je ona nastala kao porudžbina. On takođe nije naslikao nijednu od scena, koje su prethodile raspeću na krstu. Rafael se uzdiže tek kada treba da utelovi velikoga Jovanovog naslednika, lik Pavla u „Atinskoj školi“, ili kad, preskačući ostale hrišćanske događaje, slika Hristovu transformaciju. Iz onoga, što Rafael nije naslikao, dobijamo određeno razumevanje kako mu je bilo vrlo daleko da slika ono što se dogodilo upravo na zemlji (što se ne odnosi na spiritualni svet), pošto je bio smaknut u prethodnome životu. Neposredno se oseća, zbog čega je Rafael manje pravio ove slike. Da, kad se pogledaju ove slike, u svemu, što potiče iz vremena posle Jovaniva smaknuća, ima se osećaj kako tu nije slučaj kao kod ostalih slika, koje su proistekle iz ranijega sećanja. – Kada se sve to sabere, ipak se može imati i jedan drugi osećaj. Ne treba misliti samo na milenijume, već šta će u budućim vekovima čovečanstva bivati sa svim slikama, koje su delovale kao tako veliki, moćni simboli. Izvesno, zadugo ćemo imati reprodukcije, ali ne još dugo originale. Ko dakle danas sa setom pogleda sliku „Tajna večera“ Leonarda da Vinčija, nazire šta je jednom postojalo od fizičke supstance ove slike. No on sa druge strane pomisli: tek kada se iz duhovne nauke nazre šta je, na primer, Rafael slikao u „Atinskoj školi“ i „Desputi“, tek tada se dobija prava ocena ovih slika. Jer ono, što se danas gleda na zidovima Vatikana u Rimu, već je sasvim oštećeno mnogim popravkama itd. Ne može se više imati prvobitna predstava originala, jer je sad kroz popravke oštećeno neizmerno mnogo toga. Šta će dakle sa tim biti za nekoliko stoleća? Sva čovekova očuvavanja umetnosti neće biti dovoljna da materijal slika zaštite od propadanja. To će da iščezne za nekoliko stoleća. Izvesno, znaće se motivi, ali će da iščezne ono što je Rafael ostvario kao njemu svojstveno. Tu nam izniče misao: zar razvoj čovečanstva nije ništa drugo do neprestano nastajanje stvari, da bi one zatim iščezle?

Naš pogled dalje tumara, i dolazimo da mladalačkoga lika nemačkog pesnika Novalisa. Kada se danas upustimo u Novalisa, u njegovim spisima najpre nalazimo čudesno uzdizanje Hristovih misli – na jedinstven, ali sasvim neobičan način – koje možemo ovako okarakterisati: ako se danas udubljujemo u duhovnu nauku i svim sredstvima, koja nam ona daje, težimo da razumemo ustanovljavanje Hristovoga impulsa u razvoj čovečanstva, kao i da razumemo

šta nam je sve potrebno da bi pojmlili ovaj impuls – i onda se obratimo Novalisu, svuda vidimo nešto što treba sami da shvatimo, da bi pustili da ono nikne u našoj duši. Svuda se nalaze veličanstvene inspiracije o duhovnonaučnim stvarima, koje se ističu kao najviši naučni snovi, koji pak mogu nicati u našoj duši i tamo dalje živeti. Tu možemo videti kako on daje nešto što se kao seme klice uživljava u čovečanstvo i može da niče u budućnosti. Opet nešto poput oglašavanja hrišćanstva! Opet jedan početak – uprkos svoj različitosti – poput onoga koji je ostvario Krstitelj! I sami nalazimo podsticaj da se postavimo spram čudesnoga lika Novalisa i osetimo kako tu istrujava živa teosofija, ali svuda pod hrišćanskom inspiracijom. Tada se oseća da tu opet postoji neko oglašavanje hrišćanstva za budućnost.

Okultno istraživanje nam pokazuje da se ista individualnost koja je delovala u Iliji, u Jovanu Krstitelju i Rafaelu, ponovno pojavljuje u Novalisu. Mi to opet pridodajemo onome, što kao individualnost prolazi kroz pojedine ličnosti. Nalazimo novo uzdizanje dela Jovana Krstitelja u Rafaelu, i kažemo: da Rafaelovo delo ne bi propalo, uprkos tome što je on slikao na zidovima, o tome se može starati sami Rafael, kao što se on starao da ne propadne ono ostalo. Da, možemo kazati: kao što se on starao da se ponovno uzdigne jedan novi način onoga što trebalo da jednom objavi ljudima, tako će on uvek iznova bivati u stanju da to ostvaruje u svojim sledećim ponovnim utelovljenjima.

Tako čovečja individualnost uspeva da ono što je jednom ostvarila, dalje nosi kroz sfere večnosti.

Možda više nego čisto spoljašnje duhovnonaučno učenje, više nego puko posmatranje zakona, takvi konkretni slučajevi će sve više raditi na tome da se privede teosofsko posmatranje sveta, života i čovečanstva, i ono će biti razumljivo poput stvari koje nam pristupaju u spoljnome svetu. I čovek dobija sasvim neobične osećaje i osećanja, kad nasuprot takvim konkretnim primerima upravo posmatra ono što se više zbiva u skrovitosti čovečjega duševnog razvoja. Ima naravno ljudi koji su dosad posmatrali Rafaela i, budući da je sâm duhovno istraživanje jedno mlado otkrovenje, ništa ne mogu znati o onome što Rafael nosi kroz prekretnice vremena, niti šta je njegova snaga. Tu sad ipak mora nicati ideja ponovnoga utelovljenja čovekova bića. I kada se ništa ne zna u konkretnome, može se dogoditi da u nekome naraste neodređeni osećaj, kao da je u nečemu sudelovao. Zato meni u potonjih četrnaest dana prilazi jedan neobičan primer. Opet mi je palo na um, kako jedan vrlo znameniti istraživač Rafaela govori o njemu. To je oduhovljeni istoričar umetnosti Herman Grim. Kada je govorio o Rafaelu i karakterisao ga, podrazumeva se da nije ništa znao o duhovnoj nauci i da je posmatrao *jedan* Rafaelov život, posmatrao Rafaelovu slavu u raznim stolećima, gledao njegovu opadajuću i opet rastuću slavu, i u vezi sa tim gledao dalji Rafaelov život u njegovim tvorevinama. Tu je Hermanu Grimu došla neobična misao, koju je on izneo u svom radu o Rafaelu (hteo je da napiše knjigu, ali je ipak ostao tek samo fragment). Tu je on sasvim instinktivno kazao, izražavajući jedan osećaj: „Kad neko posmatra sve što treba da sa preživi u razvoju čovečanstva i da sebi pribavi perspektivu za budućnost,

mogla bi mu doći misao da će sve to biti ponovo doživljeno!". – Takva stvar je beskrajno značajna zbog toga što kod onih koji misaono i osećajno posmatraju razvoj čovečanstva, instinktivno, kao u nekoj čežnji, u dušama izronjava misao ponovnog življenja, jer se ona utvrđuje kao nešto bez čega sve ostalo nema smisla. To je od neizmernog značaja. I kada se posmatraju takve stvari, dobija se lepa i opravdana ideja: ono što će duhovna nauka moći da daje i treba da daje razvoju čovečanstva, i kako će se njome iskusiti obogaćenje čovekova života u svim njegovim formama, obogaćenje pomoću saznanja zakona o reinkarnaciji i karmi. Pošto čovečanstvo treba da iskusi takvo obogaćenje života, ono će se morati navikavati da duhovnost posmatra sa istom onom tačnošću, sa kojom inače posmatra samo fizičko. Moraće da posmatra kako ponavljanja u fizičkome jesu jedan veliki zakon svega postojećeg, te da ponavljanje – poput vraćanja duševnoga u telesno – takođe predstavlja zakon povraćanja raznih sadržaja života. No uz to postoji i neizbežna priprema. Uz to neizostavno postoje, reklo bi se, čovekove čežnje i nadanja, njegovo instinktivno znanje koje se postepeno razvijalo poslednjih godina. Treba se samo nadovezati na to, i duhovna nauka će izgledati kao da se već razvila, kao da ljudi ne znaju da su već sanjali o njoj, instinktivno je osećali. Ali tamo, gde su oni razmišljali o duhovnome životu, ukazivali su na ono što su već mogli osetiti u velikome ritmičkom hodu povraćanja pojava, takođe o povraćanju pojava same ljudske duše.

Interesantno je da istaknemo jednu pojavu, koju bih lako mogao utrostručiti, jer ona nam pristupa kroz sve umove koji su pustili da na njih deluje tok razvoja čovečanstva i pritom zadobili osećaj o tome šta je ritmičko ponavljanje, šta je ritmičko povraćanje događaja. Ukazaćemo na jednoga, da bismo pokazali kako ova misao zauzima mesto, ali ujedno nešto nameće u duši – iako dotični još nije mogao biti moderan filosof. Pojava koju je ispričao, sadržana je u jednome umetničkom delu iz 1835. godine. On još nije mogao znati kako se budućnost razvoja čovečanstva prikazuje u smislu duhovne nauke. Ipak je u njemu nabujalo nešto poput sna, što mu se predalo kao perspektiva budućnosti čovečanstva i zasniva se na posmatranju ponavljanja ljudskih pojavljivanja. To je nemačko-austrijski pesnik Anastasijus Grin, na njega mislim. Godine 1835. objavljena je njegova pesma „Ruševine“, u kojoj se nalazi prikaz kako on prati jednu pojavu kroz pet ponavljanja-povrataka duhovne poruke, koja dejstvuje u čovečanstvu, u određenome ritmu. Anastasijus Grin ukazuje kako Hristos svake godine, prvoga dana Uskrsa, duhovno ponovno posećuje Maslinsku goru, da bi video na kojim je sve mestima živio i patio. Grin u svojoj pesmi „Ruševine“ govori o pet takvih povrataka, od kojih četiri leže u prošlosti, dok se peti odigrava u budućnosti. Prvi se odigrava u vreme posle razaranja Jerusalima. Drugi se, zamišlja on, događa „tu gde je Hristos gledao kako su krstaši osvojili Jerusalim“, na mestu gde je on jednom stupio. Treći povratak pada u vreme kada je islam raširio svoju moć nad Jerusalimom; četvrti u ono vreme kada je čovečanstvo bilo rasparčano na svakojake sekte i borbeno se odnosilo prema onome što je poteklo od Hrista. – Sve to Grin opisuje sa određenom jasnoćom.

Zatim mu niče perspektiva o veoma, veoma dalekome povratku Hrista, na prvi dan nekoga Uskrsa. Iako je to spoljašnje sanjarsko, iako je utopističko, ipak se mora videti da ta osećanja – zanemarujući sadržaj – imaju nešto usrećujuće što može da ima i ljudska duša, što za nju može postojati kroz okultno istraživanje – naročito od trinaestoga stoleća – kad ona pogleda na budućnost gde se, nasuprot borbama i proklinjanjima, kroz veliku spiritualnu kulturu šire blagoslovi. I Grin to vidi u kulturi budućnosti, pa slika sledeći Hristov povratak na Maslinsku goru prvoga dana nekoga Uskrsa, i opisuje kako se on prikazao u njegovoj fantaziji: na Golgoti se igraju deca koja prekopavaju zemlju i nalaze neku čudnu stvar od gvožđa, za koju ne znaju šta predstavlja. Docnije se ispostavlja da je to mač. I pesnika obuzima usrećujuće osećanje, tako da kaže: doći će vremena kada će trebati da ljudi zaborave odredište koje je imalo jednu takvu stvar, koja je slična maču. Ljudi će se čuditi maču, kao nekome neobičnom predmetu. I zatim kaže, da će se gvožđe upotrebljavati za raonike. I Grin opisuje osećaj koji mu izvire iz ritmičkoga povraćanja Hristove pojave na Maslinskoj gori. Zatim deca dalje kopaju i nalaze ono što je već zaboravljeno, što će se pak ponovo dobiti kao pojava: kameni krst! On je već zaboravljen! On se ponovo preuzima, i pesnik kazuje kako se krstom nešto posebno čini, da bi nagovestio koju će ulogu od sada imati krst. – I tako on prikazuje ono što oseća, kad deca kod Hristova povratka iskopavaju krst i zatim ga pokazuju čitavome čovečanstvu, te kako će onda postojati funkcije i snage koje će krst imati za čitavo čovečanstvo:

„Mada ga ne poznaju, ipak on stoji pun blagoslova
Uspravno u njihovim grudima, u večitoj privlačnosti,
Cveta njegovo seme okolo na svim putevima;
Jer to što nisu više poznali, bio je krst.

Krst od kamena, postaviše u vrt
Jedno zagonetno, dostojno poštovanja staro doba,
Oko njega ruže naokolo i cveće svake vrste
Dižući se uvis obavijaju ga sa svih strana.

Tako stoji krst usred sjaja i obilja
Na Golgoti, veličanstveno, u svoj slavi svojoj:
Pokriven sasvim ogrtačem od ruža,
Odavno se više od ruža i ne vidi krst.“³

*

³ Prevodilac pesme sa nemačkog nepoznat. Tekst uporedila sa originalom i redigovala Anica Milović.

ŠESTO PREDAVANJE

Dornah, 14. maj 1912.

Vi znate da često ponavljano pitanje života i filosofije jeste jeste pitanje o takozvanome smislu čitavoga postojanja. Mi smo tokom vremena, kroz naš duhovnonaučni rad, zaista navikli na malo skromnosti u odnosu na to što ovde dolazi u obzir. Znamo da čovek kroz istraživanja duhovnih svetova izviđa ili razmišlja o uobičajenome svetu čula, ali takođe znamo da nikako ne možemo udesiti da odmah govorimo o krajnjem poreklu, odnosno o krajnjem i najvišem smislu života. Površno razmišljanje će svakako prigovoriti: šta mi uopšte znamo, kad ništa ne možemo znati o „smislu života“.

Već češće smo koristili poređenje koje može proisteći iz duha naše duhovne nauke, i koje nam takoreći može razjasniti šta je moguće odnosno nemoguće kod pomenutoga pitanja. Govorili smo: ako neko hoće da putuje i ako su mu u njegovome mestu samo mogli kazati kako da krene ka jednome mnogo bližem mestu, oni su ga ipak savesno otpustili, jer je bio potpomognut; premda se poduže raspitivao, nije doduše mogao znati put do krajnjega cilja, ali je mogao biti siguran da će stići do njega, jer uvek može napredovati od mesta do mesta. Tako se mi, kao učenici duhovne nauke, ne pitamo o „krajnjem cilju“ nego o najbližem, što znači o zemaljskome cilju, i znamo da uopšte nema pravoga smisla pitati o krajnjem cilju. Spoznali smo da se u čovekovome životu radi o „razvoju“, tako da nam mora biti jasno kako u sadašnjem trenutku našega razvitka uopšte ne bi mogli išta razumeti o ciljevima docnijega razvitka, te da bi se tek morali razviti do jednoga višeg stanovišta, da bismo dobili razumevanje za ono što se zamišlja kao neki kasniji cilj. Mi dakle pitamo o najbližem cilju i jasno nam je – dok se ovoga kasnijeg cilja upravo pridržavamo kao ideala, težimo ka njemu i, ako upotrebimo prava sredstva, on će biti dostignut – nama je dakle jasno da time dolazimo do jedne dalje tačke našega razvitka, tako da na ovoj tački opet možemo postaviti pitanje o „narednome cilju“ i tako dalje. Dakle, dok izgleda da bi se čovek kroz duhovnu nauku činio neskromnim, jer iznad uobičajenoga sveta izviđa u duhovne svetove, nasuprot tome što se često olako nabacuju pitanja o najuzvišenijim stvarima, on upravo biva učinjen skromnim u ovim najuzvišenijim stvarima.

Zapitajmo se najpre o zemaljskome cilju. Drugim rečima: zapitajmo se šta čovek kroz razvojne periode, gde prolazi kroz ona utelovljenja koja nazivamo fizičkim zemaljskim utelovljenjima u mesu, prvenstveno treba da doda onome što je dobio u prethodnim periodima razvoja, u vreme Saturna, Sunca i Meseca. Da bi ovo predočili, dovešćemo pred dušu stvari koje već znamo sa ove ili one strane, koje pak danas treba da nam služe da tačno konkretne, tačno određene pojmove povežemo sa onim što bi se moglo nazvati „smisao zemaljskoga razvitka“. Da prvo upozorimo na nešto, na šta je već bilo ukazano u drugim povezanostima.

Kada je u grčko-latinsko vreme – moglo bi se gotovo tačno kazati: u šestome veku pre našega računanja vremena – započeto sadašnje umno,

razumsko mišljenje čovečanstva, često se ispoljavala misao da sva filosofija, sve dublje razmišljanje o tajnama postojanja potiče od od onoga, što se može nazvati divljenjem i čuđenjem. To drugim rečima znači: dok god čovek ne može gajiti ikakvo divljenje i čuđenje prema stvarima koje ga okružuju, prema pojavama unutar kojih živi, dotle on živi bez misli i ne pita se, na razumski ili oduhovljeni način, zašto stvari protiču ovako ili onako. „Sva filosofija potiče od divljenja i čuđenja“, to je bila izreka koja se uvek povraćala u čitavome starom grčko-latinskom kulturnom periodu.

Šta onda za čovečji duševni život zapravo znači ova izreka?

Ako neki čovek još nije video da se vozi lokomotiva (unutar evropske kulture je danas već teško pronaći takvoga čoveka, ali je to još do nedavno bilo moguće – sada se za to već mora ići prema dosta udaljenim krajevima) – i za kretanje napred uopšte nema onih snaga na koje je on navikao, kada ima u vidu ovo kretanje, on će, kada ga vidi, biti osobito začuđen. Poznato je kako mnogi takvi ljudi, koji se čude kad vide vožnju lokomotive, pitaju da li unutra ima konja koji je pokreću napred. – Zašto su ti ljudi začuđeni time što im se pruža? Radi toga što su videli nešto što im je u jednome smislu bilo poznato, a sada se ipak događa na nepoznat način. Njima je bilo poznato da se nešto kreće napred, ali su sve takvo videli opremljeno sasvim drugim snagama. Sada im se pokazuje kretanje napred, kakvo im se nikad ranije nije pokazivalo. To izaziva čuđenje.

Ako su filosofi grčko-latinskoga kulturnog doba mogli da budu „filosofi“ samo time što su se mogli čuditi, onda su to morali biti ljudi koji su sve što se događa u svetu, ujedno osećali kao nešto poznato odnosno nepoznato, dok im je naime ono što se događalo, izgledalo kao da se nije moglo dešavati na način kako se dešavalo – da se u svemu tome moralo tražiti nešto što se zbiva unaokolo, a njima je nepoznato. – Odakle onda dolazi to da su se filosofi takoreći morali prema svim stvarima postavljati kao da su im bile sasvim nepoznate u odnosu na određene snage i uzroke koji su u njima vladali? Ovde se mora prihvatiti da su i filosofi bili mudri barem kao ostali ljudi, koji uopšte nisu marili za svoje okruženje, tako da se ne može pretpostaviti kako su filosofi u stvarima mogli prihvatati samo ono što se opaža uobičajenim čulima. Oni su dakle u stvarima morali opažati i slušati nešto drugo, što ih je dovodilo do divljenja; znači nešto, što se ne nalazi unutar čulnoga sveta. Otuda su filosofi uz ono što postoji u čulnome svetu, uvek težili i nečemu natčulnome, dogod nije bilo materijalizma. Dozvoljeno je dakle da se kaže: divljenje, čuđenje filozofa mora se zapravo odnositi na to, da oni izvesne stvari nisu mogli poimati onim što su gledali čulom vida, nego su morali sebi govoriti: „Šta tu vidim, ne odgovara onome što sebi predstavljam o tome; u tome moram sebi predstaviti natčulne snage“. No filosofi u čulnome svetu ne vide ikakve natčulne snage. Jedino bi se nekome mislećem čoveku već davalo da bude načisto kako u čoveku postoji podsvesno sećanje koje se ne predaje u svesti, iz vremena kada je duša gledala nešto drukčije od čulnih stvari. Znači da se duša podseća na stvari koje je proživela pre stupanja u čulno postojanje, i zato sebi kaže: „Zadivljena sam što vidim ove

stvari koje me čude samo u njihovim dejstvima i drukčije su od svega što sam ranije videla, koje se dakle moraju objasniti snagama koje tek moram da izvučem iz sveta natčulnoga". Tako dakle sve filosofiranje počinje sa čuđenjem ili divljenjem, jer čovek u stvari tako prilazi stvarima da pre nego što je stupio u čulni svet, on dolazi iz natčulnoga sveta, i sada čulne stvari ne odgovaraju onome što je opažao u natčulnome svetu. On se čudi, jer te stvari pokazuju dejstva koja zna samo iz natčulnoga sveta. – Tako nam divljenje ili čuđenje ukazuju na vezu čoveka sa natčulnom svetom, kao na nešto što pripada sferi koju čovek može susresti samo kad izađe iz svoga sveta, u koji je uključen pomoću fizičkoga tela. To nam, na ovome svetu, pokazuje da čovek zapravo neprestano ima težnju da izađe iznad sebe. Ko može ostajati jedino u samome sebi, ko ne iznosi divljenje iz uobičajenoga „ja“, ostaje čovek koji ne može izaći iznad sebe, koji gleda kako sunce izlazi i zalazi itd., koji se inače ne brine ni o čemu. To čine nekultivisani ljudi.

Druga stvar koje čoveka oslobađa od uobičajenoga sveta, koja ga, iz čisto čulnoga, već ovde nosi u natčulno gledanje, jeste samilost ili saosećanje. (I ovo sam već isticao.) Onome koji nemisaono ide kroz svet, samilost ne izgleda kao neka velika tajna ili posebna misterija. Onome pak, koji misaono ide kroz svet, saosećanje izgleda upravo kao neko čudo, kao velika misterija. Kad samo spolja posmatramo neko biće, ono našim čulima i našem razumu nudi ono što potiče od utisaka koji dolaze od njega. No kada razvijamo saosećanje, prelazimo iznad sfere utisaka koje to biće vrši na nas. Tada sadoživljavamo ono što se događa u najtajanstvenijem, najsvetijem delu toga bića, iz naše ja-sfere prelazimo da živimo u sferi drugoga bića. To znači da se oslobađamo sami sebe, odlazimo od onoga što smo kao uobičajeno uključili u fizičko telo, te prelazimo u ono što drugo biće zatvara u sebi i što je natčulno već u ovome svetu, budući da u duševnu sferu drugoga ne možemo prelaziti našim čulima ili našim razumom. Da u svetu postoji saosećanje – to je dokaz da se već u čulnome svetu oslobađamo sami sebe, da možemo istupati iz sebe i prelaziti u drugo biće. Vi znate da nemogućnost razvijanja saosećanja jeste moralni defekt, moralna mana čovekova. Ako on, takoreći u trenutku kad bi trebalo da se oslobodi sebe i pređe u drugo biće, da bi doživeo ne svoj bol, ne svoju radost, nego bol i radost drugoga bića, ako on dakle u tome momentu prestaje da oseća i takoreći postaje nemoćan, to je onda moralni nedostatak. Celovit zemaljski čovek mora, kroz saosećaj sa drugim bićem, moći da istupi iznad svoga zemaljskog života, mora moći da sadoživljava ono što nije on, već neko drugo biće.

Na treću stvar, pomoću koje čovek izlazi iznad onoga što on prvenstveno jeste u fizičkome telu, takođe smo već skretali pažnju. To je savest. U običnome životu čovek će poželeti ovo ili ono što odgovara njegovim potrebama ili nagonima, slediće ono što mu je simpatično i odgurnuti ono što mu je antipatično. Kad tako postupa, čovek će učiniti čak mnogo toga čime će odvratiti kritiku samoga sebe, dok iznad njega prelazi njegova savest, glas savesti, koji ga takoreći koriguje. Od ovoga glasa savesti takođe zavisi da li

čovjek u krajnjem ishodu sme da bude zadovoljan onim što čini, ili to ne sme biti. Time je pak osvedočeno da čovek u savesti opet ima nešto čime izlazi iznad sfere onoga što, kao simpatično ili antipatično, oseća u svojim porivima itd.

Čuđenje i divljenje, samilost i saosećanje, i savest, jesu tri stvari pomoću kojih čovek već u fizičkome življenju izlazi iznad sebe, pomoću kojih u fizičko življenje usijavaju stvari koje u ljudske duše ne mogu ulaziti na putu razuma i čula.

Sada lako može biti pojmljivo da je sve ove tri snage moguće izgraditi samo kad čovek prolazi kroz inkarnacije u telu od mesa, kad je u ovome telu takoreći odvojen od onoga što tu, iz jedne druge sfere, ulazi u njegovu duševnu sferu. Da telo od mesa ne odvaja čoveka od duhovnoga sveta i da mu ne nudi čulni svet kao spoljni svet, on ne bi mogao da se čudi. Čulni svet je za njega uopšte ono, pomoću čega se dešava da se može čuditi čulnim stvarima i da po njima mora ispitivati duh. Kada čovek ne bi bio odvojen od drugih, kada bi ljudi živeli kao zajedničko jedinstvo i kad bi se zajedničko duhovno provlačilo kroz svest svakoga pojedinca, kad ne bi svaka duša bila u nekome fizičkom telu, koje za nju takoreći izgrađuje neprobojan omotač i odvaja je od drugih, tada ne bismo ni mogli razvijati ono što nazivamo saosećajem. I kada ovo materijalno telo čoveka ne bi bilo obdareno traženjem stvari koje se mogu korigovati nečim drugim u njemu, savest se ne bi mogla osećati kao duhovna snaga koja opominje njegov svet nagona, strasti i požuda. Tako čovek mora biti inkorporiran u fizičkome telu, da bi mogao doživeti ove tri stvari: čuđenje ili divljenje, saosećanje i savest.

U naše vreme se malo mari za takve tajne, koje ipak tako duboko i značajno objašnjavaju svet postojanja. No, u osnovi uzeto, još nije bilo tako davno, kada su ljudi vrlo dobro vodili računa o takvim stvarima. To tek treba da rasvetlite sebi. Pokušajte da se samo jednom na primer snađete u svetu grčkih bogova, onih bogova o kojima peva Homer. Pokušajte jednom da pustite da na vaše duše deluje ono što su ovi grčki bogovi izvršavali svojim postupanjem, ili pokušajte da sebi objasnite kakvi impulsi postoje kod jednoga bića, koje kao da još predstavlja poslednji ostatak ranije generacije zemlje – kod Ahila, koji takođe vodi poreklo od božanske majke. Prođite kroz „Ilijadu“ i „Odiseju“, i pitajte Homera da li je ona bića što stoje između ljudi i bogova, pokretalo nešto što bi se moglo nazvati savest ili samilost. Pomislite samo jednom, kako je Homer svu svoju „Ilijadu“ izgradio na onome što zapravo besni i pustoši u vidu Ahilove srdžbe, znači jedne strasti, eminentne strasti. Morate zanemariti sve što inače stoji u grčkoj sagi: u „Ilijadi“ se radi jedino o onome što što je nastupilo kroz Ahilovu srdžbu, što znači kroz jednu strast. Pogledajte na sve što Ahil izvršava tokom prikaza, i ispitajte da li biste makar jednom mogli kazati: kod Ahila se pokreće nešto poput samilosti ili savesti. Takođe se pak nijednom ne pokreće ono što se može nazvati čuđenjem ili divljenjem. Homerova veličina je upravo u tome, što ovakve stvari prikazuje na tako zadivljujući način. Pratite kako se Ahil u „Ilijadi“ priprema, kad mu se pripovedi da se dogodila ova ili ona

strahota. On se ponaša sasvim drukčije od nekoga koji tu biva začuđen ili zatečen. Uzmite zatim same grčke bogove; oni razvijaju sve moguće nagone, za koje možete kazati da dobijaju izričito egoističan karakter kod čoveka koji je zatvoren u fizičkome telu. Kod bogova su oni duhovni, ali ni u čemu, što se iznosi u okviru sveta grčkih bogova, nema nikakve samilosti, nikakve savesti, kao ni onoga što se može nazvati čuđenjem. Zašto? Jer Homer i Grci znaju: tu se radi o bićima koja pripadaju ranijim dobima što su prethodila zemaljskome vremenu, gde bića, koja su tada proživela svoj ljudski razvoj, u ranije postojećim planetarnim stanjima još nisu bila primila čuđenje, samilost i savest u svoje duše. Uopšte se mora osvrnuti na ovaj potez: ranija planetarna stanja, koja je proživela naša zemlja, takva bića, koja su Grci poštovali u svojim bogovima, proživela su kao stepene svoga ljudskog postojanja. Ona uopšte nisu bila pri tome da im se u duše usadi čuđenje, samilost ili savest. Radi toga postoji zemaljski razvoj! Smisao zemaljskoga razvoja jeste u tome, da na njegovome tlu u ukupnosti bude usađeno ono, što tu ne bi moglo biti bez njega: čuđenje, divljenje, samilost i savest.

Setite se, kako sam čak upozoravao da je savest takoreći dokazivo nastala u određeno vreme helenstva, kako još možemo pokazati da kod Eshila čak nikakvu ulogu ne igra ono što nazivamo savešću, da su kod njega još prisutna sećanja na osvetoljubive furije, te da je tek kod Euripida jasno izneto ono što nazivamo savest. U grčko-latinskoj kulturnoj epohi tek malo pomalo nastaje pojam savesti. O pojmu divljenja ili čuđenja sam vam danas mogao kazivati, da se on razvija tek u vreme kada se počinje filosofirati u stilu grčko-latinskoga doba. I kada posmatramo jednu važnu činjenicu duhovnoga razvoja zemlje, ta činjenica baca veoma značajno svetlo na ono što se može nazvati samilost, saosećaj, što se takođe u pravome smislu može nazvati ljubav. U naše današnje materijalističko vreme je čak izuzetno teško dobiti pravo gledište o pojmu saosaćaja i ljubavi. Mnogi od vas će znati kako u naše današnje materijalističko vreme ovi pojmovi bivaju izmenjeni i karikirani, budući da materijalizam našega doba, što je više moguće, pojam ljubavi primiče pojmu seksualnosti, sa kojom on nema baš nikakve veze. To je tačka u kojoj naša savremena duhovna kultura ne samo da napušta ono što je razumsko, nego štaviše napušta ono što je uopšte još ikako dopustivo kod zdravoga mišljenja. Ovde razvoj našega vremena kroz svoj materijalizam gotovo dolazi ne samo na ono što je nerazumljivo i nelogično, nego ulazi i u nešto sramno, kad tako približava ono što se može nazvati ljubav i ono što se može podvući pod pojmom seksualnosti. Da pod određenim okolnostima uz ljubav između muškarca i žene može nastupiti seksualnost, nije razlog da se ova dva pojma dovode u što je moguće veću blizinu: ono što obuhvata ljubav i samilost – i ono specifično u seksualnosti. Logično je da se isto dešava ako recimo posmatamo dva pojma koja spadaju zajedno, pojam „lokomotiva“ i pojam „pregaziti“, jer lokomotive takođe ponekad pregaze ljude. Tako se danas spajaju pojmovi ljubavi i seksualnosti, jer se te stvari, pod određenim okolnostima, spolja mogu zajedno naći. To ovde ipak ne potiče od ikakvih naučnih pretpostavki, nego od

besmislenoga i delimično čak sasvim nezdravoga načina mišljenja našega vremena. – Naprotiv, jedna druga činjenica je veoma prikladna da nam ukaže na ono što je važno u pojmu ljubavi i saosećanja: naime ona čudesna činjenica, da se u određenome trenutku – reklo bi se – kod svih naroda u toku razvoja čovečanstva utvrđuje nešto, što se u mnogo toga međusobno bitno razlikuje, ali je u jednome jednako po čitavoj zemlji: u prihvatanju pojma ljubavi i pojma saosećanja. I opet je čudnovato da pet, šest, sedam vekova pre dolaska Hristova impulsa u čovečanstvo, po celoj zemlji nastupaju mudraci po pitanju shvatanja sveta. Oni se javljaju kod svih naroda. Od najvećega je značaja, kako šest vekova pre našega računanja vremena u Kini postoji kako Lao-ce tako i Konfučije, u Indiji Buda, u Persiji poslednji Zaratustra (ne onaj prvobitni!), u Grčkoj Pitagora. Kako su različiti ovi mudraci religija! Samo apstraktan um, koji ne može gledati na razlike, može recimo tako kao danas – što se pak može višestruko dešavati kroz jedan nered – upozoravati da Lao-ce ili Konfučije sadrže isto što i drugi mudraci religija. To nije slučaj. No jedno jeste slučaj kod svih njih: svi oni u svome učenju sadrže element, da saosećanje ili ljubav mora vladati od jedne do druge ljudske duše! Značajno je da se šest vekova od našega računanja vremena počinje buditi svest o tome kako da se, u nastavljanju struje razvoja čovečanstva, prihvati ljubav i saosećanje. – Tako bi se dakle moglo kazati: sve ukazuje na to koliko je, u daljem toku struje razvoja čovečanstva, nastupila savest, kao i ljubav i saosećanje, te da se, u vreme četvrte postatlantske kulturne epohe, dešavaju sve naznake kako je u razvoj čovečanstva uistinu uloženo ono što možemo nazvati smislom zemaljskoga razvoja.

Kako je beskrajno površno, neizmerno glupo kad ljudi na primer kažu: „Zašto je čovek najpre morao silaziti iz božanskih svetova u fizički svet, odakle ipak treba da se ponovo uzdiže u njih? Zašto nije mogao ostati gore?“ On to nije mogao jer je tek na zemlji, silaskom u fizički zemaljski razvoj, u sebe mogao da primi tri snage: divljenje ili čuđenje, ljubav ili saosećanje, i savest. Tako dakle moramo sebi kazati: gledamo na četvrto postatlantsko kulturno razdoblje, i vidimo kako tokom njega u čovečanstvo ulaze impulsi koji će – uistinu tek od tada – sve više i više morati prevladavati. – Danas je vrlo lako ukazati i na to, kako u čovečanstvu malo gospodari saosećanje i ljubav, kao i savest. Sigurno, na ove se stvari može već danas ukazivati, ali se istovremeno mora skretati pažnja kako je, još od grčko-latinskoga doba, ovako ili onako u svetu ropstvo bilo prihvaćeno, te da je čak i veliki filosof poput Aristotela uviđao prisustvo robova kao nešto što je nužno utemeljeno u prirodi čoveka, a da danas, kad još postoje nejednakosti među ljudima, u ljudskim dušama već postoji nešto poput stida spram određenih stvari, jer se od onih vremena već dotle razvila ljubav. Znači da se upravo one snage, što su tada ušle u razvoj čovečanstva, sve više i više razvijaju u dušama. Sada se više niko neće usuditi, ako na jednostran način recimo nema tragičnu Ničeovu sudbinu, da se sasvim otvoreno drži stanovišta kako danas ponovo, kao u Grčkoj, treba uvesti ropstvo. (Ničeove „pristalice“ pritom treba potpuno zanemariti, jer Niče bi se njih

potpuno odrekao pri zdravoj pameti.) I danas niko neće poricati da najuzvišeniji osećaji u ljudskoj duši jesu ljubav i saosećanje, kao i da zadatak čovečanstva mora biti da sve više i više profinjuje onaj glas koji, kao iz jednoga drugog sveta, odjekuje u njoj.

Pošto smo upisali u duše kako smisao zemaljskoga razvoja takoreći čini razvijanje ove tri karakteristične snage, pogledajmo sad na onaj impuls, koji smo tako često navodili kao najvažniji u okviru zemaljskoga razvoja, a koji upravo pada u četvrto postatlantsko kulturno razdoblje: na impuls Hrista. Već nam spoljašnje posmatranje pokazuje da on pada upravo u doba kada je zemlja bila zrela da razvije tri snage –čuđenje ili divljenje, saosećanje ili ljubav, i savest ili moralni zahtev – i kada ove tek nastupaju kao prava čovečja svojstva. Kako smo posmatrali impuls Hrista?

Posmatrali smo ga na taj način, da znamo kako je on zapravo nastupio u zemaljskome razvoju. Ovde bih vam dao napomenu s obzirom na ono što sam govorio o Hristovome impulsu, što sam kazao o zaostajanju jednoga dela spiritualnih snaga kao nečega natčovečanskog, kad je čovečanstvo počelo da ovde na zemlji proživljava svoj razvoj, kao i da je ovaj impuls ustrujao u vreme koje možemo naznačiti time da je ono u Bibliji nagovešteno Jovanovim krštavanjem na Jordanu. Tako je moglo da nastupi ono što nije primilo luciferske snage, što je čekalo do četvrtoga kulturnog razdoblja, da bi se tada sjedinilo sa čovečanstvom. Povežite to sa onim što sam često pominjao: kada se na ovaj način ne može upozoravati na stvari koje nam pokazuju kako duhovni svet igra ulogu u fizičkome, zapravo je rđava navika da se tome prilazi sa najspoljašnjijim apstraktnim pojmovima, kao na primer sa onima o „tri logosa“. Često sam naglašavao da običan čovek pod pojmom „logos“ sebi najčešće ne može predstaviti ništa osim pet slova. – Ako uprkos tome možete čuti da se, izvan našega pokreta, govori da je stvar kod nas bila prikazana tako da Hristos jeste drugi logos (pri čemu se događa kao da je to, što je rečeno izvan našega pokreta, bilo rečeno kod nas), tada možete uviđati da je dobro imati u vidu kako se danas neprestano upropašćava ono što je na dnevnome redu, ono što se ovde izriče. Dok se ovde trudimo da uvek opet i iznova utemeljimo, proširimo i sa svih strana sakupimo ono što može produbiti Hristov impuls, izvan polja našega rada stvari se prikazuju kao da ovde zabijamo neke apstraktne pojmove i da bi se moglo na spoljašnji način govoriti kako je Hristos drugi logos. No u teosofskome pokretu bi tako trebalo izoštriti savesti, da se zna kako se ne bi smelo dešavati tako nešto. Dogod je još moguće činiti stvari koje naprosto izopačavaju nazore drugih, teosofski pokret ne stoji na posebno visokome moralnom nivou, i ništa ne koristi kada se kaže da se u Teosofskome društvu mogu zastupati sva moguća mišljenja. To ostaje fraza, dogod sebi dopuštamo da na bilo kome drugom području širimo lažne nazore o onome što je neko zastupao. Sigurno da mora biti dopušteno širenje svakojakih mišljenja, ali ne i lažnih mnjenja o drugima. Nužno je da se u ovome pogledu izoštri spiritualna savest, jer će se inače iz teosofskoga pokreta izagnati svaki osećaj za istinu, a onda unutar našega pokreta nećemo moći dalje voditi neminovan

spiritualni život. Mi zaista moramo ozbiljno uviđati stvari, ne površno prelaziti preko njih. Moramo biti načisto da će se svakako manje moći objavljivati, kada se želi štampati samo ono što se sigurno zna. Uostalom, kakva je šteta ako se manje govori, kada se kazuje samo ono što je istinito i stvarno? U zadnje vreme bi se u stranim časopisima moglo pročitati kako se kod nas o Hristu govori kao o drugome logosu, i kako je ovde zastupljen jedan teosofsko-hrišćanski pravac koji pasuje samo u Nemačkoj, ni u jednoj drugoj zemlji. Moglo se pročitati kako se ovde bavimo jednom uskogrudom teosofijom, te kako se u Lajpcigu u određenome, veoma poznatom centru, bave jednim širokogrudim teosofskim pokretom. Kada se čita tako nešto, mora se kazati: da li je u teosofskome pokretu prisutna ona sveta izoštrenost savesti, koja je nužna za jedan spiritualni pokret? I ako mi nemamo onu svetu izoštrenost savesti, ako se ne osećamo strogo obavezni prema najsvetijoj istini, onda ne možemo napredovati ni na jednome drugom putu! – To je moralo biti rečeno. I upravo će unutar teosofskoga pokreta biti nužno da se pomalo pripazi na ono što se uvek predstavlja kao ljubav i saosećanje.

Ako sad Hristov impuls uočimo tako da u njemu vidimo dostrujavanje onoga duhovnog impulsa koji je zaostao u davno lemursko doba, koji se sjedinio sa zemaljskim razdvojem u četvrtoj postatlantskoj epohi, i to u času koji je označen Jovanovim krštenjem na Jordanu, koji je pak dovršen kroz Misterijum sa Golgote, tada u ovome Hristovom impulsu – ako ga tako sebi prikažemo – imamo nešto o čemu uvek iskazujemo kako ono što nazivamo „Hristos“, tada nije bilo inkorporirano u običnoga fizičkog čoveka. Znamo kako je komplikovano bio uobličen Isus iz Nazareta, da bi, tokom tri godine svoga života, mogao da primi Hristov impuls. Zato nam je jasno da je tokom te tri godine, obavijen sa tri omotača jednoga drugog čoveka, Hristov impuls živeo na zemlji, ali nam je takođe jasno da Hristov impuls tada nije bio inkorporiran na zemlji, nego je on samo prožeo, ispunio telo onoga koji je tu postojao kao Isus iz Nazareta. Moramo razumeti kada se kaže da ne može biti reči o nekome povratku Hrista, već samo o jednokratnome impulsu u vreme palestinskih događaja. Tada su, pri Jovanovome krštenju, od Isusa iz Nazareta ostali samo njegovo fizičko, etersko i astralno telo, i bili ispunjeni Hristovim impulsom koji je u njima, skoro tri godine, obilazio zemlju. Znamo da je od toga vremena Hristos povezan sa duhovnom atmosferom zemlje i tamo ga mogu naći oni koji hoće da ga prihvate. On je od onih vremena prisutan u duhovnoj atmosferi zemlje, gde pre toga nije postojao. Važan urez u zemaljski razvitak jeste da zemlja otada sadrži nešto što ranije u sebi nije sadržala.

Ako pogledamo oko sebe, vidimo razna carstva prirode, i znamo da način, kako mi na njih gledamo, nije nešto stvarno već je to maja, velika iluzija. Kad pogledamo carstvo životinja, tu imamo nastajanje i nestajanje pojedinih oblika, i imamo grupne duše kao jedino što ostaje. Kad pogledamo biljke, uvek vidimo kako neke od njih nastaju ili nestaju, ali iza njih vidimo duh zemlje, koji smo prikazali kao nešto što ostaje. Slično je i kod minerala. Tako vidimo da je trajno ono što je duhovno, dok fizičko – svejedno da li je reč o životinjskome, biljnom

ili mineralnom carstvu – ne možemo uviđati kao da je trajno. Kad proces zemlje pratimo spoljnim čulima, vidimo kako se zemaljska planeta postepeno troši i kako će se jednom raspršiti kao zemaljska prašina. Karakterizirali smo šta će biti kada zemaljsko telo bude odbačeno od strane duha zemlje, kao što pojedino čovekovo telo biva odbačeno od strane čovekova duha. Šta će ostati kao najuzvišenija supstanca zemlje, kad ova bude prispela na svoj cilj? Na zemlji će postojati Hristov impuls, biće takoreći prisutan kao duhovna supstanca. On ostaje, i tokom zemaljskoga razvoja biva prihvaćen od strane čoveka. No kako on dalje živi? Dok se tokom tri godine hodao po zemlji, on nije po sebi imao fizičko, etersko i astralno telo. Ova tri omotača je primio od Isusa iz Nazareta, ali kada zemlja bude prispela na svoj cilj, ona će – kao i ljudska bića – biti sasvim izgrađeno biće, koje odgovara Hristovome impulsu. Odakle pak Hristov impuls uzima svoja tri omotača? Od onoga, što se može primiti jedino od zemlje. Što se od onoga zemaljskog razvoja, koji je započeo Misterijumom Golgote, od četvrtoga postatlantskog kulturnog razdoblja nadalje proživelo u čuđenju ili divljenju nad stvarima, sve što u nama može živeti kao čuđenje i divljenje, to napokon prilazi Hristu i sačinjava astralno telo Hristova impulsa. Sve što u ljudskim dušama zauzima mesto kao ljubav i samilost, tvori etersko telo Hristova impulsa, i sve, što u ljudima živi kao savest i produševljava ih od Misterijuma sa Golgote do zemaljskoga cilja, formira fizičko telo Hristova impulsa, ili ono što mu odgovara.

Upravo tako dobija pravo značenje rečenica iz jevanđelja: „Kad učiniste jednom od ove moje najmanje braće, meni učiniste”.⁴ Tu smo okarakterisali da ono što se dešava od čoveka ka čoveku, Hristos oseća kao pojedine nadosleđujuće atome svoga vlastitog eterskog tela. Jer ono, što se razvija kao ljubav i saosećanje, formira etersko telo Hrista. Tako će on na cilju zemaljskoga razvoja na dvostruki način biti obavijen onim što je živelo u ljudima i što će, kad oni budu izlazili iznad svoga „ja”, postati omotač za Hrista.

Sad zapazite kako se ljudi saživljavaju sa Hristom. Od Misterijuma sa Golgote do na zemaljski cilj, ljudi će bivati sve savršeniji i savršeniji dok se razvijaju ka onome što u njima može postojati, budući da su oni ja-bića. No ljudi će biti povezani sa bićem Hrista, koji je stupio među njih, dok neprestano izlaze iz sebe, kroz divljenje i čuđenje, utemeljuju astralno telo Hrista. Hristos sebi ne gradi vlastito astralno telo, nego će ljudi, u onome što u sebi nalaze kao čuđenje ili divljenje, doprinositi astralnome telu Hrista. Njegovo etersko telo će biti izgrađeno kroz saosećanje i ljubav koja će vladati od čoveka do čoveka, a njegovo fizičko telo kroz ono što će se kao savest obrazovati u ljudima. Kadgod čovek greši na ova tri područja, istovremeno Hristu na zemlji uskraćuje mogućnost da se sasvim razvije, što znači da zemaljski razvoj ostaje nepotpun. Ljudi koji ravnodušno idu po zemlji, koji se ne žele upoznati sa onim što im se može otkriti na zemlji, kroz svoju ravnodušnost uskraćuju mogućnost potpunoga razvoja astralnoga tela Hrista. Ljudi koji ne razvijaju samilost niti

⁴ Matej, 25:40.

ljubav i tako ovde žive, sprečavaju da se potpuno razvije etersko telo Hrista, a oni, koji su bez savesti, isto to sprečavaju za njegovo fizičko telo, što pak znači: sprečavaju da zemlja uopšte dođe do cilja svoga razvitka.

Tako moramo uzeti u obzir pobeđivanje egoističkih principa zemaljskoga razvoja. Zato će se Hristov princip uvek nanovo i iznova uživljavati u ljudsku kulturu, i svoj će nastavak doživeti ono što je ovde bilo prikazano u potonjem predavanju, kada se ukazivalo kako se na primer u Rafaelovim slikama Hristov impuls na interkonfesionalan način uživeo u čovečanstvo. Da, pitanje koje još treba razrešiti jeste spoljašnji slikoviti prikaz Hrista, kako on treba da bude spoljašnje slikovito prikazan. Kroz ljudske duše će na zemlji morati ići mnogi osećaji, ako uz mnoga traženja, učinjena tokom epoha, treba da dođe i ono što će u neku ruku pokazati šta predstavljaj Hristos kao natčulni impuls koji se uživljava u zemaljski razvoj. U dosadašnjim pokušajima su često bili prisutni naleti takvoga prikaza Hrista, jer se moralo istaći ono što nastajuća spoljašnjost prikazuje kao učlanjenje impulsa čuđenje, saosećanja i savesti. Što se u tome izražava, mora bit izraženo tako da Hristovo lice bude toliko živo da ono što čoveka čini zemaljskim čovekom, dakle ono čulno-pohlepno, bude savladano onim što produhovljava i spiritualizuje to lice. U tome licu mora postojati najveća snaga da bi se sve, što je zamislivo kao najviši razvoj savesti, prikazalo u jedinstveno formiranoj bradi i ustima, kad on stoji pred nama, kad će da ga formira slikar ili vajar – sa ustima na kojima se može osetiti da ona tu nisu zbog jela, već da bi iskazala ono što je u čovečanstvu nekad bilo negovano kao moralnost i savest, te da poput tih usta bude formiran sav koštani sistem, sistem njegovih zuba i donja vilica. To će doći do izražaja u jednome takvom licu. Sa ovom donjom formom lica će biti vezana snaga koja usitnjava i drobi sav ostali čovečji organizam, koja uzračava tako da ovaj dobija drugi oblik, čime bivaju savladane izvesne druge snage. Tako će biti nemoguće da se Hristu, koji će imati takva usta, ikako daje telesna forma kakvu ima današnji fizički čovek. Njemu će se naprotiv davati oči, iz kojih će govoriti sva moć saosećanja kojom se mogu prepoznati oči bića – ne da bi primali utiske, već da bi čitavom dušom pristupali njihovoj radosti i tugi. Njegovo čelo će biti takvo da se neće moći naslućivati razmišljanje o čulnim zemaljskim utiscima, nego će to čelo štrčati malo napred iznad očiju i biti zasvođeno iznad dela mozga, ne kao čelo mislioca koji dalje prerađuje utiske, nego će se iz njega iskazivati divljenje – iz čela koje se ističe nad očima i lagano se zasvođuje unatrag preko glave, izražavajući ono što se može nazvati divljenjem nad misterijama sveta. To će morati da bude glava, kakva se ne može sresti među fizičkim ljudima.

Svako slikanje Hrista bi zapravo moralo biti nešto poput ideala o njemu. I osećaj, koji teži ovome idealu kome na kome se istrajavalo u razvoju, jeste: ukoliko će se čovečanstvo umetnički baviti prikazivanjem najvišega ideala kroz spiritualno učenje, za taj razvoj sve više i više mora nastajati osećaj: kad hoćeš da slikaš Hrista, ne smeš pogledavati nešto što je tu, već moraš jačati sebe, pustiti da deluješ i iznutra se prožmeš svim onim što ti može dati duhovno

udublјivanje u duhovni razvitak sveta, kroz tri vaŹna impulsa čuđenja, saosećanja i savesti.

*

SEDMO PREDAVANJE

Dornah, 20. maj 1920.

Prethodne sedmice smo upriličili razmatranje o tome kako će se u toku epohe zemaljskoga razvoja, koja će slediti našoj, kao naravno i tokom same naše epohe, kako će se u to doba razvijati Hristov impuls u čovečanstvu. Videli smo se da će se takoreći oko Hristova impulsa kao telesni omotači obavijati: divljenje ili čuđenje kao njegovo astralno telo; samilost ili saosećanje, koje su ljudi proživeli u svojim osećajima, formiraće njegovo etersko telo, te da će sve ono što se događa pod uticajem impulsa savesti, formirati njegovo fizičko telo. Tokom vremena, koje nam još stoji na raspolaganju za zemaljski razvoj, na taj će se način potpuno izgraditi ono idealno biće koje – možemo kazati – s obzirom na „ja“ jeste sami Hristov impuls, a koje je u zemaljski razvoj ušlo početkom našega računanja vremena, odnosno sa Misterijumom Golgote. Tako se kod nas radi o tome da takoreći s jedne strane ovde okarakterišemo osnovnu nijansu, osnovni karakter ideala čovekove budućnosti. Danas ćemo pokušati da, sa druge strane, dodamo još jednu boju razlaganjima od prošle sedmice.

Setite se da Hristov impuls takoreći pada upravo usred vremena, koje je sledilo velikoj atlantskoj katastrofi. To vreme u neku ruku možemo shvatiti kao da teče od velike atlantske katastrofe do naredne katastrofe, o kojoj se može čitati u predavanjima o „Apokalipsi“ (Nirnberg, 1908.). Ako hoćemo da usred ovoga vremena postavimo suštinski događaj čitavoga zemaljskog razvoja, tada upravo imamo Hristov impuls. Nije potrebno da samo jednom bezuslovno okrenemo pogled prema Palestini, da bi uvideli – kao što smo saznali iz razlaganja poslednjih sedmica – kako se u tome času dogodilo nešto najvažnije u zemaljskome razvoju. Možemo jednostavno uočiti grčko-latinsku kulturnu epohu koja pada baš u sredinu, dakle u četvrto postatlansko razdoblje, i treba samo da se podsetimo na neke karakteristične okolnosti ovoga doba, koje na primer možemo porediti sa onim što se dešavalo u jednome sličnom području prethodnoga trećeg kulturnog razdoblja, i sa onim što se dešava u naše sadašnje vreme. Odmah treba da vam se istakne jedna poznata okolnost.

Mi smo češće karakterisali biće grčkoga hrama. Istakli smo iz čega se sastoji to biće i objasnili da grčki hram kroz svu svoju formu, kroz svoju u sebi dovršenu celovitost jeste takav, da ga osećamo kao nešto u sebi sadržano – ako se samo pri posmatranju ne nalazimo u njemu – pa, u osnovi uzeto, čak i kada se misli da u blizini nema baš nijednoga čoveka. Ljudi, koje zamišljamo u grčkome hramu, zapravo su uvek nešto što smeta. Oni ne spadaju u njega, ne pripadaju unutra. Jer šta je grčki hram? On je u čitavoj svojoj formi zamišljen, i može se razmeti, samo kada ga posmatramo kao obitavalište nevidljivoga živog boga, koji silazi do fizičkoga plana. I ono što možemo nazvati idejom grčkoga hrama, shvatamo kad u njemu zamislimo boga – nijednoga čoveka – samo boga koji je na zemlji, na fizičkome planu izgradio kuću za stanovanje. Ljudi su koliko je moguće daleko. To je činilo nužnom ovu arhitekturu grčkoga hrama.

To je moglo nastupiti jedino u razdoblju u kome je takoreći sve što je živelo na fizičkome planu, moralo da bude prožeto božansko-duhovnim. Ljudi, čiji su putevi takoreći svuda izgledali kao prožeti božanskim, mogli su se osećati tako da je među njima mogla nastati reč, koju tako duboko uzimamo u srca: „Radije biti sluga u gornjem svetu, nego kralj u carstvu senki!“, što znači u svetu koji se susreća posle prolaska kroz dveri smrti. To je bilo ono razdoblje, u kome su ljudi bili najviše povezani sa fizičkim planom i njegovom duhovnosti koja ih je prožimala.

Uporedimo građu grčkoga hrama sa bilo čime u prethodnome vremenu, kao i sa onim što je u naše vreme predalo ton i istinsku osnovnu nijanasu. Mogli bismo uzeti makar šta iz prethodnoga vremena, egipatski hram, piramide. Oni se mogu razumeti tek kada se shvataju kao stremljenje ljudi naviše ka božanskome, onome božanskom koje još nije sišlo do fizičkoga plana. Kad uočavate arhitekturu onoga vremena, možete u svakoj liniji, u svakoj formi videti stremljenje ljudi ka božansko-duhovnome. No u onome, što je tajanstveno i duboko simbolično u ovim građevinskim delima, uviđemo da je ljudima takoreći bilo potrebno još nešto da bi kroz ovu arhitekturu nalazili put do božansko-duhovnoga. Bila im je potrebna jedna priprema: morali su biti na prvome stepenu posvećenja. Tako treba razumevati i arhitekturu Male Azije. – Za naše vreme možemo kazati, da je osnovna nijansa arhitekture bila predata kroz gotiku. To je okultna činjenica. Nemoguće je gotsku katedralu zamišljati kao grčki hram, jer ona je upravo nepotpuna bez verujuće zajednice u njoj. Ona se bez toga ne može zamisliti! Sve njene forme su takve da treba da prime molitve verujućih, upravo verujućih u suprotnosti spram posvećenih kod starih Egipćana. Ko može procenjivati takve stvari, taj zna, i to iz toka koji je razvoj forme poprimio od egipatskoga hrama, preko grčkoga do gotske katedrale: tu je ušao i zahvatio mesto impuls, koji je vodio naviše do ljudskoga „ja“! Na svim se područjima može pokazati kako Hristov impuls obuzima ljude, kako se on utiskuje u sve zbivanje i sve postojanje, i upravo zato izgleda groteskno kada svakojaki filozofski i teološki pogledi na svet veruju kako mogu govoriti da primanje Hristova impulsa zavisi od bilo kakvih istorijskih dokumenata. On uopšte ne zavisi od njih, nego jedino zavisi od razumnoga, smisaonog posmatranja razvoja čovečanstva, jer kada se on shvata, vidi se kako se tu zbivao isti tok kao i u arhitekturi. Jer onaj posvećeni, koji je mogao da razume jedino forme arhitekture egipatsko-haldejskoga doba odnosno treći postatlantski period, znao je da se najpre mora *uzdići* iznad običnoga ljudstva. Tada se mogao uzdići u region božansko-duhovnoga života. Posvećeni, koji je živio u četvrtome postatlantskom kulturnom razdoblju, znao je da u fizičkome svetu živi zajedno sa božanskim, ali da ima najnezatniju vezu sa onim što su Grci nazivali svetom senki, jer su ljudi više bili spušteni u fizički svet. I kada se bogovi nisu u hramovima sjedinjavali sa ljudima, za osećanja Grka nije postojala nikakva veza sa tim drugim svetom.

Posle četvrtoga postatlantskog kulturnog razdoblja, došlo je do nečega drugog, do toga da je svaka duša, takva kakva je bila, mogla da nađe put ka

božansko-duhovnome. Izuzetno je važno da ovo uočimo, jer to je samo najkonkretniji izraz činjenice da su ljudi pradavnih vremena čitavom svojom svesti, znanjem i duševnim životom bili još bliže duhovnome, da su zatim sišli na fizički plan i sada treba da se opet postepenu uzdižu. I dok je Hristov impuls najpre bio nesvesno praćen od strane ljudi, mi stojimo u onome razdoblju kada se svesno mora zbivati to uzdizanje.

Osim toga, znamo da je u naše vreme prisutna neka vrsta ponavljanja egipatsko-haldejskoga razdoblja. U sedam uzastopnih kulturnih razdoblja, grčko-latinsko razdoblje stoji za sebe. Ono se ne može ponoviti, jer stoji u sredini. Treće kulturno razdoblje se na određeni način ponavlja u naše vreme; drugo, prapersijsko, ponoviće se u šestoj kulturnoj epohi, a prvo, praindijasko razdoblje, ponoviće se u sedmoj kulturnoj epohi ka kojoj pogledujemo u dalekoj čovekovoju budućnosti, pre jedne velike, ogromne katastrofe. Ono se neće ponoviti na isti način, ali će ipak u svemu, što je pre bilo tu, u tome ponavljanju biti utisnut Hristov impuls.

U osnovi uzeto, u starija vremena je osobito bila prisutna svest o onome što se dešavalo sa razvojem čovečanstva. Naravno, starija vremena su uglavnom mogla biti svesna o silasku čovečanstva, o njegovome silasku iz božansko-duhovnih visina do fizičkoga plana. Sada se to opet priprema. Sve se dešava malo pomalo. Impuls ponovnoga uzdizanja, koji je svakako dat tek sa Misterijumom Golgote u četvrtome potlantskom razdoblju, takođe se već ranije pripremao. Kao impuls, on je imao svoje preteče. Mi smo jedno prethodništvo posmatrali u likovima Ilije i Jovana Krstitelja, između ostalih. Ali ne samo unutar kulturne struje koja je potom došla na Zapad, nego unutar svih kultura nalazimo svest da je čovečanstvo sišlo iz božansko-duhovnih visina i u budućnosti – ukoliko ona dođe – mora se gledati jedan novi uspon u božansko-duhovne svetove. Ako ćemo da uočimo karakteristična gledišta najrazličitijih naroda, ona će nam moći pravilno objasniti kako su ljudi o onome, što je upravo pomenuto, stvarali predstave tokom vremena, te mi treba da istaknemo samo jednu činjenicu o kojoj govore predanja zaista svih naroda, koja se svakako može odnositi na ono što je najraznovrsnije, ali što u svojoj potonjoj fazi treba da se odnosi na nešto sasvim određeno. O toj se činjenici mnogo razmišljalo, i sa njom se biva načisto tek kada se o njoj razmišlja u okultnome smislu. To je predanje o velikome potopu. Izvesno, sa ovim se predanjem vezuje mnogo toga što se odnosi na ranija vremena. No treba da se okultno prati sledeće: da narodi onog vreme (i to svi narodi, koji su ostavili dobre istorijske spomenike ili sage), koje otpilike leži tri milenijuma pre Misterijuma sa Golgote, postavljaju kao vreme zbivanja velikoga potopa, tako da, ako se vratimo tri milenijum pre toga, dolazimo do onoga što se upravo zamišljalo kao veliki potop i imalo u vidu kao poslednji događaj. Danas ne bismo imali dovoljno vremena da pokažemo razloge zbog kojih se ovim potonjim potopom, koji treba da leži tri milenijuma pre našega računanja vremena, nije moglo misliti na neku veliku katastrofu niti na neki potop u fizičkome smislu. Podrazumeva se da se time nije mislilo ni na veliku atlantsku katastrofu, jer ova leži još dalje unatrag.

Time se dakle moralo misliti na nešto sasvim drugo. Pa ipak, ne bi trebalo izgubiti iz vida činjenicu da predanja svih naroda, koji dolaze u obzir, postavljaju veliki potop u četvrti milenijum pre našega računanja vremena. (Ova se vremena doduše tačno ne poklapaju, ali se slažu u bitnome.)

Zbog čega? Molim vas da se podsetite na jednu stvar, koju sam češće kazivao: da za pogled na svet prvoga postatlantskog kulturnog perioda, čiji su učitelji bili veliki sveti riši, u obzir dolazi čovečje etersko telo, koje je tada uglavnom bilo delatno, dok je u prapersijsko kulturno doba posebno bilo delatno čovečje astralno telo ili telo osećaja, u egipatsko-haldejsko vreme duša osećaja, u grčko-latinsko vreme duša razuma ili ćudi, u našoj današnjoj epohi duša svesti, i sada idemo u susret vremenu kada će, u ispoljavanju kulture, postepeno istupati ono što nazivamo duhovnim Ja. Dok se čovek tako razvijao, događalo se nešto vrlo značajno sa onim što je doživljavala njegova duša. Zamislite samo jednom da je drevni Indijac, Praindijac, o kome vede više ništa ne znaju, takoreći posmatao svet onako kako se ova slika sveta predaje kad je prvenstveno delatno etersko telo! Pomoću eterskoga tela čovek nije mogao gledati napolje kao danas; on nije mogao dobiti sliku sveta kakva je današnja, nego kroz etersko telo sve dolazi iznutra. Današnji čovek dobija još samo neku slabu, mutnu sliku o načinu kako se ostvaruje pogled pomoću eterskoga tela, i to kada se priseti kakvi su njegovi snovi. U praindijsko vreme su ljudi, jedan o drugome, u najvišem stepenu znali samo ono što su im davali živi snovi i vizije. Ako bi neki čovek na putu sreo drugoga, on tada nije mogao spoljnim okom gledati kao danas. Bila bi predrasuda verovati da je on to mogao. On je svakako gledao sliku, koju je imao pred sobom. Čovek je još bio okružen nekom vrstom auričnoga oblaka, i što je fizički imao pred sobom bilo je uvijeno u neku vrstu magle. On je opažao sasvim drukčije. I u onome što se, nasuprot današnjem shvatanju, opažalo u rasplinutim slikama (ovo je opažanje naprotiv imalo najveći duhovni značaj), za stara vremena je bilo jasno to što je strujalo naniže iz svetskoga prostora, iz sveta zvezda. – Za drugi postatlantski kulturni period postepeno prilazi sposobnost spoljnoga gledanja, ali na čudnovat način još ostaje sposobnost uviđanja u svetske prostore. Dok je naniže sve još ostajalo rasplinuto, stari Persijanac je jasno gledao svet zvezda. Zato je razumljivo da zaratustrizam odmah upućuje ljude na ono što dolazi iz svetskoga prostora, na sunčevu svetlost (na Ahuru Mazdao ili Ormuzda). Do toga dolazi zato, jer je tu bilo delatno ono što nazivamo astralnim telom. Na kraju ovoga razdoblja, već se priprema gledanje napolje. Dugo su prilazili impulsi, da se stvari gledaju kao danas. Čovečanstvu je dakle bio dat impuls, da malo pomalo izviruje na fizički plan. I ovaj impuls ljudima prilazi tako da oni postepeno prelaze na sasvim novi način promatranja, koji je čovečanstvu postepeno nicao pred očima, i to recimo na sledeći način.

Kad bismo hteli da okarakterišemo šta su ljudi tada osećali i šta se moglo označiti kao „svitanje“, mogli bismo da kažemo: kada je prapersijsko razdoblje išlo ka kraju i naredno zasijavalo kao jutarnje rumenilo budućnosti, oni su osećali: „Više nećemo tako jako doživljavati ono što je za nas postojalo kao

božansko nasleđe iz starih vremena, ono što je bilo unutarne čovekovo gledanje i vizionarsko vidovnjaštvo, kada je čovečanstvo u atlantsko vreme živelo zajedno sa božansko-duhovnim svetovima". Ljudi su gledali unazad. Za njih su bila najvažnija sećanja, u kojima je odmah izranjala živa slika sna o tome kako su bogovi formirali svet kroz lemursko i atlantsko doba. Ova sećanja su se osećala kao nešto što se povlačilo pred čovečanstvom i što je postepeno dogorevalo. I osećalo se da će sada doći nešto gde se čovek mora umešati sa onom što u njemu govori o spoljnome svetu, što mu zatamnjuje svetlo unutarnjega duhovnog sveta i primorava ga da gleda iznutra-spolja, da bi spoljni svet imao kao svoj. Ovo vreme se sve više primicalo. I najviše, najjasnije – moglo bi se kazati – su to osećali oni koji su tada spadali u znalce stare Indije. Oni su to osećali kao neku vrstu božanskoga impulsa, koji je prilazio ljudima i delovao tako što ih je prisiljavao da sami kroz sebe, kroz svoje istupanje u fizički svet, zamišljaju šta im prilazi iz toga fizičkog sveta. Ovaj božanski impuls, zamisliv kao božansko biće, naslednici staroga indijstva – koji su dakle sada živeli u drugome kulturnom razdoblju – shvatali su tako što su ovo biće nazivali Pramatezis. I ovako bi recimo trebalo da saosećamo sa nekim drevnim Indijcem, koji je živio u ono vreme: prilazi božanstvo Pramatezis. Ono ljudima otima staro vođstvo starih bogova; ono čini da iščezne ono što je, kroz unutarne vidovito gledanje, bilo dobijeno o svetu i primoravalo čoveka da izviruje na fizički plan. Pomračuje se svet starih bogova. Prilazi vreme u kome ljudi više ne mogu iz svojih duša gledati u svet bogova, nego gde će oni gledati u spoljni svet. Približava se kali-juga, „crno razdoblje“, koje više nije jasno, svetlo doba starih božanstava, i koje, budući da se povlače stari bogovi, biva uvedeno kroz božanstvo Pramatezis.

Kaže se da je početak kali-juge bio 3101. godine pre našega računanja vremena, dakle upravo u vreme kad i indijska predanja postavljaju veliki potop. Jer oni su kazivali da potop spada zajedno sa prilaskom kali-juge, a kali-jugu su shvatali kao potomka boga Pramatezisa.

Provalila je kali-juga. Znamo da je ona došla do kraja tek u naše vreme, te da sad moramo nalaziti uzdizanje u duhovni svet, kao i da zato postoji duhovna nauka! Jer, kao što je započeta 3101. godine pre našega računanja vremena, tako se kali-juga morala okončati 1899. godine. Zato je 1899. važna godina. Zato čovečanstvo mora tako shvatati ideal svoje budućnosti, da se ono sad mora opet uzdizati u duhovne svetove.

Vreme koje je prethodilo usponu kali-juge, ipak je imalo i ono što je karakteristično za prapersijsko doba gde su se još, kroz astralno telo, uzdizala stara sećanja. Sada se pak moralo okrenuti ka spoljašnjosti. To je bio silan prelazak, koji se kod mnogih ljudi ispunjavao tako da zadugo nisu baš ništa gledali, da se kroz snage ljudskoga razvoja raširila pomračina nad ljudskim dušama. Ovo pomračenje, ovo stanje spavanja koje je proživljavalo čovečanstvo, nije se ostvarivalo kroz duga vremena, već u stvari samo kroz sedmice. No ipak se proživljavalo ovo stanje uspavanosti, iz koga mnogi više nisu izašli. U tome su mnogi propali, i samo ih je malo preostalo na

najrazličitijim tačkama zemlje. Danas nemamo dovoljno vremena da bi se opisalo kakva su tu stanja nastupila. Ukratko se može kazati kako su ova stanja, time što je propao veliki broj ljudi, bila vrlo, vrlo neugodna, i samo su se, na malome broju punktova zemlje, ljudi ponovo budili iz velike duhovne poplave koja se, poput sna, bila raširila nad dušama. Najveći broj duša je ovo stanje spavanja osećao kao „utopljenost“, a samo mali deo kao ponovni uspon. Zatim dolazi upravo „crno razdoblje“, obezboženo doba.

Da li su i drugi ljudi na zemlji znali o ovim činjenicama?

Da! Mogli bismo obilaziti razne narode, i na svoje čuđenje nalaziti kako su ljudi u najširim krugovima svakako znali da se zbivala utopljenost svesti i da se u trećem postatlantskom kulturnom razdoblju, kroz poseban razvoj duše osećaja, znači kroz gledanje napolje, moralo pojaviti nešto sasvim novo. Indijci su to osećali tako što su kazivali: kali-juga nastaje kao nasleđstvo Pramatezisa. Šta su kazivali Grci? Sasvim isto, samo što je kod njih Pramatezis postao Prometheus, što je potpuno isto. On je brat Epimeteusa. Ovaj još reprezentuje ono što gleda unatrag na pradavna vremena. Epimetej je onaj koji razmišlja, a Prometej taj koji već mora unapred misliti o onome što se spoljašnje izvršava. I kao što Pramatezis ima svoje potomstvo u kali-jugi, tako i Prometej ima svoje potomstvo: potrebno je da samo reč kali-juga odgovarajuće obratimo u grčko „kalion“ i, budući da su Grci osećali kako je to crno razdoblje, tu dobijamo „deukalion“. To je ista reč kao i kali-juga. Pri tome se ne radi o nekome izmozgavanju, nego o jednoj okultnoj činjenici. Iz toga dakle vidimo kako su Grci znali isto što i Indijci. Neka se to navede samo kao primer koji nam može pokazati kako su ljudi u njihovim pradavnim vidovitim stanjima dobro znali o čemu se tu radilo, i kako su u moćnim slikama znali dovesti do izražaja ono što se događalo. Jer, grčka saga nam pripoveda kako je Deukalion, na savet njegovoga oca Prometeja, izgradio drveni sanduk; u njemu su se spasili propasti jedino on i njegova žena Pira, kada je Zeus hteo da potopom uništi ljudski rod. Deukalion i Pira, koji su zatim prispeli na Parnas, za Grke znače izlazak novoga ljudskog roda. Deukalion je sin Prometeja – i u međuvremenu pada „potop“, koji se za najrazličitije narode dojavljivao kao proces u stanju svesti.

Upravo je svojevrsno da mi, kada se udubimo u čudesne slike koje su sadržala predanja raznih naroda, dolazimo do toga kako je, kod ovih različitih naroda, živela istina o razvoju čovečanstva.

Time što su ljudi postepeno kretali ka razdoblju kali-juge, što su ulazili u treće postatlantsko kulturno doba, gubila su se stara vidovita saznanja. I mi, koji treba da ponovimo to treće kulturno razdoblje, sad upravo moramo gledati kako ova saznanja ponovo nastaju u jednoj novoj formi. Pre četrnaest dana smo naveli karakterističan primer o tome, kako se ova saznanja ponovno utvrđuju. Pokazali smo kako je ona kultura, koju treba zamisliti kao zapadnjačku, ali sa njenim ishodištem u starohebrejskoj, prvenstveno uočavala pojedine ličnosti, kako ona, jer je na fizičkome planu davala samo pojedine ličnosti između rođenja i smrti, ne može svoju glavnu pažnju usmeriti na ono

što ide kroz razne epohe, već samo na postojanje pojedinih ličnosti. Tu ne protiče život između rođenja i smrti na višem planu, nego na fizičkome. Sada moramo osećati: pošto je kali-juga došla do svoga kraja, zapovest razvoja čovečanstva je da ono oseti kako se mora dovesti do svesti ono što je nužno za čovečanstvo – da malo pomalo moramo iz dubina istraživanja donositi ono što je izgubljeno tokom kali-juge. Pokazao sam kako postepeno moramo opet posmatrati tekuću individualnost, pokazao kako je Zapad imao jedan niz razdvojenih personalnosti – Ilija, Jovan Krstitelj, Rafael, Novalis – i kako sada, dok pripajamo ono što nam dolazi iz duhovnih svetova, pred oči dovodimo tekuće niti duše, tekuću individualnost koja je ista u Iliji, Krstitelju, Rafaelu i Novalisu.

U tome pogledu moramo biti sasvim načisto, da u okviru našega duhovnog pokreta moramo svesno težiti ovoj misiji, kao i da je ova misija potrebna zemaljskome razvoju i zemaljskoj kulturi. Jer, kroz puko dalje življenje davnih događaja i starih saznanja, ne bi se mogao dešavati dalji razvoj kulture. Takođe sam dovoljno isticao, šta za ljudsku dušu znači da obogaćuje, da oplodjava ono što je došlo iz starih vremena, čime se opet dobija nešto novo. No moramo biti načisto da svakako – kao što je za ljude bilo sasvim vanredno važno da dožive jedan prelazak od življenja u astralnome telu ka duhovnome životu duše, prvenstveno u duši osećaja – da sad postepeno težimo izlasku iz života u duši svesti i življenju u duhovnom Ja. Često sam napominjao, kako se ispoljava ulaženje u duhovno Ja. Ukazivao sam da ljudi, koji će doživeti pojavu Hristova impulsa u naredne tri hiljade godina, bivaju sve brojniji, da ljudi postepeno bivaju sposobni da dožive Hristov impuls u duhovnim svetovima. Čitavo doživljavanje i ustrojavanje duhovnoga sveta će pak biti nešto, sa čim će se ljudi u toku naredne epohe sve više i više oglašavati. I nije dovoljno da se na primer teoretski zna kako ljudi „u opštem“ dalje žive posle smrti, nego će se osećati da sav život, sve posmatranje života, čitava slika o životu mora da se postavi na ono gledište, koje o tome zna: kad čovek korača kroz dveri smrti, on opet dalje živi; to je samo jedan prelazak. Dok čovek još nije umro (što će se sve više pokazivati ne kao teorija, već kao znanje), on fizički deluje na nas pomoću svoga tela. Kada umre, iz duhovnoga sveta duhovno deluje na naš fizički svet. On je tu. – Ljudi će učiti da život postavljaju u svetlost takvih činjenica, i da računaju sa odgovarajućim činjenicama.

Pretpostavimo da neko treba da vaspitava decu. Ko poznaje navedene činjenice, zna da je nešto sasvim drugo vaspitavati dete koje je do dvadesetih godina imalo svoje roditelje, ili dete čiji je otac umro kada je ono možda imalo tri ili pet godina. Kada se vaspitavanje uzima ozbiljno i ulazi u individualnost deteta (ovo nije neka spekulacija!), posebno ako se radi o deci koju treba podučavati posle očeve smrti, ponekad će moći da se bude načisto: ovde ima nečega svojstvenog, sa čim se ne izlazi nakraj! I sa tim se ni neće izlaziti nakraj, kada se uzimaju uobičajene misaone navike iz materijalizma. No čovek tu može misliti: „Ovde postoji tako izuzetna struja vremena. Ljude koji se tome priklanjaju, većinom zagledaju kao neku vrstu ludaka, ali mi ipak hoćemo da

jednom pogledamo šta ovi teosofi kazuju o sudbini ljudi u vremenu posle smrti. Tu se može utvrditi da oni doduše sa smrću odbacuju svoja fizička tela, ali da je još tu sadržaj njihove duše, njihova nadanja itd., da to ipak još deluje da ono nije nedelotvorno. Da, ono je često delotvornije posle smrti, nego kod čoveka koji je na fizičkome planu, gde je on ograđen pomoću svoje telesnosti". – Tako se sad pogleduje na ono što je rečeno kroz duhovno istraživanje, i zna: to dakle otac iz duhovnoga sveta deluje na dete! On je imao određena nadanja i želje u odnosu na dete, i oni ustrujavaju u detetov život. Kada se pak uzme ono što se može znati, tu se izlazi nakraj sa onim sa čime se ranije nije moglo, i zna koje simpatije i antipatije nastupaju kod deteta i sa čim treba računati. Sa decom se izlazi na kraj tek kada se zna da na ljude ne deluje samo vazduh i da se oni mogu prehladiti od hladnoga vazduha, već kad se zna da sve iz duhovnoga sveta utiče i na koji način utiče na fizički.

Ovo što sam sada kazao, danas još važi kao ludorija. Ali više nije daleko vreme kada će činjenice života primoravati ljude da računaju sa ovim stvarima, da ih živo posmatraju i da na ono što preostaje kada se pređu dveri smrti, računaju kao na delatne uzroke. Tek će se tada ulaziti u ono što je konkretno u spiritualnome pogledu na svet.

Naravno, nije samo kod dece slučaj da se vrši uticaj iz duhovnoga sveta, nego se on vrši i na one koji okružuju čoveka u kasnijem uzrastu, gde utiču individualnosti iz duhovnoga sveta. Čovek uopšte ne zna za njihov uticaj. (Opet ne pričam nešto što je izmišljeno, već što je realno posmatrano i činjenično duhovnonaučno konstatovano.) Tu čovek postaje svestan: „Ne znam zašto sad bivam guran ovome ili onome, zašto imam ove ili one impulse; sad o izvesnim stvarima moram misliti drukčije nego pre!". Posle nekoga vremena, on ima vrlo važan san. Danas se još mnogo ne drži do toga, ali to ne menja stvari. Malo pomalo će se zapažati da se to ne svodi na „formu“ sna, već na njegov sadržaj. To možete razabrati iz ovoga. Kada je Edison u snu stvarao svoje izume, to je bilo veoma dobro za te izume. – Razmišljajmo ovako: neko je imao san u kome mu se pojavljivala nepoznata ličnost, na koju uopšte nije mogao misliti kao da je poznaje; ne zna gde da je postavi. Ona ulazi u život njegovih snova, i dešava se to i to... I on sada zna da ta ličnost – koje se nije mogao setiti i koja je možda mrtva već petnaest godina – utiče na njegov život. Ranije je to zapažao po impulsima, kojima je bio gonjen; sad zapaža da ona, kao slika iz sna, utiče na njegovu noćnu svest. To je često karakteristično za povezanost impulsa koji žive u nama, i onoga što na nas deluje kao san. Ove stvari će živeti u nama.

I sad, na zaključku, o tome kako će one živeti u nama.

Uzmimo da danas još neko čita jednu od mnogih Rafaelovih biografija. On će steći utisak da Rafael na izvestan način stoji kao osoba koja je povučena u sebe, dok daje ono što mu je najbolje. Na području gde deluje, upravo je tako povučen da se ne može zamisliti u usponu, da se ne može zamisliti kako izlazi iznad određenoga nivoa. I dalje: kad posmatramo osobiti način Rafaelova stvaranja, on je odjednom tu... i biografija ostavlja prazninu o tome kako taj način sasvim neobično nastaje kod mladoga Rafaela.

Zašto?

Biografi pripovedaju kako je Rafael imao oca Đovani Santija, koji je pored ostaloga bio i pisac i koji je umro kada je Rafael imao jedanaest godina, ali je dečaka poslao na učenje kod jednoga slikara. Vi takođe znate kakav je slikar bio Đovani Santi, kakva je nadarenost postojala u njegovome slikarstvu. Znamo da se u njemu krilo nešto što nije moglo da se ispolji. Kada se uoči šta je živelo u njegovoj duši, ima se osećaj: u njemu se krilo nešto što nije izlazilo, jer je njegova spoljna priroda bila prepreka za to. On ipak umire kada je dečak imao jedanaest godina. – Ako samo pratimo kako teče dalji Rafaelov razvoj, znamo odakle dolaze snage koje ga vode da tako brzo dođe do savršenstva, do postojanja celovitosti. Znamo da su tu snage koje iz duhovnoga sveta dolaze od njegovoga oca! I ko ubuduće želi da daje Rafaelovu biografiju, moraće da napiše: Rafaelov otac je bio Đovani Santi, Rafael je imao jedanaest godina kada mu je 1494. godine umro otac. Ovaj je bio istaknut čovek, koji je tokom svoga života na zemlji težio velikim stvarima. On je svoje težnje nastavio kada je neometano živio u duhovnome svetu i oglašavao se voljenome sinu – do u najfinije, intimne duhovne stvari – o onome u čemu ga je spoljna organizacija sprečavala da se sâm iskaže u fizičkome svetu.

Ovo naravno nije neko omalovažavanje Rafaelova genija, jer je razumljivo morala postojati njegova osnova. Znamo da je on bio ponovno utelovljenje Jovana Krstitelja, da je dakle moralo postojati samo specifično ulivanje onoga što je tu trebalo da se ispolji. Kada to uočimo, vidimo zajedničko delovanje duhovnoga sveta i fizičkoga plana. Pri posmatranju Rafaelova života, na svakome će se koraku u budućnosti morati dodavati ono što iz duhovnoga utiče na fizički svet. Tada će se stajati pred jednom celinom sveta koji deluje u nama, oko nas, kroz nas. Tako u našu kulturu opet uvodimo spiritualnost. Zato se pak ne smemo ni čuditi kada se oni koji danas još neće ništa da čuju o ovome uvođenju spiritualnosti u našu kulturu, baš bezobzirno bave ovim spiritualnim pogledom na svet. I to je nešto sasvim novo. To je izronjavanje čovekovoga *duhovnog Ja*. I doći će jedno vreme – molim vas da ove činjenice vrlo tačno upišete u svoje duše – kada će ljudi o materijalističkoj kulturi, koja sada ide ka svome kraju, misliti kao što se nekad mislilo o potopu proteklih vremena i čeznulo za dolazećom kulturom – kada tu dođe nešto sasvim novo. Teosofi pak ne smeju tražiti samo teoretski odnos prema takvome idealu, nego treba da ga prime u srca, u duše; oni treba da budu načisto da je to njihova dobra karma kojom znaju o toku čovečanstva, koji je i tok ljudske kulture.

Takva osećanja želimo da upišemo u naše duše. Sada još ne mogu kazati kad možemo nastaviti ova razlaganja. No mi znamo kako je potrebno mnogo vremena da bi se to, što nam prilazi na polju duhovne nauke, moglo uliti u sav razvoj naše duše i duševnih impulsa, te da u naš spiritualni razvoj ne spada samo razumevanje velikih istina, nego i da će se u našoj duši razvijati ono što joj mogu kazivati velike ideje pogleda na svet koji je primeren duhu.

*

OSMO PREDAVANJE

Dornah, 18. jun 1912.

Danas moj zadatak treba da budu pojedina izlaganja o ljudima, da bismo sledeći put mogli ulaziti u razmatranja koja mogu doprineti razumevanju čitavoga ljudskog razvitka.

Polazište treba uzeti iz onoga što je pre svega važno i značajno za posmatranje čoveka kakav pred nama stoji na zemlji. Najpre moram napomenuti kako vi znate da čovek, kakav stoji pred nama, nije samo zemaljsko stvorenje, nago da ima poreklo koje mi, kad hoćemo da ga potpuno razumemo, tekođe moramo svoditi na prethodna stanja samoga razvitka zemlje. Vi ćete naći prikazano u mnogim spisima, i ovde se često napominjalo, da sredstvima duhovnonaučnoga istraživanja možemo pratiti stanja prethodnoga razvitka, takoreći ranija utelovljenja naše zemaljske planete, te da ih razlikujemo prema imenovanjima koja smo na razne načine utvrđivali kao prihvatljiva: predzemaljsko „Sturnovo stanje“ zemlje, predzemaljsko „Sunčevo stanje“ i predzemaljsko „Mesečevo stanje“ zemlje. I znamo da ono, što se od snaga nalazi u celovitome današnjem čoveku, ne potiče jedino od onoga što je bilo delatno na zemlji, nego da se u čoveku kriju nasleđa iz ranijih utelovljenja naše zemaljske planete. Ona su ostala i ona deluju na čovečju prirodu. I ukupnoga čoveka razumemo jedino kada znamo da je na primer fizičko telo svoju prvu postavku primilo na starome Saturnu, da se ona dalje razvijala tokom vremena staroga Sunca i staroga Meseca, te da tek sadašnja forma čovečjega tela jeste zemaljski produkt. O drugim članovima čovekove prirode takode znamo, da u njima od snaga nije delatno jedino ono što je nastalo tek na zemlji, nego i ono što uopšte predstavlja nasleđe predzemaljskih vremena. Danas ćemo ipak najpre uzeti u obzir ono što se u čoveku mora uočiti jer je on zemaljsko stvorenje, jer živi ovde na zemlji. To takoreći predstavlja ono što se, prema misiji zemlje, čoveku moglo uteloviti tokom ovoga zemaljskog vremena.

Sada možemo ono, što čovek prvenstveno ima od zemlje, svesti na tri člana ili tri dela. Prvo što čovek ima od zemlje i što zahvaljuje sadašnjim zemaljskim snagama jeste njegova svest, njegova današnja svest, kao ono što je naj-naj-najbliže čoveku koji danas hoda među nama. Događaji i činjenice, koji su se zbivali tokom zemaljskoga razvoja, morali su se odigravati kako su se upravo odigravali i kako smo ih češće opisivali, da bi čovek ovde na zemlji mogao zadobiti svoji sadašnju svest. Ova svest je takoreći ono što nam je svima najpoznatije, o čemu znate da u njemu živite od buđenja do usnivanja. To je ono u čemu protiču vaše misli, osećanja, osećaji i voljni impulsi, ukoliko ste budan čovek. Ovu svest, koju svi vrlo dobro poznajete, čovek kao takvu još nije imao u predzemaljskim stanjima, kao ni u prvo vreme zemaljskoga razvitka, koji je samo predstavljao ponavljanje predzemaljskih stanja. Čovek je to tek postepeno sticao, ili mu je ono štaviše bilo podareno od strane stvaralačkih svetskih sila i snaga.

Sada znamo da se čovek mora probuditi da bi imao ovu svest, kao i da je nužno da se on služi svojim čulima, znači oruđem sadašnjega ljudskog tela. Usto se mora služiti i drugim oruđima, osobito kad ne gledamo smo na misli i predstave koje čovek sebi stvara, nego kad gledamo da on takođe ima i osećanja, osećaje i impulse volje u ovoj svakodnevnoj svesti. Zatim znamo da sav ovaj sadržaj svesti, sve što ispunjava i formira našu svest, upotrebljava spoljašnje fizičko zemaljsko telo. Sve to živi i može živeti samo u spoljašnjem fizičkom telu, tako da neka predstava, koju stvaramo, može biti stvorena time da se ono, što sada upravo jeste duhovno-duševni čovek, služi svojim fizičkim telom kao oruđem. Iz toga ćete sad lako moći izgraditi misao da je ova naročita svest, za koju se čovek budi svakoga jutra, upravo zavisna od zemaljskoga tela. Takođe ćete lako moći pojmiti da čovek, kako on u običnoj svesti predstavlja, oseća i hoće, može da predstavlja, oseća i hoće samo kada kao oruđe ima fizičko zemaljsko telo.

Često smo govorili o tome, i to takođe možete čitati u mojoj „Tajnoj nauci“, da su stanja svesti između smrti i novoga rođenja bitno drukčija od zemaljskih stanja svesti. Svest se menja prema svome instrumentu, a između smrti i novoga rođenja čoveku stoje na raspolaganju sasvim druga sredstva, za njegovo vlastito duhovno i duševno biće, nego kada se on nalazi u fizičkome telu. No znamo da se ovo fizičko telo, iz koga se formiraju oruđa uobičajene svakodnevne svesti, da se ono raspada posle smrti. U smislu duhovne nauke bilo bi bolje da se umesto „raspada“ kaže kako ono biva predato sveopštem elementu prirode. Jer, raspadanje fizičkoga tela kao takvo izgleda pred spoljašnjim posmatranjem, ono je samo iluzija, maja. Jedan sasvim veliki, silan proces upravo leži u osnovi onoga što se naziva raspadanjem ili rastvaranjem čovečjega tela. Prirodni elementi hoće da prevaziđu sile koje stoje iza bitisanja. No zemaljskome čoveku posle smrti izmakne, otpadne fizičko telo, tako da mi, ukoliko govorimo o zemaljskome čoveku, samo možemo kazati da mu sa smrću otpada oruđe svakodnevne svesti.

Tako bismo imali prvi član zemaljskoga čoveka, njegovu svest. Ako sad celovito posmatramo šta čini zemaljskoga čoveka, moramo od onoga, što se u uobičajenome smislu naziva svest, sasvim razrešiti nešto što se kao svest uopšte ne računa u istome smislu kao uobičajeno predstavljanje, osećanje i htenje. Moramo razrešiti ono što obuhvatamo izrazom „pamćenje“. One predstave i osećaji, koje iznosimo iz blaga našega pamćenja ili sećanja, nisu podložni istim zakonima kojima i svest, o kojoj je upravo sada bilo reči. Jer svest, da bi uopšte mogla postojati, potrebuje održavanje fizičkoga tela u formi kakvu ima. I vi iz mnoštva prikaza, koji su bili dati, znate da se fizičko telo stalno obnavlja s obzirom na svoju supstancu, da su posle sedam, osam godina u nama sasvim druge supstance nego ranije, da su se dakle izmenile naše fizičke supstance. Forma ipak ostaje. Ona mora ostati, jer takva kakva jeste, ona je oruđe za uobičajenu svest. I mi dotle možemo očuvati običnu svest za mišljenje, osećanje i htenje, dok u odgovarajućoj formi imamo fizičko telo. Ali sećanje, pamćenje, kada bi bili vezani za fizičko telo, ne bi mogli predugo

trajati. Oni bi mogli trajati najviše koliko i pojedine supstance fizičkoga tela. Znači da bismo se mogli sećati najviše šest, sedam godina unazad, kad bi sećanje bilo vezano za fizičko telo. Ipak nije tako. Fizičko telo nije oruđe sećanja, nego je to, za zemaljskoga čoveka, etersko ili životno telo. I ono je upravo to koje uvek radi u zemaljskome čoveku, tako da uvek – od našega prvog svesnog trenutka, pa do naše smrti – može da ostane ono što smo primili u naše pamćenje. Ovo etersko ili životno telo dakle iz jedne životne epohe u drugu prenosi naša sećanja i predstave našega pamćenja. Tako se za zemaljsku svest služimo oruđem zemaljskoga tela, a za sećanja se, kao oruđem, služimo eterskim telom. Kroz vreme, koje protiče između smrti i novoga rođenja, ne bismo mogli prenositi sećanja na naš zemaljski život, kad ne bi nastupilo nešto sasvim određeno: kada ne bismo, pošto smo sa smrću napustili fizičko telo, jedno razdoblje ostali u eterskome ili životnom telu. To je upravo vreme (što sam često opisivao) u kome naš protekli život posle smrti leži pred nama kao jedna velika panorama, kao veliki tablo. Često smo govorili o ovome tablou života. On nam se može pojaviti samo time da naše etersko telo imamo još neko vreme posle smrti. Jer, ovo etersko telo je upravo oruđe za sećanje. Ako bismo ga izgubili odmah posle smrti, ne bismo mogli imati ovaj tablo. Mi se moramo služiti eterskim telom kao oruđem, jer se nešto dešava dok imamo tablo života. Dok ga posle smrti imamo u svojoj duši, sav ovaj tablo života biva unet, takoreći ugraviran – ako smem upotrebiti ovaj izraz – u sveopšti eter života, koji prožima prostor. Sada se to nalazi u njemu. Šta smo mi smatrali pojedinih dana, sada je takoreći ubeleženo u sveopšti eter života u kome živimo, u kome uvek jesmo. Time što je to zabeleženo, što se nalazi unutra, ono je zapravo prisutno za naše dalje življenje između smrti i novoga rođenja. I mi, kao što znate, uzimamo sa sobom jedan ekstrakt našega eterskog tela, da bi uvek mogli uspostaviti vezu između nas samih i ovoga tabloa života, koji je unet u sveopšti eter života. To je takoreći naš tekući organ, pomoću koga uvek možemo imati sećanja na naš poslednji život.

Iz ovoga vidite da u našoj svesti uvek možemo imati samo sadašnjost, te da bi naše bivanje zapravo iščezavalo sa sadašnjim trenutkom, kada bi, kao zemaljski ljudi, mogli razvijati svest samo kroz naše mišljenje, osećanje i htenje. Da možemo sačuvati ono što živi u mišljenju, osećanju i htenju, to zahvaljujemo eterskome telu. I mi to štaviše očuvavamo posle smrti, u sveopštem životnom etru. Tako imamo drugi član našega ljudskog postojanja, ono što, kao zemaljska svest, ne pobegne sa trenutkom, nego ostaje da postoji i takoreći ostaje sadržano u sveopštem životnom etru. Mi dakle već treba da razlikujemo dva člana kod zemaljskoga čoveka: njegovu zemaljsku svest i njegovu pamćenje ili sećanje, koje se ne sme jednostavno identifikovati sa svesti.

Šta je sad treći član?

Drugi član se od prvoga razlikuje time što ne dozvoljava da jednostavno prolaze doživljene stvari, nego ih očuvava. Treći član zemaljskoga čoveka se znatno razlikuje od drugoga. Kad uočite svoje misli, ukoliko one postaju

sećanja, kazaćete sebi: misli, koje su postale sećanja, imaju sasvim određenu svojstvenost. Sve što je bilo povereno sećanju, ima jednu svojstvenost: ono je naime tokom života naše vlastito dobro, naš lični sadržaj. Ono što, kao sećanje, nosite kroz životi i do smrti, to vi u sebi posedujete kao najunutarniju imovinu svoje ličnosti i nosite je do smrti. I lako ćete moći stvoriti misao koja se tu dodaje, da ono, što nosite u svome pamćenju, ništa ne znači niti predstavlja u spoljnome svetu dogod živite. Ono je u vama, i tek pošto ste prošli kroz dveri smrti, ono počinje da biva nešto u spoljnome svetu; ono biva uneto u opšti eter života. No šta ono predstavlja u životnome etru? Tamo je zapis o vašoj personalnosti. To je ono što je ostalo od vaše ličnosti, što je tokom života bilo unutarnji doživljaj i što je od vaše ličnosti posle smrti uneto u životni eter, u večnost. Tu ono stoji upisano. Što je čovek unutarnje doživeo za života, posle smrti postaje spoljašnji doživljaj za životni eter. Naše pamćenje i naše sećanje, kao unutarnje dobro, smemo nositi u nama samima do smrti, a posle smrti – takoreći kao otkrivena tajna – ono biva upisano u životni eter i u njemu živi tako da ostajemo vezani sa njim, budući da sa sobom uzimamo ekstrakt iz životnoga etra i uvek možemo gledati unatrag na ono što smo doživljavali. Tako se na određeni način svet naših doživljaja tokom zemaljskoga života nalazi u nama kroz sećanje i pamćenje, i tako se mi posle smrti, sa našim zemaljskim životom, nalazimo u etru života.

Drukčije pak biva sa onim što ne ostaje naše sušto unutarnje doživljavanje, što ne ostaje samo kao naše sećanje ili pamćenje, nego što je, već tokom našega života, postalo spoljna činjenica. U osnovi uzeto, tokom našega života svaki naš korak postaje spoljna činjenica. Jer, ne samo da mi činimo korake i onda se možemo podsećati na njih, nego dok ih činimo, utiskujemo svoj trag u zemaljsko carstvo, prolazimo kroz vazduh. Mogao bih kazati da sav naš spoljni život, već u sadašnjem fizičkom smislu, istovremeno predstavlja spoljni čin. Sav naš život postaje spoljna stvarnost. No kako tek naš život biva spoljna stvarnost, kad od spoljnoga fizičkog postojanja pogledamo ka našem moralnom postojanju! Da li imamo dobro srce i činimo ovo ili ono dobro delo, to biva čak veoma spoljna činjenica. Ako imamo dobro srce i ovo ili ono delo izvršavamo kao samilost ili radost, tada ono, što smo učinili, nije nešto što u nama dalje živi, nego ono nastavlja da živi u drugim ljudima, u čitavoj našoj okolini. U našem zemaljskom životu neprestano utiskujemo tragove svoga postojanja u ukupno postojanje. Čovek sa kojim smo bili zajedno, prema kome smo učinili delo samilosti ili radosti, dalje sobom nosi dejstvo našega dela. Što smo osećali ili učinili, nastavlja da u drugome čoveku živi izvan nas. Kada se obavijete ovim mislima, iznalazite kako ono što čovek doživljava, ne pripada samo njemu kao što mu pripadaju predstave sećanja. Što on unutarnje doživljava, neprestano prelazi u spoljni svet i neprestano vrši dejstvo u spoljnome svetu.

Ono što na taj način već tokom života saopštavamo spoljnome svetu, nije, poput predstava sećanja, upisano u naše etersko telo. Naše etersko telo suviše prisno, suviše intenzivno spada zajedno sa čitavom našom ličnosti, da bi se u njega mogla upisivati ova dela i dejstva doživljaja. To čak ne bi ni bilo dobro za

čovaka tokom zemaljskoga života. Kad bi se na primer u etersko telo neposredno upisalo neko nemilosno ili rđavo delo, čovek bi čitavoga života morao osećati da je to učinio. To bi značilo jednu snagu u eterskome telu, i čovek bi po prilici morao trpeti pod ovim rđavim delom, jer se ono uvertelo u njegove životne snage, tj. to bi ga ipak činilo bolesnim i nezadovoljnim, ometalo ga itd. Kada bi naša dela u eterskome telu činila isto što i naše misli, to bi onemogućavalo život zemaljskoga čoveka. No isto kao što je etersko telo oruđe za naše misli, ukoliko one postaju sećanja i utelove se u pamćenju, tako je astralno telo oruđe za naša dela. Ona izviru iz našega astralnog tela. Sve što čovek čini i što on, kako sam opisao, kao dejstvo utelovi spoljnome svetu, vezano je za oruđe njegovoga astralnog tela. Kao što je njegova svakodnevna svest vezana za fizičko telo, kao što mu je sećanje i pamćenje vezano za etersko telo, tako je – iako je astralno telo još tako fino – sve što čovek čini, što predstavlja dejstvo u spoljašnjem svetu, učinjeno pomoću njegovoga astralnog tela. Posledica je da sve to u izvesnome pogledu ostaje vezano za ovo astralno telo, kao što pamćenje ostaje vezano za etersko telo. Kada mi, kao što smo to videli, posle smrti još živimo u našem eterskom telu, formira se tablo sećanja, što znači da u našem eterskom telu ostaju sećanja koja su vezana za naš upravo protekli život. Kad posle nekoga vremena posle smrti odložimo naše etersko telo i u sveopšti svetski eter unesemo ono što je naša ličnost pre svega ostvarila u sećanjima i sadržini pamćenja, mi ipak još potpuno živimo u našem astralnom telu. Često smo opisivali kako čovek još dugo ima da živi u svome astralnom telu. U ovome astralnom telu smo faktički – što je takođe bilo češće opisivano – vezani sa spoljnim dejstvima svoga življenja. To se i spoljašnje pokazuje time što čovek posle smrti treba da unatrag proživi svet svojih dela, sve što je uopšte uradio ili učinio drugim bićima zemlje. U ono vreme, za koje smo kazali da iznosi otprilike trećinu njegovoga proteklog života, on se oseća kao da u svome astralnom telu prolazi kroz svoje zemaljske činjenice, kroz sve što je izvršio na zemlji. I kao što su naša lična sećanja, pošto smo nekoliko dana posle smrti odložili svoje etersko telo, upisana u sveopšti eter svetova, tako u vreme, u kome smo još vezani sa astralnim telom, sva naša dela bivaju upisana u opšti astralitet sveta. Ona se nalaze unutar njega, i mi sa njima ostajemo vezani kao i sa sećanjima naše ličnosti, koje su kao trajne zabeleške upisane u svetski eter, samo što su naša dela takoreći uneta u jedan drukčiji zapis svetova. Dok unatrag proživljavamo dela našega poslednjeg života, sve to biva uneto u opšti svetski astralitet i mi ostajemo vezani sa njim. Tako kroz svoje astralno telo trajno pripadamo svojim delima, ukoliko smo zemaljski ljudi.

Što je sada upravo opisano, što nas povezuje sa našim delima, to je „karma“. U stvarnosti karma znači ono što je, sa našim delima, od našega života uneto u opšti svetski astralitet. Iz toga možete razabrati da u takvome znanju leži snažan moralni poriv, te kako je samo jedna vrsta klevetanja, ako se kaže da duhovna nauka ne pruža najmoralnije osnove za život. – Na koji način u ovakvim osnovama saznanja, kakve smo upravo iskazali, leži snažan moralni impuls? Videli ste da naša dela iz života bivaju posle smrti uneta u opšti

astralitet sveta. Ako smo tokom života činili išta neispravno i to nismo još za života karmički poravnali – ukoliko smo imali moći za to, jer ako pretpostavimo da smo se trudili da bilo koju nemoralnu stvar izravnamo već u zemaljskome životu, time smo uštedeli upisivanje u karmu – ako to dakle nismo popravili, onda će sve to što nismo mogli izravnati, posle smrti biti upisano u karmu i ostati vezano sa nama. Ukoliko kao zemaljski ljudi imamo zemaljsko astralno telo, kao takvi imamo svoju karmu.

Tako imamo treći član zemaljskoga čoveka. Prvi član je svest, koja kao oruđe ima fizičko telo; drugi je sećanje ili pamćenje, koje ima oruđe eterskoga ili životnog tela; treći član, koji zemaljskome čoveku pripada kao i svest u fizičkome telu, jeste karma. Zemaljski čovek se dakle u ovome pogledu sastoji iz tri člana: iz svoje zemaljske svesti, iz svoga pamćenja i svoje karme. Bez ova tri člana, zemaljski čovek nije zemaljski čovek. Neko biće, koje bi išlo naokolo po zemlji i u fizičkome telu ne bi razvijalo svest koju ima zemaljski čovek – to biće ne bi bilo zemaljski čovek. To ne bi bilo ni biće, koje na zemlji ne bi izgradilo pamćenje koje ima zemaljski čovek, kao ni ono biće, koje bi išlo naokolo i kroz život u zemaljskome telu ne bi moglo stvarati karmu. Istinskoga zemaljskog čoveka određuje to što on razvija svest pomoću fizičkoga tela, što razvija pamćenje pomoću eterskoga ili životnog tela, i što stvara karmu pomoću astralnoga tela. Ovim smo takoreći izljuštali ono što je „zemaljski čovek“ u čoveku. Moramo uračunati i ono četvrto, što je zasijalo tek na zemlji, sâmo „ja“, ono „ja“ o kome znamo da ide od inkarnacije do inkarnacije, o kome dakle znamo da se krije unutar nas kad razvijamo svoju zemaljsku svest, kad u pamćenju očuvavamo jednu po jednu predstavu sećanja, i kada gomilamo karmu od inkarnacije do inkarnacije. U tome se uvek krije „ja“. Ono se pak skriva u ova tri člana zemaljskoga čoveka. Kako dakle još možemo karakterizirati ovoga zemaljskog čoveka?

Znamo da je čovek tek na zemlji utvrdio zasijavanje „ja“. No znamo i da je njegovo fizičko telo najpre bilo obrazovano tokom vremena staroga Saturna, i da je zemaljsko vreme doduše izmenilo fizičko telo posle Mesečeva razvoja, ali da fizičko telo ipak nije zemaljski produkt. Takođe znamo da je etersko telo svoju prvu postavku dobilo tokom vremena staroga Sunca, a astralno telo na starome Mesecu. Tako sebi predstavljamo čoveka: kada je zemlja bila na svome početku, on je prešao iz predzemaljskoga razvoja i sastojao se iz fizičkoga, eterskog i astralnog tela. Iz onoga, što je postao u toku evolucije zemlje, njegovo fizičko telo se uobličilo u instrument zemaljske svesti, njegovo etersko telo u instrument ličnoga pamćenja, a njegovo astralno telo u nosioca karme. Ovde smo takoreći izljuštali ono što u čoveku dala ranija vremena u njegovome fizičkom, eterskom i astralnom telu, kao i ono što je tek zemlja u svojoj misiji uradila na ovome tročlanom čoveku. Razlučimo to jednom sasvim jasno. Kažimo sebi: ovo fizičko telo čoveka jeste čudesna stvar, nešto sasvim čudesno. Ono je postalo tako čudesno, jer je zapravo tripud menjalo svoje stanje u predzemaljskim utelovljenjima zemlje. Da je ostalo kakvo je bilo posle isteka vremena staroga Meseca, bilo bi opterećeno svim unutrašnjim svojstvima koja

je ovaj imao, samo što ne bi bilo tako uobličeno, da bi u sebi moglo proizvesti oruđe zemaljske svesti čoveka. Fizičkome telu je dakle prišlo to, da ono nema samo savršenost koju je imalo posle Mesečeva razvoja, nego je još preobličeno do nosioca zemaljske svesti čoveka. Etersko telo takođe ima svu savršenost koju je već imalo u sebi, ali je tek u toku zemaljskoga razvoja izgradilo one snage koje ga čine nosiocem čovečjega ličnog pamćenja. Astralno telo je na starome Mesecu sebi prisvojilo mnoga savršenstva, ali je tek tokom zemaljskoga procesa usvojilo mogućnost da postane instrument za stvaranje karme. Jedino je „ja“ u čoveku za vreme zemaljske misije takoreći bilo snabdeveno snagama i svim što ono jeste. Dakle, u „ja“ takoreći možemo posmatrati sve što je sama zemlja uradila na čoveku.

Šta dakle čoveku još prilazi kroz ovo „ja“?

Pretpostavimo da je čovek dobio sve stvari koje mu je dala misija zemlje, ali da nije zasvetlelo „ja“. Sada sam naravno kazao nemoguću hipotezu, jer je „ja“ moralo prići čoveku. No uzmimo da postoji neko biće koje ne razvija „ja“, koje je moglo primiti svojstva koja sam upravo opisao kao zemaljska: fizičko, etersko i astralno telo. Iako ono na zemlji ne bi moglo razvijati svojstva ova tri tela, to bi ipak bilo moguće na drugim planetama. Za duhovnu nauku je štaviše moguće da se takva stanja na drugim planetama studiraju u njihovoj realnosti. To bi dakle bilo neko biće koje može razviti svest kao i budan čovek, biće koje predstavlja, oseća, hoće – samo što se predstave, osećanja, osećaji i voljni impulsi ne bi pripisali nekome „ja“. Ipak bi bilo moguće da takvo biće ima svest kao zemaljski čovek, da takođe ima sećanja, da predstave ostaju u sećanju, i da ima karmu. Za zemaljskoga čoveka to ne bi bilo moguće, ali uzmimo da bismo mogli sebi predstaviti takvo biće. Šta bi dakle sve bilo tu? Svest, sećanje i karma. No ove tri stvari postoje i kod čoveka, ali je pored toga prisutno i „ja“. Šta se onda dešava kroz ovo „ja“? Karma se u bitnome izvršava kroz astralno telo, a što se dešava kroz samo „ja“, da bi se ono krilo ipravo u svojoj karmi?

Šta se dešava kroz sâmo „ja“, mnogo je teža stvar od ljudske karme. Jer karma, ono što ostaje kao karma, ostaje vezano sa nama, jer dela, koja smo činili u životu, ostaju da postoje kao naša karma, i mi ih možemo izravnati u narednome životu. To izvršava naše astralno telo. Naše „ja“ je takođe jedna duhovna potencija, duhovno biće. Ono što „ja“ iznosi iz sebe, kao što astralno telo iznosi karmu, nisu stvari koje uvek ostaju sa čovekom, nego se one oslobađaju od čoveka (na ovo smo takođe već češće upozoravali): to su forme misli koje se oslobađaju od čoveka. Dok ono, što se upisuje u našu karmu, ostaje vezano sa nama i biva usečeno u docnije stanje zemlje, ima još nešto posebno, što specijalno biva dozvano kroz ljudsko „ja“ i takođe prelazi u drugi svet, kao što naša sećanja prelaze u opšti životni eter. Kao što naša karma biva upisana u opšti svetski astralitet, tako u svet izlazi ono što stvara naše „ja“, a što poznajemo kao kao forme misli i forme osećaja. One pored karme predstavljaju nešto što je posebno. Za karmu nekako osećamo da je povezana sa nama. No ima i još takvih tvorevina koje se oslobađaju od nas, svakako najpre kao forme, tako da se one i razrešavaju kao duhovne forme i dalje žive izvan nas. – Šta

sve onda od nas nastavlja da živi? Tu su, kao prvo, sâma naša lična sećenja, kao drugo naša karma, i kao treće forme naših misli. No dok mi ostajemo vezani sa prvo dvoje, treće je takvo da se forme oslobađaju od nas, da one postaju samostalne kao forme. Tako dakle tvorevine našega „ja“ dalje žive u spoljnome svetu, takoreći kao oslobođene forme koje odlaze. Na ovo mesto ćemo se nadovezati idući put, i nastaviti naša razmatranja.

*

DEVETO PREDAVANJE

Dornah, 20. jun 1012.

Prekjuče smo u okviru ljudskoga bića posmatrali ono što kod njega istinski pripada postojanju zemlje. Jer, naglasili smo da u čovečjoj prirodi dejstvuju snage i da se u njemu može naći nešto bitno, što treba posmatrati kao nasleđe iz ranijih utelovljenja same zemlje, u onome što smo uvek običavali da imenujemo „iz vremena staroga Saturna, iz vremena staroga Sunca i iz vremena staroga Meseca“. Znamo da su unutar čovečjega fizičkog, eterskog i astralnog tela prisutna nasleđa iz ovih pradavnih epoha razvoja, kao pradavne snage razvitka. Što pak treba da tražimo u fizičkome teku kao specijalni zemaljski produkt, koji kao takav potiče od zemaljskih snaga, jeste fizičko telo kao instrument ili oruđe savremene čovečje svesti. Što pak treba da tražimo u eterskome telu čoveka, kao specijalno zemaljsko dobro, jeste da ovo etersko telo predstavlja nosioca ili oruđe za sve što je primereno čovekovome sećanju ili pamćenju. O astralnome telu naprosto treba da razlučimo ono što se ranije, već na prethodniku naše zemlje odnosno starome Mesecu, za čoveka razvilo kao sadržaj astralnoga tela. Zatim je na zemlji prišlo sve ono što moramo uključiti u delatnost čovečje karme. Osim toga, u zaključku smo naglasili da se utvrđuje i nešto poput delatnosti, poput izraza čovečje ličnosti, što je specijalnije vezano za istinsku prirodu čovekovoga „ja“, koju je on primio tek za vreme zemaljskoga razvitka. Sve što je moralo biti dodato fizičkome, eterskome i astralnom telu da bi čovek mogao postati ja-biće, upravo je uključeno u dnevnu svest, u ono što je primereno pamćenju, i u karmički tok. U vezi samoga „ja“ smo kazali da ono sad šalje snage prema spolja, prema duhovnome spoljnom svetu, te da ove snage ne moraju bezuslovno ostati vezane sa čovekovim bićem, kao što je to slučaj sa pamćenjem ili karmom. Čovekova sećanja i pamćenja ostaju vezana sa njim (za njegovu svest se podrazumeva da ona ima značaja samo za njega, jer druga bića imaju drukčija stanja svesti). O karmi znamo da je ona utoliko vezana sa čovekom što za vreme zemaljske inkarnacije treba da bude delotvorno izravnanje karme. Ono što pak možemo nazvati formama mišljenja, formama osećaja, snagama osećanja odnosno snagama osećaja i snagama misli, to se još kao nešto posebno odvajaju od istinskoga čovekovog „ja“ i u izvesnome pogledu dobija samostalnu suštinu. Ono ne ostaje spojeno sa njim kao ostale pomenute snage.

Sada moramo kod svega, što potiče od čovečjega „ja“, razaznavati da ovo „ja“ u bitnome može više ili manje sebično odnosno nesebično razvijati unutarne životne procese. U kojoj meri ljudsko „ja“ razvija sebična odnosno nesebična, prijazna, milosrdna ili srdačna osećanja ili misaone snage, utoliko su sasvim drukčije delatne ove snage osećanja i mišljenja. Ako prvo uočimo više sebične misaone snage, ove nam se, s obzirom na njihovu delotvornost u svetu, pokazuju kao remetilačke snage sveta. One zbilja ulaze u duhovni svet kao razorne snage. Naprotiv, sve nesebične misaone snage zahvataju duhovni život ukupnoga zemaljskog razvoja kao više izgrađujuće snage. No budući da se baš

ove nesebične snage odvajaju od „ja“, one u čoveku ostavljaju određene tragove. Dobro zapamtite: naročito je kod nesebičnih snaga osećanja i mišljenja takav slučaj da one, dok takoreći izniču iz „ja“, ostavljaju tragove u čoveku. Ovi se tragovi u potpunosti i mogu primetiti u njemu. Primećuju se ovako: što više nesebičnih snaga mišljenja i osećanja izdvaja „ja“, to čovek više dobija ono što se može nazvati njegovom vlastitom formom, njegovim stavom, izražajnosti lica itd. Ukratko, on u svoju vlast dobija sav izražaj svoga bića. Za to vreme, više sebične forme mišljenja i osećanja deluju tako, da čovek ima manje snage da sâm sebi daje svoj izražaj. Tako će biti potrebno da se pitamo: kako onda treba da, u toku razvoja čovečanstva, razlikujemo pojedine forme ljudi?

Sve što predstavlja formu na zemlji, potiče od duhova oblika. Ime „duhovi oblika“ dato je odgovarajućim bićima viših hijerarhija iz razloga: sve što je forma, oblik i život, što se unutarne stvara i uobličava u spoljašnju formu, dobilo je svoju obdarenost od duhova oblika. No, kod svih bića viših hijerarhija biva tako, da su ona pojmljiva u procesu neprestanoga razvoja. Ne samo da se čovek razvija napred, nego se i bića raznih hijerarhija razvijaju napred na određeni način. Kad pratimo hijerarhije za naše sadašnje vreme, utvrđujemo da se duhovi oblika razvijaju naviše do duhova kretanja, duhovi ličnosti do duhova oblika, arhanđeli do duhova ličnosti ili arhaja itd. Ipak ne biva tako da, dok se duhovi oblika razvijaju naviše i time zapravo gube karakter duhova oblika, da istovremeno naredni duhovi ličnosti recimo stupaju u svoju delatnost. Time ćete razumeti da se nešto mora zbivati za drugu polovinu zemaljskoga razvoja, te da mi zapravo stojimo unutar toga. Početkom zemaljskoga razvoja su duhovi oblika u ljude takoreći utiskivali ono što dolazi do izražaja u različitim formama ljudi. Kako su se pojedine ljudske rase uobličavale sa njihovim fizionomijama, kako su se pojedini ljudi uobličavali sa pojedinim svojstvima rasa, to su pojedinim grupama ukupnoga zemaljskog čovečanstva utiskivali duhovi oblika. Sada se već dugo nasleđuje ono što je doista bilo utisnuto od strane duhova oblika. To nasleđe dugo teče, ono se baštini od naraštaja do naraštaja, a duhovi oblika na određeni način ostavljaju čoveku sve više i više slobode, dok se sami uzdižu u višu kategoriju i povlače od oblikotvorne delatnosti, o kojoj su se starali na početku zemaljskoga razvoja. S obzirom na bića viših hijerarhija, čovek u stvari biva sve punoletniji i punoletniji. To nam mora biti jasno. Pokretačka duhovna bića treba da se tek razviju za naredno stanje zemlje, koje sledi posle našeg sadašnjeg, da bi, za vreme Jupiterovoga stanja zemlje, obdариli odgovarajuća zemaljska bića sa odgovarajućim formama. Kada se ide prema kraju nekoga planetarnog stanja, uvek je slučaj da njena glavna bića – za zemlju je to čovek – bivaju oslobođena da ona svojstva, koja su im prvobitno bila utisnuta, sve više i više, takoreći u slobodi, u slobodnome stvaranju prelaze na sâme njih. Tako dolazi do toga da će u toku budućega razvoja zemlje sve više pobeđivati snage unutarnjih oblika mišljenja i osećanja. I ukoliko one budu nesebične, ukoliko budu naročito okrenute nesebičnoj mudrosti i nesebičnoj ljubavi, ove snage će formirajuće delovati na ljude. Jer, ovako se postepeno uobličava ljudski razvoj: što dalje idemo unazad, to je spoljašnji izraz deteta

sličniji roditeljskome; što više ulazimo u budućnost, utoliko će više spoljni čovek postajati izražaj individualnosti koja ide od inkarnacije do inkarnacije. To znači da će se u jednoj te istoj porodici oblikovati sve drukčija lica, kao i ostali izražaji čovekova oblika. (Ovo je već danas slučaj do visokog stepena, što neće moći poricati iko ko ima oči za to.) To je iz razloga što izražaji više neće bivati izražaji porodice ili rase, nego će sve više bivati izražaji pojedinačne čovečje individualnosti koja ide od inkarnacije do inkarnacije. Već danas onaj koji je opremljen ovim znanjem duhovne nauke, ako samo koliko je moguće istinskije pogleduje ljude po čitavoj zemlji, može da vidi kako, pored naslednih osobina rasa, porodice i ostaloga, sve više nastupaju individualniji oblici lica i glava, sve individualnije fizionomije. On će moći da vidi kako se međusobno jako razlikuju pojedine forme pripadnika jedne te iste porodice. U ovome pogledu, mi naravno živimo u jednome prelaznom razdoblju, ali se već sada priprema šesto postatlantsko kulturno razdoblje sa osobinom manje merodavnosti – u odnosu na prethodna – spoljnih fizionomskih obeležja rasa. U šestoj epohi će svuda po zemlji biti merodavno, da će se pojedinim individualitetima na licu i čitavome biću već snažno utiskivati ono što su mu dali ostaci nesebičnih misaonih i osećajnih formi, naročito oni koji su dobijeni iz istinske mudrosti.

Svakome pravom saznanju duhovne nauke bilo bi protivrečno govoriti da bi u istome smislu, kao što su u prošlosti postojale vodeće rase kulturnih epoha, i u budućnosti možda postojala neka vodeća rasa, koja bi se naročito proizvela kroz prirodna obeležja. Pradavna indijska kultura bila je nošena jednom vodećom rasom; isto se odnosi i na ostale protekle kulture. Danas već vidimo kako to nije slučaj, nego se kultura širi po svim rasama. I duhovna nauka treba da bude upravo ono što, bez razlike među rasama i plemenima, nosi kulturu po čitavoj zemlji, ukoliko je to duhovna kultura. Ipak se može uviđati da će naše razdoblje biti zamenjeno drugim, u kome će se po čitavoj zemlji na čoveku pokazivati u kojoj meri on već dovodi do izražaja svoje unutarne biće u spoljašnjoj formi. Danas bi gotovo bilo ošto protivrečje prema svemu što nam pokazuje duhovna nauka, kada bismo recimo na određeni kontinent ili na neku lokalnu oblast ograničili ono što, kao čovečanstvo šestoga kulturnog doba, u budućnosti treba da se proširi po čitavoj zemlji. Samo onaj, koji ne polazi od stvarnih saznanja duhovne nauke, nego recimo u glavi ima neobičnu suprotnu ideju, da se u duhovnome razvoju ponavlja nešto poput pogonskoga točka, nalik ponavljanju godišnjih doba u toku godine, samo bi taj mogao tvrditi ono što je nemoguće prema stvarnoj duhovnoj nauci, da bi se recimo i u šestome kulturnom dobu ponovilo ono što je bilo neophodno za stvaranje rasa u ranijim vremenima. Takva tvrdnja bi bila pravi udarac u lice svakome saznanju istinskoga napretka čovečanstva, koji se sastoji iz toga da se sve više objavljuje ono što je unutarne i duševno, da se neće samo ponoviti ono staro u nešto drukčijem obliku, nego da je prisutan pravi napredak u ljudskome razvoju. I ako će teosofija da ostane verna svojim starim dobrim načelima – iako ona kao prvo načelo ima da bez razlike u svojstvima rasa i boja, utemeljuje jednu kulturu – ona se neće moći svoditi na to da kulturu budućnosti uzdiže na nekoj posebnoj

rasi. Upravo je dublja povezanost teosofije sa stvarnim tokom razvoja čovečanstva u tome da će ono, što treba da se desi, biti prihvaćeno od strane teosofije i takoreći biti teosofski zamišljeno u smislu razvoja sveta, teosofski osećano, i takođe će u svet biti postavljeni odgovarajući voljni impulsi. Kad hoće da se uoči kako ovo duševno sve više dolazi do objave u čovečanstvu (danas raspravljamo o onoj tački, koju smo već češće doticali u toku godine), onda je samo neophodno da se nešto opet i ponovo razjašnjava. Tada će i biti jasno da nam sve, što je sad bilo navedeno, takoreći pokazuje čoveka u njegovome individualnom razvitku.

Na početku zemaljskoga razvoja vidimo da čovek takoreći više pripada onome što je vezano za grupne duše – familija, rasa, plemena, itd. – a da tokom razvoja postaje sve individualniji i individualniji. On se sve više izoštrava ka individualnosti. Vidimo kako je za individualnost neophodno da određene stvari u toku zemaljskoga razvoja budu usko vezane sa čovečjom prirodom. Sa njom je usko povezana svest, koja se veže za fizičko telo. Za čovekovu prirodu, tj. za njegovo etersko telo je vezano sve što je primereno sećanju i pamćenju. Dalje je za astralno telo vezana karma, čime čovek može postići veliki napredak, budući da ne ostaju njegove nesavršenosti i greške, nego ih može prevazići prelaskom od inkarnacije do inkarnacije. Takođe je sa čovekom usko vezano ono što se doduše odvaja od njega i vodi samostalan život, ali dok se to odvija, u čoveku se zadržavaju ostaci onoga što, kao snage ili forme mišljenja i osećanja, polazi od njegovoga „ja“ i sebe prinosi svojoj formi u toku vremena, čime čovek skida sa sebe ono što je vezano za grupnu dušu i postaje individualnost. Ne ulazak u neku novu grupnu dušu, već ukidanje onoga što je vezano za nju – to će se sve više širiti po čitavoj zemaljskoj kugli, i upravo će to biti karakteristika šestoga kulturnog razdoblja. Sa tim je usko povezano, da će čovek u odnosu na čitavo svoje duhovno vođstvo bivati sve više individualan i – sme se kazati – sve više slobodan.

Za onoga, koji razume sav smisao moga spisa „Duhovno vođstvo čoveka i čovečanstva“, jasno se ističe da se u ljudskome rodu zaista zbiva takav pomak u naprednome pogledu. Činjenica je da, što se više vraćamo u pradávná vremena, čovek se sve više nalazio pod spoljnim vođstvom i spoljnim učiteljima, da to vođstvo ipak sve više i više biva unutrašnja stvar čovečanstva. Kao što čak i objava u spoljnoj formi biva individualna stvar čovečanstva, tako sve više i više njegova individualna stvar postaje i nalaženje puta u duhovne svetove. Često je bilo naglašeno da sada baš od strane onoga, koji može dublje uviđati znake vremena, mora biti utvrđeno da ljudi recimo nisu zastali na jednome gledištu koje su nekada usvojili, tako da bi se s njima moralo raditi istom snagom, nego da su oni zaista napredovali. Zbog toga će ljudske duše na delu bivati sve zrelije i zrelije, da bi ono, o čemu se danas pripoveda u duhovnoj nauci, ono takođe stvarno zapažali, takođe stvarno gledali.

Dok je Hristov impuls bio spoljni događaj, tamo gde se održao Misterijum sa Golgote, događaj koji je zahvatio u fizički svet, buduće događanje Hrista će biti

unutarnja stvar ljudske duše, ukoliko duše kroz prvi Hristov impuls budu dovoljno sazrele da u budućnosti u duhu nađu put ka Hristu, iz duše ka Hristu.

Ako se latite onoga što je ovde dato kao duhovna nauka, svuda ćete nalaziti sklad – čak i kada se govori o vrlo specijalnim stvarima – sa onim što će se predavati vašoj razboritosti, vašoj slobodnoj unutrašnjoj odluci, ako samo pokušate da je istinski primenite. Dok će pojedinačni ljudi biti sve više individualno pristupačni za ono što postoji u duhovnome svetu, spoljašnje vođstvo će biti sve više zakinuto u autoritativnoj vrednosti, koju će gubiti. Danas je pre svega važno da čovek bude svestan kako mora razumevati blago drevne mudrosti koje postoji i koje se danas već može svakoga časa uvećavati za one čije su duše otvorene prema spiritualnim svetovima. Mora se shvatiti, kako čovek zaista mora nastojati da se ovome blagu mudrosti približi svojim razumom. To leži u karakteru naprednoga razvoja čovečanstva. U ovome smislu i stilu ćemo takođe pokušati da pokažemo kako u čovečanstvu treba da deluju saznanja, koja se u njega unose putem duhovne nauke. I kada se još govori o tako specijalnim stvarima, zbog toga ne treba za pojedine ljudske pameti izostavljati ono što je rečeno. Svakako je to nešto drugo, kada se danas dovede neki nedorastao čovek i kaže da on za sobom ima ovu ili onu inkarnaciju. Kada bih vam kazivao nešto slično, molio bih vas da mi u takvoj stvari ne verujete na reč. Neću vam govoriti ni autoritativno, iz jednostavnoga razloga što bi onda bilo nemoguće da se objektivno osvedočite o tome. Kada se pak govori o tome da je ista individualnost postojala u Iliji, Jovanu Krstitelju, Rafaelu i Novalisu, to su onda odavno upokojeni ljudi i vi se po njihovome životu možete osvedočiti, da li takav navod možete utvrditi kao razuman. Ne treba postavljati drukčije zahteve; poštovanje prema pojedinim ljudskim dušama iziskuje pitanje, da li je moguć sličan ispit. Svakako su tu pojedini komotni ljudi, koji kažu: „Mi ti moramo ‘verovati’ kad govoriš o istoj individualnosti u Iliji, Jovanu Krstitelju, Rafaelu i Novalisu“. Ne, tu ne treba da se veruje, nego samo da se nastoji da se u pojedinim dušama nađe dokaz za ono što se svakako istinski može naći samo na okultnome putu. Ovaj se dokaz može naći, i samo je u pitanju ljudska lenjost, kada se kaže: ako neko navodi inkarnacije davno umrlih ljudi, jednako se mora polagati na autoritet, kao kada se utvrđuju inkarnacije nekoga danas inkarniranoga mladog čoveka. To ipak nije isto. Upravo bi s obzirom na ovo trebalo uputiti oštar apel teosofima, da svuda ispituju uz primenu sve svoje pameti, te da ne zastaju kod jeftinoga izgovora da se ove stvari ne mogu ispitivati. One se mogu ispitivati, ako se to hoće. Ovo se mora uvek iznova naglašavati.

Dok se na jednoj strani sve više izgrađuje čovečja individualnost, na drugoj strani nešto biva sve uopštenije, budući da je svuda prisutna neka vrsta ravnoteže u svetu. To je upravo objektivno znanje, koje mora da dostigne čovek. Objektivnost i jedinstvenost znanja ne protivreči principu individualnosti. To naprosto već pokazuje matematika. Zadatak okultizma, ako se u sadašnjici sme govoriti o takvome zadatku okultizma, jeste davanje objektivne mudrosti i objektivnoga znanja o svetu. Iako se naravno ne može uvek dostići ideal, jer

nema svako prilike i vremena da nešto određeno ispita, ipak je tačno: iako se te stvari mogu utvrđivati jedino kroz okultno ispitivanje, njih može istraživati i potvrđivati svaka pojedina duša. One ne treba da budu prihvaćene iz pouzdavanja ili verovanja, samo što bi svako morao razumno prosuđivati o stvarima koje se tu nalaze. Uzmimo jedan poseban slučaj, ali se na sve slučajeve može primeniti ovo što sada treba kazati.

Pretpostavimo da neko kaže: „Čovečanstvo se razvilo; smisao napredovanja čovečanstva jeste prisustvo određenoga razvitka u njemu. Ovaj se napredak pokazuje time da čovek donekle sve više postaje individualna priroda, individualno biće. Ovo je dato time što su u starija vremena više bila prisutna lična vođstva, a u budućnosti će sve više nastupati vođstvo kroz objektivnu mudrost i objektivno znanje; sve više će odstupati personalno vođstvo, koje će onda sve više i više bivati instrument i sredstvo, da bi čoveku prilazila objektivna znanja. Sve se više približavamo idealnome stanovištu, po kome ni okultni učitelj nije ništa drukčiji od učitelja matematike, koji naravno takođe mora da bude tu. Matematika se ipak ne usvaja na autoritetu učitelja, nego je usvaja svaki pojedinac, jer se on malo pomalo uzdiže ka saznanju osnova koje govore o toj stvari. Tako će na mesto karaktera personalnosti sve više stupati karakter znanja i mudrosti“. Pretpostavimo da je to neko kazao, te da je takav iskaz stajao naspram drugoga, gde neko govori: „Svet se kreće u periodima, okreće se napred poput točka. U stara vremena su postojali veliki učitelji čovečanstva; u nova vremena dolaze novi“. Tada se ne bi moglo na čisto komotan način pozivati na to da se može verovati jednome ili drugom, nego bi se moralo razmisliti šta je prihvatljivo kao neposredna vlastita pamet. Tada bi bilo izbora da se odluči: ili da se čovečanstvu ne pripisuje ikakav napredak i da se sve zamišlja u večitome ponavljanju, ili da mu se pripisuje napredak, što znači davanje smisla zemaljskome razvoju. Ko ne želi da daje smisao zemlji u njenome razvoju, može da govori o večitome ponavljanju vremenskih epoha. Ko pak želi da sa zemljom poveže neki smisao, kao što nam to upravo pokazuje okultno istraživanje, tome je nemoguće da govori o večitome ponavljanju istih stvari, koje se uistinu ni ne događa.

Važno je da prepoznamo uspon ljudskih sposobnosti, da prepoznamo kako je, kroz taj uspon, faktički uslovljeno nešto poput ovoga što sledi. U starim misterijama je svaki pojedinac morao proći kroz određene procedure, za koje bi se moglo kazati da se izvršavaju na njegovoj vlastitoj personalnosti. Time je on postajao „inicirani“. Proživljavao je ono što se može nazvati raznim stepenima inicijacije. Što su bili ovi razni stepeni inicijacije, postalo je svetsko-istorijski događaj kroz Misterijum sa Golgote. Time se ovaj u stvari nalazi pred čitavim čovečanstvom. To je ipak bio baš svetsko-istorijski događaj. Time da je svetsko-istorijski događaj postalo nešto što su ranije bile samo parcijalne stvari sa ovoga ili onoga mesta posvećenja, to je postalo opšte blago čovečanstva, koje je sasvim pristupačno napredujućim individualnostima. Zato sam u mojoj knjizi „Hrišćanstvo kao mistična činjenica“ morao da Misterijum sa Golgote u izvesnome smislu prikažem kao završetak starih misterija, jer su se time razne

religije u stvari stopile u veliko jedinstvo. Okultizam nam još mnogo više pokazuje, kako se razne kulturne struje sve više i više stapaju. Onda ih pak moramo i prepoznavati u njihovome stapanju. Upravo kada se okultno istražuje, pokazuje se kako su rezultati toga okultnog istraživanja usklađeni sa onim što svako može sebi usvojiti samim posmatranjem zbivanja na fizičkome planu.

Uzmimo odmah nešto vrlo dalekosežno, o čemu najpre možete misliti: „Ovaj nam pripoveda o nečemu što se zbilja ne može dokazati spoljnim razumom, o nečemu gde ne može prići spoljašnja pamet“. Sigurno da to najpre možete kazati o stvari, koju sad hoću da vam prikažem.

U mojoj „Tajnoj nauci“ možete naći prikaz o tome kako su Sunce, Mesec i Zemlja nekada imali jedno planetarno postojanje, kako se onda izdvojilo Sunce, pa kasnije Merkur i Venera. Pošto su se oni izdvojili, od Sunca se ocepio Mars. Što se dalje vraćamo unatrag, svaki takav proces je doista duhovni proces, i sada se zapravo radi o tome da se postavi pitanje: koja su se bića tada odvojila? Pa, za zemlju je to u bitnome bilo biće Hrista, ono veliko sunčevo biće koje se potom opet vezalo sa zemljom kroz Misterijum sa Golgote. Time je takoreći sve ono što je prethodilo hrišćanstvu, dovedeno do jedne vrste završetka u samome hrišćanstvu. No, time takođe možemo kazati da Misterijum sa Golgote predstavlja prodiranje jedne kosmičke činjenice u zemaljski razvoj. – Ako danas recimo i teosofi treba da ulažu prigovor kako time što je tu jednom bio Hristos, ovaj impuls ipak nije mogao da se izvrši za sve one duše koje su mu prethodile, već samo za one koje mu slede, što bi značilo nepravdu za one prve, to bi se doduše moglo davati kao prigovor od strane materijalističkih ljudi, ali ne od strane teosofa. Teosof zna da su duše koje danas žive, iste one koje su živele u vremena koja su prethodila Misterijumu sa Golgote, tako da Hristovo pojavljivanje na zemlji jednako dolazi u obzir za ranije duše, jer će se sve one opet inkarnirati posle Misterijuma sa Golgote. Ovde se možda može prigovoriti samo to – što teosof mora razumeti – da personalnost poput Bude na izvestan način čini izuzetak. Mi znamo da se uzdignemo do stanovišta pravoga budizma, koji kaže: individualnost Bude je jedna bodisatva-individualnost koja se, kada je bila rođena kao sin Sudodane, u dvadeset devetoj godini uzdigla do dostojanstva bude i time dostigla visinu, sa koje više ne treba da se vraća u telu od mesa. Tako je individualnost Bude bila poslednje utelovljenje jednoga bodisatve. Tu dakle imamo individualnost, koja se više neće utelovljivati posle zasnivanja hrišćanskog vremena. – Već sam u Kristijaniji⁵ (u predavanjima „Čovek u svetlu okultizma, teosofije i filosofije“, jun 1912.) mogao upozoriti da za tako visoku individualnost kao što je Buda, u svetu postoji naročiti zadatak. Ove buda-individualnosti su već bile Venerini ljudi, pre no što su opet (neka se uzme i prikaz u „Tajnoj nauci“) došle nazad na zemlju, spuštajući se sa sunca iz Hristovih jata. Tako je individualnost, koja se krila u Budi, od Hrista bila sa sunca poslata ka Veneri. On je na zemlju došao sa Venerinim ljudima i time imao prednost da se kroz atlantsko pa do u postatlantsko doba, mogao razvijati

⁵ Današnji Oslo, glavni grad Norveške.

pre pojavljivanja Hrista. On je takoreći bio hrišćanin pre Hrista. Takođe znamo da se on docnije pokazao u eterskome telu Lukina dečaka Isusa, jer nije trebalo da ponovo silazi u telu od mesa. No Buda je imao drugi zadatak za budućnost, jer je takoreći povezan sa Hristovom strujom. (Ovaj „zadatak“ je bio bliže okarakterisan u pomenutom ciklusu iz Kristijanije.) Buda nije trebalo da se opet inkarnira u telu od mesa. Zato je imao zadatak, određeno delo, koje se ne sme izjednačiti sa Misterijumom Golgote, ali se može staviti u paralelu sa njim. Zadatak je trebalo da se izvrši na Marsu, što znači da se donese iskupljenje Marsovim ljudima. Pri tome se ipak ne radi o smrti na krstu, kakvu znamo kao Misterijum sa Golgote. Jer Marsovi su ljudi, kao što ste mogli pročitati u „Tajnoj nauci“, drukčiji od zemaljskih. To su naravno rezultati okultnih posmatanja, koji mogu biti utvrđeni samo pomoću vidovitoga istraživanja.

Uzmite taj rezultat da je Buda, kao neko koga je poslao Hristos, najpre živeo na Veneri. Usto uzmite i posebno svojstvo čitavoga Budinog života, način na koji je on postojao, i učinite to na način kako sam i ja učinio. Najpre mi je prišao okultni događaj: Buda ide od Venere ka Marsu, da bi tamo izvršio iskupljenje za Marsova bića. Sada se uzima čitav Budin život, kako je on na čudan način odstupao od svih istovremenih utemeljivača religija. Svi ostali su, koliko je to bilo moguće, učili nešto što prikriva ideju reinkarnacije. Buda poučava o reinkarnaciji i zasniva zajednicu koja je u bitnome utemeljena na blagosti, na nekoj vrsti skromnosti. On sebi postavlja pitanje: da li je moglo biti ljudi, kod kojih je tako nešto moglo imati opšti značaj, koji su mogli biti oslobođeni pomoću onoga što je proživljavao biće poput Bude? I kada bismo šire govorili o Marsovim ljudima, o tome kakvi su bili, videli biste kako je Budin život bio jedna vrsta pripreme ove individualnosti za višu misiju, da je to bilo ustanovljeno kao poslednje u zemaljskome postojanju i da ne može imati neki neposredan nastavak. Mnogo toga iz Budinoga života možete uporediti sa okultnim navodima, i tako ćete moći da sami ispitajte ove navode, koji dosežu daleko u kosmos. Vi to još ne možete utvrditi, ali možete ispitivati, ako uzmete u pomoć sve što vam stoji na raspolaganju. I to će da bude usklađeno, kao što se te stvari uzajamno drže i nose. – Kako je Buda povezan sa Venerom, takođe je spoznala gospođa Blavacki, budući da je ona u „Tajnome učenju“ napisala čudesnu uporedbu „Buda-Merkur“. Merkur zato što su se ranije zamenjivala imena Venere i Merkura, tako da se danas mora kazati „Buda-Venera“. Tako je dakle, već u „Tajnome učenju“ gospođe Blavacki, napomenuto ono što može znati okultist, samo što se to mora razumeti.

Bitno je da čak i takva stvar stoji u vezi sa ukupnim naprednim razvojem. Kada uzmete razvoj čoveka, morate ga uzeti u vezi sa čitavim univerzumom, morate ga zamisliti kao mikrokosmos u makrokosmosu. Tada će se pak u ovu povezanost potpuno uklopiti, da bića faktički posreduju među pojedinim planetama, tako da u biću poput bude činjenično treba gledati posrednika među planetama. Pri svemu će nam takoreći dobro merilo ispitivanja biti to što ćemo, kad prepoznamo čovečji napredak, prepoznati i da evolucija nije tek jedna reč, nego je i istina. I kako ne bismo mogli utvrditi da evolucija jeste

istina? Vidimo već kod pojedinačne biljke – Gete nam je ovo tako lepo pokazao – kako se jedinstvo u stvari krije u zelenom listu biljke, u latici čašice, cveta, u prašnicima i tučku, i kako se uprkos tome jedinstvu može primetiti napredak od zelenoga lista do laticice čašice i ploda. To jeste napredak i ovaj napredak se u još eminentnijem smislu može zapaziti u duhovnome životu. Bila bi apstrakcija kazati: mistički put je svuda isti, kod svih ljudi i u sva vremena. Kad bi neko hteo na jeftin način pridobiti ljude, mogao bi kazati: mističko gledište je isto kod jogija, kod hrišćanskoga sveca itd. To pak ne bi bilo bazirano na stvarnome saznanju činjenica, čak ni onih spoljašnjih. Kako je velika razlika između onoga što na pravome mestu doživljava jogi, i onoga što doživljava hrišćanski mistik poput svete Tereze! Zar ne znači da se sav smisao istine postavlja naglavačke, kada na primer eminentni prodor sa Hristovim principom – da, sa Isusovim principom kod svete Tereze – hoće da se uporedi sa onim što doživljava indijski jogi? Kao što je istinita razlika između crvene laticice ruže i zelenoga lista njene stabljike, tako je istinita i razlika napretka od jogija do onoga što je naišlo u docnije vreme. Iako su u napredovanju uključena i raznorazna nazadovanja, ipak se može razabrati da napreci pretežu u odnosu na nazadovanja i time ih neminovno prevazilaze.

To su stvari, koje svakome daju mogućnost da ih isproba. I to je neophodno. Jer, teosofija mora biti data pod pretpostavkom da ona govori onome najunutarnijem u duši, najunutarnijem u srcu, ali da ujedno mora biti shvaćena od strane ovoga najunutarnijeg u srcu i duši. Značilo bi da čovečanstvo nikad ne bi moglo postati punoletno, kad bi se recimo u budućnosti na sličan način očekivali učitelji sveta, kako je to bilo nužno u starija vremena. Sasvim bi se previđalo da pravi okultizam nikad ne može poučavati o takvim apstraktnim ponavljanjima, jer ona apsolutno protivreče činjenicama. U napretku čovečanstva će se sve više i više računati na duše koje prosuđuju i isprobavaju. Zato je u sadašnjosti i među okultistima vrlo teško nadovezivanje na jednu individualnost koja je jako pogrešno shvaćena, naime na individualnost Kristijana Rozenkrojca. Niko od onih, koji se na njega nadovezuju, neće moći poricati princip koji je ovde upravo izrečen. Čovečanstvo će se tek polagano i postepeno razvijati ka priznavanju upravo toga principa razvoja, principa koji čoveka najviše prikazuje u njegovome dostojanstvu, ali koji je i najneudobniji razvojni princip. Zato je sasvim sigurno da će onaj, koga prepoznamo kao Kristijana Rozenkrojca, biti vođa okultnoga pokreta u budućnosti, koji sasvim sigurno neće kroz spoljne rituale razvijati svoj autoritet u svetu, i on će najčešće biti krivo shvaćen. I oni, koji znaju kako stoje stvari sa ovom individualnosti, znaju i da će Kristijan Rozenkrojc biti najveći mučenik među ljudima, nezavisno od Hrista koji je patio kao bog. I te patnje, koje će ga učiniti velikim mučenikom, poticaće od toga što ljudi tako malo odlučuju da uviđaju unutar pojedinih duša, da bi potražili individualnost koja se sve više razvija, i podvrgli se neugodnosti da im se, kao na tanjiru, ne prinosi gotova istina, nego da se ona mora izvojevati u žarkome nastojanju, u vrelim borbama i traženjima, te da se drukčiji zahtevi ne mogu postavljati u ime onoga koga

naznačavamo kao Kristijana Rozenkrojca. Ovi zahtevi stoje u skladu sa današnjim vremenom i onim što to vreme oseća, iako se to višestuko pogrešno shvata. Današnje vreme sasvim tačno oseća, da će se sve više i više uzdizati individualnost. Iako ono to izražava groteskno i katkad u nemogućem radikalizmu, to ipak odgovara zdravome instinktu u ljudskome mišljenju i osećanju. Ponekad smo faktički zatečeni da uprkos svemu, što je u današnjoj kulturi dato materijalizmom i namogućnostima, u odnosu na mnogo toga bezuslovno preovladava zdravi instinkt, iako on često tera mak na konac i postaje karikatura. To moram priznati u odnosu na knjigu koja se sad pojavila, na „Kritiku vremena“ od Valtera Rathenaua,⁶ gde na jednome mestu stoji: vreme osnivanja sekta, vreme vraćanja na autoritet je zauvek prošlo, prošlo kao mogući ideal čovečanstva... Ipak sve, što se upravo u naše vreme razvija kao ispravno, izaziva i svoju ravnotežu, tako da su danas u određenim krugovima upravo prisutni vera u autoritet i težnja ka dogmama. Pa ipak, ko poznaje stvari našega vremena, može uvideti da ništa ne može tako potkopavati mir među ljudima, kao što to može nepoznavanje principa koji je upravo sada bio izrečen. Čovekov ideal mora biti pronicanje i prepoznavanje objektivne istine, da bi se kroz tu objektivnu istinu uzdizao u duhovne svetove. Tome bi se nametnula smetnja kada bi neka istina, koja bi, kako to ne može biti u budućnosti, jednostavno htela da se zasniva na ličnome autoritetu! To se mora uviđati u pravome smislu. To je zbilja teško, vrlo teško, i budući da se dugo – ipak sada već kroz mnogo godina – praktikuje duhovna nauka, pokazalo se koliko je to teško. I ne samo ovde, već svuda gde je dozvoljeno teosofski raditi, pokazuje se kako je uvek teško da se ovaj osnovni nerv teosofskoga nastojanja učini osnovnim nervom istinskoga teosofskog delovanja. To je teško iz razloga, što će uvek biti ljudi koji neće lako hteti da se uzvinu upravo ka onome, što sve više i više mora bivati osnovni impuls našega vremena. Vrlo se lako sretamo sa ovim ili onim prigovorom, koji bi bio po sebi odstranjen kad bi se ljudi pomalo upuštali u osnovne uslove našega vremena, kad bi se samo malo razumevalo da se čovečanstvo ipak uvek primiče nekome napretku. Radi se o tome, da se shvati sav duh teosofije! No, protiv duha teosofije bi se na primer neizmerno mnogo govorilo, kad bi se u širokim krugovima teosofa moglo verovati u ono što je danas uveliko rašireno: da od posebnoga oblika nekog kontinenta na zemlji zavisi ono što se želi učiniti zajedničkim dobrom, bez obzira na rasu i boju. Da li je pak moguće da se jednom rečenicom opozove nešto što se želi dati jednom rečenicom? Da li je tako teško da se primeti protivrečje, ako se na jednoj strani govori o širenju sveopšte mudrosti koja treba da bude zajedničko blago svih ljudi bez rasne ili druge razlike, dok se na drugoj strani kultura budućnosti ipak želi učiniti zavisnom od lokalizovane, geografski ograničene rase? Neophodno je da se ove stvari istinski promisle, da se u njih istinski prodre. Da li je pak moguće govoriti o nekome napretku čovečanstva, ako se uvek, opet i iznova, govori kako se u svetu moraju uspostaviti jedne te iste

⁶ *Zur Kritik der Zeit*, Walther Rathenau.

potrebe, kao što to kazuje lični autoritet jednoga učenjaka. Da li je moguće govoriti o tome da duhovne snage čoveka treba da bivaju jače, da on treba da se uzdiže ka duhovnome svetu, ako se to želi učiniti zavisnim od toga, što će se pojedini čovek postaviti kao autoritet na ovoj fizičkoj zemlji? Izuzetno je lako kazati: neka svi nazori u teosofskome pokretu budu jednaki. To ostaje fraza, ako nije ozbiljno uzeto. I to ostaje fraza, naročito ako se na pravi način ne pokažu nazori ostalih. Već sam jednom ovde morao kazati: ravnopravnost nazora ostaje fraza ako ovo, čime se ovde bavimo, a što ni najmanje nema posla sa nekim mestom ili nekom rasom na zemlji, na drugoj strani biva prikazano kao da je skrojeno jedino za nemački karakter. To je stvar čovečanstva, kao matematika, a ne stvar pojedine nacije. I to, čime se ovde bavimo, prikazivati kao stvar jedne nacije, jedne usko ograničene teritorije, jeste neistina koja ne sme biti utemeljena opštom frazom, kojom bi se u svet postavila objektivna neistina. Tada i drugi vrlo lako zapada u nepravdu, vrlo lako se na njega istovaruje privid netolerancije, budući da je on obavezan da nastupa u cilju istine. U tome pogledu, jednom bi mogao doći ozbiljan nauk! I samo će onaj razumeti šta sam govorio, koji teosofiju uzima ozbiljno u najširem smislu, i ne upušta se u stvari, koje protivreče ozbiljnosti i nervu teosofskoga delovanja. – Pretpostavimo kako je neko obavezan da one koji ne mogu sve ispitati, odvrati od izvesnih neistina; da li onda drugi sme kazati da je to netolerancija? On bi to smeo kazati kad bi recimo, pod prividom istine, samo težio ka moći. U budućnosti će spiritualna istina, nezavisno od fizičkih uslova, delovati svojim impulsima, sa mogućnostima njenoga dejstva. I biće lepo, biće veliko kada kroz teosofiju bude moglo delati jedinstvo po čitavoj zemlji. I ne iz ličnih razloga, ne iz nacionalnih razloga, čak ni, mogao bih kazati, iz bilo kojih razloga čovečanstva, nego bi iz čisto teosofskih razloga nekome moglo krvariti srce, jer je danas predsednica Teosofskoga društva u Engleskoj održala govore koji se u teosofskome smislu ne mogu označiti kao teosofski, nego su oni u eminentnome smislu shvatljivi kao politički. Kada se pomisli na dobre stare tradicije teosofije, nekome bi moglo krvariti srce, ako danas u jednome teosofskom govoru padaju reči o tome kako će jednom doći vreme, o kome će moći da se kaže: „Engleska sa Indijom u sredini – Amerika i Nemačka levo i desno: svetska politika pod zastavom teosofije!“. I sada se kaže da ovde kod nas vlada netolerancija, kada nekoga dužnost obavezuje da upozori kako se u takvim govorima u vođstvo gura ono što ne sme imati reč: lični element! Moram priznati da je okultistu u njegovome smislu bolno oko srca, kad mora čuti da je nešto takvo „teosofski“ zamišljeno – bolno oko srca, ne iz nacionalnih osnova – što još jednom ponavljam – ne iz ličnih, niti iz opštečovečanskih osnova, već nekome biva bolno oko srca iz čisto teosofskih i čisto okultnih osnova, kada se ono, što zapravo mora biti najunutarniji nerv teosofskoga delovanja, vidi kao sabrano – što se mene tiče, nesvesno – sa nacionalnim i imperijalističkim aspiracijama! Ne zato što išta imam protiv bilo koje države na zemlji, niti zato što hoću da govorim protiv bilo kojih aspiracija; radi se o tome,

što se pokazuje da svaka takva aspiracija na prvome mestu jeste mešavina ličnoga elementa sa teosofskim idealom.

Mnogo puta sam najozbiljnijim rečima govorio o zadacima i ciljevima teosofije. Okultist ne priča nepromišljeno. On vrlo dobro zna, kad mora upotrebiti ovu ili onu reč! I ono, što sam kazivao, sasvim je daleko od svake strasti, svake simpatije ili antipatije. No to je uporno bilo traženo od nečega što ćete, mislim, jednom ipak moći prepoznati kao ozbiljnost trenutka – za okultizam, za teosofiju. Teosofija mora, kao što sam često naglašavao, iz izvora ljudske mudrosti ispitivati šta treba govoriti čovečanstvu u našoj sadašnjici. Ona to mora. I ako teosofija treba da ide u susret ovome idealu, neophodno je da se ona sasvim postavi na samu sebe, da u sebi nađe putokaz – ne samo za ono što treba da kaže, nego i za put i način kako treba da stupa naspram sveta – da ne bi putokazi, koji vladaju spolja, igrali ulogu unutar našega teosofskog pokreta. Tu oni postaju zlo, baš pravo zlo. Teosofskome pokretu se takođe predaju mnoge stvari razaranja, kada se u njega uvode izvesne uzanse koje su danas prisutne u spoljnome životu. One katkad deluju tako groteskno, da će se spoljni svet čuvati da ne oponaša mnogo toga što može nastati na okultnome tlu, jer ovo je upravo vruće. Spoljni svet danas ima mnoga i razna društva, društvo za pokret mirotvoraca, za vegetarijanizam, antialkoholičarsko društvo itd. To su ciljevi, koje čovek može sebi postaviti. Kad osnivanje društva treba da dopire čak dotle da se društva ili bratstva osnivaju radi stupanja u svet ličnosti, religijskih mudrijaša ili ostalih, za dolazak budućih spasitelja sveta, tada se to nikako ne može oponašati u spoljnome svetu. Jer, ne verujem da bi to neki državnik oponašao radi zasnivanja društva za dolazak novoga državnika, niti da bi neki general osnivaio društvo za dolazak nekoga velikog generala. To su stvari koje se danas naprosto moraju promišljati! Jer, osnivati društvo radi očekivanja dolaska novoga spasitelja sveta, nije manje groteskno od osnivanja društva na dolazak novoga državnika ili velikoga generala. – Meni je jedna ličnost, koja je danas mnogo zabavljena osnivanjem takvoga bratstva, prigovorila zbog upravo navedenoga: „Pa, i nemačko carstvo je ipak osnovalo takvo društvo 1848. godine, za ujedinjenje nemačkih zemalja, i tada je ipak došao Bismarck i postarao se za ostvarenje nemačkoga carstva“. Ja sam joj na to morao odgovoriti. „Zaista ne znam da je ikada bilo osnovano društvo za dolazak jednoga Bismarka!“.

Mislite li kako sam to kazao, da bih izneo nešto šaljivo? To sam kazao jer okultizam ipak ima i još jednu stranu, ako se njime ne bavite na pravi način: umesto da izgrađuje snage prosuđivanja, može i da ih podriva, i to je za mene, s druge strane, duboko ozbiljno s obzirom na ono što sam češće kazivao. Ovde se može prinositi mnogo toga o okultnim stvarima. U pedesetim godinama će se možda tačnije ispitati ova ili ona tačka, ovo ili ono će se moći drukčije kazati. I ako ne preostane nijedan kamen od sadržaja onoga što je ovde bilo navedeno, voleo bih da ipak preostane jedno: da je ovde bio inaugurisan i strogo utvrđen jedan teosofsko-okultistički pokret, koji želi da bude zasnovan jedino i samo na istinoljubivosti i istini. I čak ako će čovek za pedeset godina

kazati: „Mora se korigovati sve što je tu bilo rečeno, ali oni su zaista hteli da postoje i da ne daju propust ničemu do onome što može biti istinito“ – tada bi bio dostignut i moj ideal. Da istinoljubivost i istina mogu preovladati u jednom okultističkom pokretu – bez obzira na protivničke bure koje se mogu podići protiv nas u svetu – neću biti gord i reći da se to „postiglo“, već da se prema tome nastoji.

*